

AZ ÚJTESTÁMENTOM SZENT-IRATAI

VIII.

A MEGIGAZULÁS ÚTJA

TÖRVÉNY VAGY EVANGÉLIOM

A GALÁCIAI LEVÉL

FORDÍTOTTA ÉS MAGYARÁZTA

Dr. KISS JENŐ

A KERESZTYÉN IGAZSÁG KÖNYVTÁRA

A
KERESZTYÉN IGAZSÁG
KÖNYVTÁRA.

Kollegiális szeretettel a néző.

AZ
ÚJTESTÁMENTOM
SZENT IRATAI.

SZERKESZTI:

Lic. Dr. KARNER KÁROLY

EGYETEMI TANÁR.

VIII. KÖTET

Dr. KISS JENŐ:

A GALÁCIAI LEVÉL MAGYARÁZATA.

SOPRON, 1941.

A „KERESZTYÉN IGAZSÁG” KIADÁSA.

12207

A
MEGIGAZULÁS ÚTJA.

TÖRVÉNY VAGY EVANGÉLIOM.

A GALÁCIAI LEVÉL.

FORDÍTOTTA ÉS MAGYARÁZTA :

Dr. KISS JENŐ

EGYETEMI TANÁR.

SOPRON, 1941.

A „KERESZTYÉN IGAZSÁG” KIADÁSA.

EVANGÉLIKUS
KÖNYVTÁR

L
2007

Előszó.

A háborús idők ugyan nem a legalkalmasabbak könyvkiadásra, teológiai jellegű művek megjelentetése meg éppen kockázatos, mégis látva a szükségét, amely éppen írásmagyarázati művek tekintetében a magyar protestáns teológiai irodalomban van, az evangélikus hit-tudományi kar írásmagyarázati professzorai elhatározták, hogy megkezdik az Újszövetség egyes könyvei magyarázatának folytatólagos kiadását. Fokozatosan, tán félévi időközökben reméljük egy-egy újabb újszövetségi irat magyarázatának sajtó alá bocsátását, — ha kelendőségük ezt lehetővé teszi.

A szempont, amely irányít bennünket, hogy a jó fordítás mellett a szövegnek a tudomány mai álláspontján álló, de a tudományos „ballaszt” nélküli közérthető, összefüggő magyarázatát nyújtsuk az alapvető bibliai teológiai fogalmak részletesebb kidolgozásával. A szövegmagyarázat mellett a szükségnek megfelelően tekintettel vagyunk a jelen teológiai, általában vallási helyzetre, és az Írás tárgyilagos magyarázatával kapcsolatban kívánunk ezek értékelésére is írásszerű szempontokat és útbaigazításokat nyújtani.

A most kiadásra kerülő Galáciai és Római levél Pál apostolnak legfontosabb levelei közé tartozik, amelyekben teológiai felfogásának centrális igazságait találjuk meg. Hogy ezeknek kidolgozásánál az a nagy fordulat, amelyet a teológiai gondolkodás terén az első és most a második világháború jelent, szintén figyelembe vétetett, azt a problémákkal ismerős szem azonnal észreveszi, valamint azt is, hogy a legújabb felfogásokra és értékelésekre is figyelemmel voltunk, ha minden egyes alkalommal nem is lehetett a rokon álláspont képviselőire név szerint rámutatni.

Adná az Isten, hogy a meginduló munka hívő olvasó közönségünk érdeklődése révén folytatódhatnék, hogy a mai zür-zavaros világban az Írás megvilágítása mellett biztos utikalauz állhasson rendelkezésünkre a pozitív evangéliumi hitben való megállás és elmélyedés céljából!

Sopron, 1941 karácsony hava.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Lap
I. 1— 5. <i>A levél üdvözlő felirata</i> — — — — —	5— 7
I. FŐRÉSZ.	
I. 6—IV. 5. <i>Az apostol által hirdetett evangéliom lényege.</i>	
I. 6— 9. <i>Összefoglaló bevezetés; átok legyen az evangéliom elferdítőjén, mégha angyal tenné is</i> — — — — —	8— 9
I. 10—II. 10. <i>Az evangéliumot nem emberektől, hanem Jézus Krisztus kijelentéséből vette.</i>	
I. 10—12. <i>Nem emberi tetszést keres, mert Krisztus szolgálja</i> — —	9—11
I. 13—17. <i>A nyert kinyilatkoztatás után nem Jeruzsálembé megy, hanem Arábiába</i> — — — — —	11—13
I. 18—24. <i>Első jeruzsálemi útja</i> — — — — —	13—14
II. 1—10. <i>Második jeruzsálemi útja, az apostoli konvent, megegyezése a jeruzsálemi főapostolokkal</i> — — — — —	14—17
II. 11—IV. 5. <i>Az evangéliumnak tartalma. Az ember nem a törvény cselekedeteiből igazul meg, hanem egyedül hit által.</i>	
II. 11—14. <i>Az antiochiai találkozás Péterrel</i> — — — — —	17—18
II. 15—16. <i>Az evangéliom lényege</i> — — — — —	18—23
II. 17—18. <i>A judaista ellenvetés visszautasítása</i> — — — — —	23—24
II. 19—21. <i>A hit által való megigazulás boldog következménye</i> —	24—26
III. 1— 4. <i>Hogyan feledkeztek meg a galáciabeliek arról, hogy miként lettek hívőkké?</i> — — — — —	26—27
III. 5. <i>A Lélek elnyerésének módja</i> — — — — —	27
III. 6— 9. <i>Az Írásra való utalás. Az igazság már az Ószövetség bizonyossága szerint hitből való</i> — — — — —	27—28
III. 10—14. <i>és nem a törvényből való. Mi a törvény következménye? Törvény és hit viszonya. Krisztus műve</i> — — — — —	29—31
III. 15—16. <i>Isten ígérete olyan, mint a végrendelet</i> — — — — —	32
III. 17—18. <i>A korábbi ígélet és a későbbi törvény egymáshoz való viszonya</i> — — — — —	32—33
III. 19—20. <i>Mi a törvény?</i> — — — — —	33—34
III. 21—22. <i>A törvény nem képes megeleveníteni</i> — — — — —	34—35
III. 23—25. <i>A törvény a Krisztusra vezérlő mester</i> — — — — —	35—36
III. 26—29. <i>Krisztusban lefullanak az embereket elválasztó sorompók</i>	36—37
IV. 1— 5. <i>Krisztus eljövételével véget ér a lelki kiskorúság</i> — —	37—39
II. FŐRÉSZ.	
IV. 6—V. 12. <i>Ezért tartsák tisztán az evangéliomot.</i>	
IV. 6— 7. <i>A fiúság boldog következménye</i> — — — — —	40
IV. 8—11. <i>Ezért nem szabad visszasüllyedniök a régi szolgaságba</i> —	40—41
IV. 12—20. <i>Saját példájára utal</i> — — — — —	41—43

VIII.

	Lap
IV. 21—31. Ábrahám példájára utal. A szolgáló lány fia és a szabadé. Az igazi lelki szabadság és ennek következménye — —	43—45
V. 1. Krisztus adománya e szabadság. Meg kell benne maradniok	45
V. 2—12. Krisztus örömezenete lesz hiábavaló, ha visszasűlyednek a szolgaságba — — — — — — — — — —	45—47

III. FŐRÉS.

V. 13—VI. 10. Gyakorlati intések a helyes keresztyén életfolytatásra.	
V. 13—15. A törvény betöltése a szeretet — — — — — —	48—49
V. 16—26. A test és lélek. Test cselekedetei, lélek cselekedetei. Já- janak lélek szerint — — — — — — — — — —	49—51
VI. 1— 5. Egymás terhét hordozzák. Ki-ki a maga terhét hordozza. Felelősség egymásért és magunkért — — — — — —	51—52
VI. 6—10. Amit az ember vet, azt aratja — — — — — —	52—53
VI. 11—18. <i>Befejezés. Saját kézírású üdvözet, áldáskivánás</i> — —	53—54

A megigazulás útja. Törvény vagy evangélium ?

A Galáciai levél magyarázata.

Bevezetés.

A Galáciai levél az ú. n. fő vagy harci levelek közé tartozik a Római és két Korinthusi levéllel együtt. E levelekben az apostol az evangéliomnak lényegét fejt ki, főként a zsidó tévelygésekkel szemben. Az evangéliom, mint a Krisztus kereszttjében megnyilvánuló isteni kegyelemről szóló örömuzenet a főtartalma e leveleknek. Örömuzenet, mert a bűnt megítélő, de a megtérő bűnöst kegyelmébe fogadó Istennek Jézus Krisztus által kinyilvánított váltságakarataról és művéről szól.

A Galáciai levélben az evangéliomnak lényegét a törvényhez való viszonyban fejt ki, hangsúlyozván a törvény és evangéliom elvi ellentétét, amikor az üdvösség alapvető kérdéséről van szó, és így minden kompromisszumos, zsidó törekvés lehetetlenségét. Érdem vagy kegyelem, törvény alapján való cselekedet, vagy Krisztusra hagyatkozás, megigazulás a magunk erejéből, vagy hit által kegyelemből, röviden az üdvösségrejutás helytelen és helyes, lehetetlen, ill. egyedül lehető útja azon ellentétpárok, amelyek az apostolt itt foglalkoztatják. A konkrét helyzetről felemelkedve, elvi magaslatról ítéli meg ezen alapvető kérdéseket, amelyeknek nemcsak történeti jelentőségük van, hanem, mint Luther Márton és nyomán a reformáció bizonyítja, minden öntudatos hívő számára felvetődő elvi jelentőségük.

Kik voltak a galáciabeliek, miért, mit, mikor és hogyan ír nekik az apostol, ezek a főkérdések, amelyekre itt röviden felelnünk kell, hogy az adott helyzettel tisztában legyünk és a levél gondolattartalmát megérthessük.

Galácia Kisázsianak, a római világbirodalom e fontos keleti tartományának egy része. Földrajzilag Kisázsia közepén a Sangarius és Halys folyóvizek mellett terült el, a keletre vezető fő közlekedési utak mentén. Fővárosa Ankyra, a mai Angora. A nyugatról, valószínűleg Felsőitaliából keletre özönlő kelta néptörzsek egy része telepszik itt le a Kr. e. 3. évszázadban. A 2. évszázadban római fennhatóság alá kerülnek, de viszonylagos függetlenségüket és részben nomád életüket és nyelvüket továbbra is fenntartják. A városokban azonban az egész birodalmat egy kultúrközösséggé összefogó görög nyelv, amely Nagy Sándor hódításainak azt mondhatjuk legmaradandóbb emléke, ismeretes volt, legalább is értették és némileg beszélték a kelta nyelv mellett. Kr. e. 26.-ban a római provincia beosztás folytán Galácia a tulajdonképeni földrajzi területnél nagyobb egységgé lesz, mert hozzácsatolták Kisázsianak déli, tengerparti részeit (Pisidiát, Lykaoniát, Isauria felső és Keletphrigia egy részét), de a földrajzi megnevezés ezután is megmaradt.

Epen ez a földrajzi-politikai megnevezés és ennek következtében területi eltérés a levél címzettei és a levél keletkezési ideje szempontjából váltott ki

ellentétes felfogásokat. Ha ugyanis földrajzi értelemben vesszük a Galácia szót, akkor az apostol csak a második missziói út során került ide. (L. Cselekedetek könyve 16, 6, összevetve Gal. 1. 4, 13.-mal. A Csel. k.-e 18, 23. még egy további látogatásról is tud, amely szintén megfelel a levél 4, 13. v.-éből kiolvashatóknak.) Ha viszont a későbbi római provincia elnevezést vesszük alapul, akkor az apostol már az első missziói útja alkalmával megalapított kisázsiai gyülekezeteket is ideszámíthatjuk. Az előbbi az ú. n. északgaláciai hipotézis, az utóbbi a délgaláciai hipotézis.

Anélkül, hogy azt a tudományos vitát, amely e kérdés körül kifejlődött, részleteiben ismertetnők, az északgaláciai hipotézist fogadjuk el, főként annál fogva, mert az apostol szívesebben használja a földrajzi elnevezéseket a politikai helyett, és mert tárgyi szempontból is jobban érthetjük meg a levelet, ha a tulajdonképeni Galáciára gondolunk. E szerint az apostol több missziói útja közül a harmadik missziói út idejéből való a levél, hiszen a tulajdonképen Galáciában csak a második missziói út idején járt az apostol, és ekkor sikerült Galácia tartományában — mint ő mondja, vidékén — gyülekezeteket alapítania, bizonyára a főközlekedési út melletti nagyobb helyeken, a levelet tehát legkorábban a harmadik missziói út alkalmával írhatta. Galácia lakói kelta eredetűek voltak és így már előre is valószínűnek tűnik fel, hogy a levél pogány keresztyén eredetű híveknek szól, akik között azonban lehettek zsidó eredetű hívek is, akik a Jeruzsálemből jövő és az apostol munkáját zavarni, sőt lehetlenné tenni akaró judaista tévtanítók aknamunkáját megkönnyítették, és a pogány keresztyén többségre is zavarólag hatottak, bizonytalanságot keltvén a törvény és evangéliom alapkérdése és egymáshoz való viszonya tekintetében.

Epen, mert a zsidó tévtanítók áskálódása az apostol itteni munkájának eredményességét fenyegette, sőt elvi szempontból az evangéliom lényegét veszélyeztette, azért írja az apostol e levelet, amikor hírülveszi munkatársai által e „futkározó hamis atyafiak“ fondorkodását. Ekkor az apostol valószínűleg Efezusban tartózkodott és itteni működésének első idejében kapja Galáciából a nyugtalanító híreket. Ha szeretne is mindjárt hozzájuk menni, elfoglaltsága és a nagy távolság miatt ezt azonnal nem teheti, inkább e levelet írja nekik Kr. u. 54.-ben.

A levél kis terjedelmét tekintve is, egyike a legfontosabb, alapvető kérdéseket tárgyaló leveleknek. A későbbi Római levélnek szinte vázlatként tekinthető, hiszen az ott részletesen tárgyalt fő gondolatcsoportok rövidebb összefoglalása van benne. Ezért érthető, hogy evangéliomi egyházaink a reformáció idejétől fogva mindig nagy figyelemmel voltak a Galáciai levél tanítására. Luthernek kedves levele volt, melyet egyetemi előadásai során kétszer is magyarázott. A hit által való megigazulás centrális bibliai és reformációi tanításának kiérlelődésénél a Római levél mellett főként a Galáciai levél tanítás volt rá nagy hatással. Asztali beszélgetései során saját levélkéjének nevezte, Bóra Katájának, ami világosan mutatja a levélhez való belső lelki viszonyát. Ezt az apostollal való lelki rokonság mellett a történeti helyzet rokonsága is megérteti. Az evangéliom egyedüli tekintélyével szemben Pál apostol idejében a félreértett és magyarázott törvény állott és hagyomány, a reformáció korában a középkori egyház emberi beállítottsága, egyházi hagyomány, önérdem, jócselekedetek és szentek érdeme.

Mutatja a levél azt is, hogy a szóbeli igehirdetés mondjuk „nyugodtabb“ ideje után, milyen kemény harcot kellett az apostolnak vívnia a tévtanítókkal, itt közelebbről a zsidós jellegű tévtanítókkal. Ez a velük szemben való éles ellentét mutatja, hogy a keresztyénségnek bizony harcolnia kellett létjogosultságáért, hogy csakugyan harcban és harcból született meg. Az apostol jelentőségét, helyesebben fejezve ki, isteni küldetésének nagyságát akkor értjük meg teljesen, ha számbavesszük, hogy a pozitív evangéliomi igazság hirdetése mellett, milyen el-

keseredett harcot kell vívnia a különböző oldalról jövő tévtanítókkal. Lényük teljes feltárása még folyamatban van. De tudunk az emberi képességet és érdemet hangsúlyozó zsidó tévtanítók mellett a földi élet jelentőségét semmibe vevő pogány aszketikus, vagy a földi élet szabadosságát hirdető libertinista, a még a munkától is visszavonuló téves eschatológikus, valamint a görög-római eszmevilág felfogását átvevő hellenista jellegű tévtanítókról és tanokról. Hogy e különböző téves irányok nem lehettek úrrá a fiatal keresztyénség felett, az emberileg szólva, Pál apostol világos meglátásának, elvi határozottságának és több évtizedes, emberfeletti küzdelmes munkájának köszönhető.

Mivel a Galáciai levélben is egy alapvetően fontos kérdésnek, a törvény és evangéliom egymáshoz való viszonyának a tisztázásáról van szó, szemben a téves zsidó felfogással, azért érthető a levélnek életteljes, sőt izgatott stílusa, amelyből kiérezhetjük az apostol szíve dobogását, az evangéliom tisztaságát minden megalkuvás nélkül hirdető határozottságát, a hol fenyegető, sőt átkot mondó, hol kérő és biztató hangját. A levél épen ezért világos betekintést nyújt az apostolnak az evangéliomért emésztődő lelkivilágába. Jelentősége nemcsak történeti szempontból van meg, hanem elvi tekintetben is a jelen kor vallásos emberének és vallási ellentétéinek és harcainak helyes megítélése szempontjából.

Az apostol már több, mint két évtizedes missziói munka után látja, hogy veszélyben forog egész eddigi munkája, magának az evangéliomnak örömuzenete, ezért felindult hangon, itt-ott szenvedélyesen, mindvégig rapszódikusan fordul a galáciabeliekhez, az evangéliom lényegét utólréhetetlen erővel, szemléletesen és mégis rövid, tömörséggel közlő hangon. Félti nemcsak a galáciabelieket, az evangéliomnak köztük való sikerét, hanem általában az evangéliom ügyét, hogy annak érdekében való fáradozása hiábavaló lehet, ezért egyedülálló határozottsággal és bátorsággal foglalja írásba mindazt, amit hirdetett nekik, de másoknak is, mint az evangéliom lényegét, hogy hiába ne fusson, vagy futott legyen. A 2. Korinthusi levél és a Philippi levél mellett e levél mutatja leginkább azt, hogy az apostol mennyire egygyé vált az általa hirdetett evangéliommal és milyen elszántan védi azt a meghamisítani akaró kompromisszumos törekvésekkel szemben. Ahol az evangéliom lényegéről van szó, ott az apostol nem engedhet és legyenek a másként gondolkodók kimondottan tévtanítók, vagy legyen magának az Úrnak apostola, Péter, sőt mégha mindjárt egy angyal az égből hirdetne mást, mint amit ő hirdetett, habozás nélkül fordul szembe és még átkomondásra is nyílik ajka, ezen a ponton nem lehet megalkuvásról szó. Az evangéliom üzenete tisztán és világosan hangozzék az anélkül veszendő emberiség számára.

A levél gondolatmenete a következő: I. 1—5. az üdvözlő felirat. *I. főrész:* I. 6. — IV. 5.: Az általa hirdetett evangéliom lényege. Közelebbről: I. 6—9.: Összefoglaló bevezetés; átk legyen azon, aki azt el akarja ferdíteni, mégha mindjárt mennyei angyal tenné is. — I. 10 — II. 10.: Az evangéliomot nem emberektől, hanem Jézus Krisztus kijelentéséből vette. Közelebbről: I. 10—12.: Nem emberi tetszést keres, mert Krisztus szolgálja. I. 13—17.: A nyert kinyilatkoztatás után nem Jeruzsálembe megy, hanem Arábiába. I. 18—24.: Első jeruzsálemi útja. II. 1—10.: Második jeruzsálemi útja, az apostoli konvent, és megegyezése a jeruzsálemi főapostolokkal. II. 11— IV. 5.: Az evangéliomnak tartalma. Az ember nem a törvény cselekedeteiből, hanem egyedül hit által igazul meg. Közelebbről II. 11—14.: Az antióchiai találkozás Péterrel. — II. 15—16.: az evangéliom lényege. II. 17—18.: A judaista ellenvetés visszautasítása. — II. 19—21.: A hit által való megigazulás boldog következménye. — III. 1—4.: Hogyan feledkezhetek meg a galáciabeliek arról, hogy miként lettek hívőkké. III. 5.: A Lélek elnyerésének módja. III. 6—9.: Az írásra való utalás. Az igazság már az Ószövetség bizonyossága szerint hitből való. III. 10—14.: és nem a törvényből való. Mi a törvény következménye? Tör-

vény és hit viszonya. Krisztus műve. III. 15—16.: Isten ígérete olyan, mint a végrendelet. III. 17—18.: A korábbi ígéret és a későbbi törvény egymáshoz való viszonya. III. 19—20.: Mi a törvény? III. 21—22.: A törvény nem képes megeleveníteni. III. 23—25.: A törvény Krisztusra vezérlő mester. III. 26—29.: Krisztusban lehullanak az embereket egymástól elválasztó sorompók. IV. 1—5.: Krisztus eljövételével véget ér a lelki kiskorúság. II. Főrész IV. 6. — V. 12.: Ezért tartsák tisztán az evangéliomot. Közelebről: IV. 6—7.: A fiúság boldog következménye. IV. 8—11.: Ezért nem szabad visszasülyedniök a régi szolgaságba. IV. 12—20.: Saját példájára utal. IV. 21—31.: Ábrahám példájára utal. A szolgáló leány fia és a szabadé. Az igazi lelki szabadság és ennek következménye. V. 1.: Krisztus hozta, meg kell benne maradniok. V. 2—12.: Krisztus örömezenete lesz hiábavaló, ha visszasülyednek a szolgaságba. — III. Főrész. V. 13. — VI. 10.: Gyakorlati intések a helyes keresztyén életfolytatásra. V. 13—15.: A törvény betöltése a szeretet. V. 16—26.: A test és lélek. Test cselekedetei, lélek cselekedetei. Járjanak lélek szerint. VI. 1—5.: Egymás terhét hordozzák, ki-ki a maga terhét hordozza. Felelősség egymásért és magunkért. VI. 6—10.: Amit az ember vet, azt aratja. — VI. 11.—18.: Befejezés; saját kézírású üdvözlét, áldás kívánás.

A Galáciai levélre vonatkozó gazdag irodalomból megemlítjük, hogy Luther is kétszer adta elő, ill. ki e levelet. Az első 1516—17. évi előadásának anyagát újabban felfedezett kézirat alapján ismerték meg és 1918.-ban adta ki H. Schubert a heidelbergi akadémia kiadványai sorában; a későbbi, szintén latinnyelvű magyarázatát Justus Menius már 1535.-ben lefordította német nyelvre. A különböző szempontokat — filológiai — tud. exegetikai, kortörténeti, vallástörténeti és részben gyakorlati összefoglaló szempontokat az egyes gyűjteményes kommentárok elfoglalt álláspontjuknak megfelelően részletesen kidolgozzák, így a Meyer, Zahn, Lietzmann, J. Weiss kommentárokban, Schlatter: Erläuterungen zum Neuen Testament c. összefoglaló műben, a Göttinger Bibelwerkben (H. W. Beyer); a Bibelhilfe für die Gemeinde gyakorlati jellegű gyűjteményes műben, a hívő nagy közönség számára P. Burkhardt részletezi a levelet. Jó magyarázatát nyújtja adott esetben a jelenkori helyzetre is tekintettel van G. Dehn könyve: Gesetz oder Evangelium? és a jelenkori német vallási viszonyokat szem előtt tartva és a levél nyomán bírálva írja meg H. Asmussen a „Galaterbrief“-jét. Az egyes bibliai theol. alapfogalmak részletes tárgyalását megtaláljuk a különböző bibliai szótárakban, mint Bauer W. Handwörterbuch z. Neuen Testament, G. Kittel Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament, Moulton-Milligan The Vocabulary of The New Testament c. részletes művekben. Az angol: International Critical Commentaryben is jó tárgyalását találjuk meg. A bevezetés-kritikai kérdéseket részletesen tárgyalják az egyes bevezetési kézi könyvek, mint Zahn, Feine, Appel, Jülicher, Knopf és mások művei, a magyar theol. irodalomban: Erdős—Pongrácz Újszövetségi Bevezetése, kath. részről: Radó Policarp Bevezetése foglalkozik a Galáciai levél problémáival is. Új magyar fordítások: Masznyik E., Czeglédy S. és Raffay Sándoré.

A levél magyarázata.

I. 1—5. A levél üdvözlő felirata.

1 „Pál, aki apostol nem emberektől sem emberi közvetítés által,
hanem Jézus Krisztus által és az Atya Isten által, aki feltámasztotta
2 őt halottaiból, és a velem levő atyafiak mind Galácia gyülekezeteinek:
3 Kegyelem néktek és békesség Istentől, ami Atyánktól és az Úr Jézus
4 Krisztustól, aki adta magát (halálra) ami bűneinkért, hogy kimentsen
5 minket e jelenvaló gonosz világból Istennek és ami Atyánknak akaratából, akinek dicsősége örökkön-örökké. Amen.“

1 Már itt az első versben is a legnagyobb nyomatékkal szól apostoli méltóságáról, épen azért, mert azt kétségbevonták, minden valószínűség szerint azon emberek, akik ellen, mint veszedelmes tévtanítók ellen, a levél elvi részében élesen állást foglal. Hangsúlyozza, hogy apostoli méltósága nem emberektől való. Nem emberck bízták meg e munkával. Még az ellen is tiltakozik, hogy Istentől emberi közvetítéssel kapta volna, esetleg Barnabás, a Cselekedetek könyvéből, de e levélből is jól ismert antióchiai vezetőembertől. Tehát nem apostoli tanítvány, hanem ennél sokkal több, igazi apostol, akit az Atya Isten közvetlenül Jézus Krisztus által hívott és küldött el. Szavai utalnak megtérésére, Damaszkus előtti meghívására, amikor a megdicsőült Krisztus jelent meg előtte és hívta meg apostolául. A Csel. k.-ben ennek háromszori leírását is megtaláljuk (9, 1—22.; 22, 3—16.; 26, 9—18.), de leveleiben is ismételten utal rá, a bevezető üdvözlésekben, továbbá I. Kor. 15, 8—9.; II. Kor. 4, 6.; 12, 7—9.; Gal. 1, 15—17.; Phil. 3, 12. Szavai-
ból az is kitűnik, hogy „magától“ sem lett apostollá. Az Istentől a megdicsőült Jézus Krisztus által való meghívását egyrészt öngazolásul hangsúlyozza, másrészt azért, hogy a levél további soraiban mondandók apostoli tekintélyére mutatasson rá.

A magyar nyelvbe is átvett *apostol* szó eredeti jelentése személyes használatban: hajóhad, flottaexpedíció vezetője, küldött, személytelen használatban: kísérő levél, útlevél. Az Újszövetségben Isten, Jézus Krisztus küldötte, megbízottja, és pedig azon célból, hogy az evangéliomot hirdesse. Az evangéliom hirdetéséhez tehát megbízatásra van szükség. Ha ez Istentől Krisztus által való, akkor beszélhetünk apostolról. Ha Pál így nevezi magát, ezt joggal teszi, mert meghívást és megbízatást erre az evangéliom örök urától, Krisztustól kapott. Ha voltak is ezen időben a különböző vallási vagy filozófiai közösségeknek vándorprédikátorai, az újszövetségi apostolság mégis egyedülálló méltóság. Amint az ószövetségi próféta is Isten megbízatásából szól, úgy az apostol is. Az ő szolgája, de az ő tekintélyével is rendelkezik. A megbízatás feltétele a megbízóval való találkozás; ezért ha elismeri is az „ősapostoloknak“, akiket az Úr földi működése idején hívott el, a tekintélyét, de magát is hozzájuk számítja, mert őt meg az Úr később, megdicsőült állapotában hívta el. Ezért küzd a hamis apostolok ellen, itt a Gal. levélben is, akik a maguk nevében, vagy legfeljebb emberi megbízatás alapján működnek.

Meghívása tehát a megdicsőült Krisztustól való. Krisztus tehát, akit a

halálból Isten támasztott fel, él. A megdicsőült, élő Krisztus az Ura híveinek, az egyháznak. Minden további fejtegetésének ez a kiinduló pontja: *Krisztus él*. Ez a tény a keresztyénség alapja, hiszen, mint ő maga mondja az első Kor. levél 15. f. 14. v.-ében: Ha Krisztus fel nem támadott, hiábavaló a ti hitetek és hiábavaló a mi prédikálásunk. E nélkül tehát keresztyénségről beszélni nem lehet. És ezért mindjárt apostoli munkájának kiinduló pontján nyomatékosan állást foglal a Krisztust tagadó zsidó felfogással, és állásfoglalása egyben tiltakozás a mi korunkban is megtalálható felfogás ellen, amely Krisztus nélküli keresztyénségről akar beszélni.

2 Ez a nyomatékos bevezetés az üdvözlő köszöntés első tagjához tartozik. Az üdvözlő köszöntésnél Pál a klasszikus görög-római levélüdvözlés mintája szerint hármasság tagozódást használ. Megnevezi magát, mint a levél íróját, szól a levél címzetteiről és üdvözlés küldő nékik, akárcsak a pogány levélírók, de az egyes részeket a szükségnek megfelelően kibővíti. Nemcsak ő küld üdvözlést a galáciabelieknek, hanem megemlíti a vele levő összes atyafiakat. Amikor tehát levelét írja, nincsen egyedül. Akár úton van, akár Efezusban, ami valószínűbb, hívek vannak körülötte, munkatársak, akikkel, mert üdvözlésüket küldi, bizonyára megbeszélte a levél tartalmát. Ennyiben ezen atyafiak, mint akik helyeslik az apostol szavait, az üdvözlés által megerősítői annak, amit az apostol mond.

A megszólítottak a galáciabeli gyülekezetek. A levél tehát nem egy gyülekezetnek szól, hanem többnek, és így körlevélnek tekinthető.

3 Rossz híreket hall a galáciai hívek felől. Külső bujtogatás folytán megintogtak eddigi szilárd felfogásukban az evangéliom lényege tekintetében. Mivel ezért neheztel rájuk, azért nem mondja: szeretett galáciabeliek. De azért az üdvözlést nem tagadja meg tőlük, hiszen még hívek, sőt gyülekezetek, annyiaval kevésbé, mert épen arra van szükségük, amit az üdvözlés kifejez: kegyelemre és békességre Istentől a mi Atyántól és az Ur Jézus Krisztustól. Ez az ú. n. apostoli üdvözlés. Állandó forma, amellyel minden levelében találkozunk. A „kegyelem” rokon a zsidó iratokban megtalálható irgalommal, de keresztyén tartalmánál fogva annál sokkal gazdagabb. A kegyelem Isten ajándéka, amelyre az embernek szüksége van, nélküle meg sem élhet. Az ember, mint azt később kifejti, hit által, de kegyelemből él. Csak ha ennek birtokában van, lehet arról szó, hogy a békességet is elnyeri, amely után szintén csak vágyódtak az emberek, de elérni nem tudták. A békesség, amelyről szó van, nem külső, földi értelemben veendő, hanem belső, lelki békesség értelmében. Istennel való békesség, a bűn hatalma alól kiszabadult ember szívében.

4 Ez a kettős adomány végsősorban Istentől, mint a mi Atyánktól származik. Istennek, mint az egyes hívőnek Atyjáról, csak az evangéliom alapján beszélhetünk. Ez megint az evangéliom boldogító ajándéka. Pál Jézus alapján hirdeti ezt, aminthogy közvetve tőle származik a kettős adomány. Ő közvetlti őket, aki „adta magát” t. i. halálra, a mi bűneinkért, hogy kiemeljen minket e jelenvaló gonosz világból Istennek, a mi Atyánknak akaratja szerint. Egy mondatba foglalja össze Jézus Krisztus személyének és művének jelentőségét, közelebbről *váltás* jelentőségét. Ehez természetesen hozzátartozik megváltói élete is, de Pál mégis megváltói halálának jelentőségét emeli ki, mint amelyben a megváltói tevékenység középpontját látja. Leveleiben több mint hatvanszor szól erről. Nem akar másról tudni, csak Krisztusról és pedig, mint megfeszítettéről. 1. Kor. 2, 2. Nekem pedig ne legyen másban dicsekedésem, hanem a mi Urunk Jézus Krisztus keresztyében, aki által nékem megfeszítettett a világ és én is a világnak. Gal. 6, 14. Arról, hogy Krisztus váltásahalálának miért van ez a jelentősége, itt nem szól. Alább 3, 1. — 5, 12, és leveleiben máshol szól részletesen arról, hogy bűneinkért halt meg, melyektől magunkban nem tudtunk megszabadulni és ame-

lyek egyre jobban eltávolítottak Istentől, az ő haragját hiva ki ellenünk. Krisztus halála által ez a szabadulás bekövetkezhetik. Megszabadít e jelenvaló gonosz világból. E világban tehát a bűn uralkodik. (Ef. 6, 11.—18.; Kol. 1, 13.) Felfogásának értelme nem az, hogy a hívőnek tehát ki kell menekülnie a világból, ez lehetetlen; a hívő is a világban él, de már nem e világ urának hatalma alatt; ez éppen Krisztus műve, amely pedig végsősorban Isten embermentő kegyelmét és szeretetét bizonyítja. A használt görög szó „aión“ aeon, világkorszakot jelent. Az Írás két világkorszakról tud. Az egyik a jelen világ, ill. világkorszak, e világ urának, a sátánnak hatalma alatt álló. A másik az „eljövendő“, a Krisztus hatalma alatt álló. Időileg nem lehet a kettőt teljesen széjjeltartani, csak annyit mondhatunk az Újszövetség alapján, hogy az „eljövendő“ világkorszak tulajdonképpen Krisztus személyével már elérkezett, már betört a régi aeonba, és egyidejűleg van meg vele; Krisztus híve már most az új aeonban él. Krisztus visszajövelekor, a paruzia alkalmával diadalmaskodik teljesen az új világkorszak a régi felett, amikor Krisztus minden eilenségén úr lesz. A hívek tehát már most, a Krisztus feltámadása és visszajövele közötti időben az elrejtve bár, de meglevő új aeon fiai. Ennek felismerése a háború utáni teológiának, amely az addig elhanyagolt eschatológiai felfogást a középpontba helyezte, a reformáció nyomán helyes írásszerű felismerése. A Krisztus feltámadása és visszajövele közötti idő tehát az, amelyben tulajdonképpen az egész világ élete lefolyik, ha mindjárt a „világ“ erről nem tud is, vagy nem is akar tudni. Már a kezdetén ott áll a jövő felé mutató feltámadás, és a fejlődés lezárásakor, Krisztus visszajövelekor ott áll az ítélet. Az örökélet reménységében él a hívő, az ítélet árnyékában a világ. Isten szerete a végső alapja megmentetésünknek, az Írás nyelvén szólva megváltatásunknak. Istennek e szeretetét bizonyítja az is, hogy ő a mi Atyánk.

Már itt kiténik a galáciai gyülekezetekben lévő tévelygés lényege. A tévitanítók konkolyhíntése folytán Krisztus személyének és művének egyedülálló jelentősége vált kérdésessé, pedig nem szabad arról megfeledkezniök, hogy, amikor megváltatásunkról van szó, akkor az ember semmi és Isten minden. Ebből nem engedhet az apostol, mert különben az evangéliom örömhírének meghamisításáról lenne szó. Az ember igyekezete, tudása, Istent kereső buzgósága figyelemreméltó lehet, ismerete profán téren elismeréseméltó — ez is Isten ajándéka —, de, amikor a bűn hatalmától való szabadulásunkról van szó, akkor nemuljon el az ember, mert itt Istené a szó és a cselekvés. Az ember itt nem követelhet, csak kérhet. Az apostolnak volt alkalma arra, hogy Tarsusban, ahonnan származik, Antióchiában, amely működésének középpontja volt, de Jeruzsálemben is a rendezett római világbirodalom kultúráját és hatalmát emberi szempontból megismerhesse. De mindez semmi, amikor Istenhez való viszonyról van szó. (Phil. 3, 7—8.) Sőt kevesebb, ill. rosszabb a semminél: Mindez a bűnös világ, minden fénye ellenére is. Ágoston megértve az apostol gondolatát, találóan szól arról, hogy a pogányok erényei fénylő bűnök. E világ fejlődése az ítélet felé való haladás. Magárahagyatva kárhózat a sorsa. Töretlenül felfelé való haladásról nem lehet szó. Az emberi idealizmus e tekintetben csalóka, és veszedelmes tévedés. A világháború szörnyű pusztításai döbentették erre rá a gondolkozó világot, és a háború után a teológiai gondolkodás főként az ú. n. *dialektikus* teológia erőteljes hangsúlyozására nyomatékosan utal e ponton is a háttérbe-szoruló bibliai, apostoli felfogásra. Az ember nem beszélhet önmegváltásról, fokozatos tökéletesedésről. Szabadulásának alapja egyedül Isten szeretete, amelyről a Róm. levél is hangsúlyozottan szól 5, 6. és 8, 32.-ben.

Ez az Atyaé, akinek kegyelme a végső alapja az ember megváltásának, a dicsőség; legyen is, az ember részéről, mindörökké. Tehát őt kell dicsőíteni örökké.

I. FŐRÉSZ.

Az általa hirdetett evangélium védelme.

I. 6—IV. 5.

Bevezetés.

I. 6—9: Átok legyen annak elferdítésén, mégha angyal tenné is.

6 „Csodálkozom, hogy ilyen hamar elfordultok attól, aki elhívott
7 titeket Krisztus kegyelmében, más evangéliomra, holott nincs más
(evangéliom) (amely nem más evangéliom), de némelyek zavarnak
8 titeket és el akarják ferdíteni Krisztus evangéliomát. De mégha mi
is, vagy egy angyal az égből hirdetne néktek evangéliom gyanánt
mást azon kívül, amit mi hirdettünk, mint evangéliomot, átok legyen
9 (rajta); amint előbb mondtuk, és most ismét mondom, ha valaki
evangéliom gyanánt mást hirdet nektek azon kívül, amelyet elfogad-
tatok, átok legyen (rajta).“

6—7 Már a bevezetésben rátér a lényegre. A galáciabeliek ingadozó magatar-
tásáról tudomást szerzett, és ezért felindult csodálkozásának ad kifejezést. Nem
az elismerő, hanem a neheztelő csodálkozás értelmében. Nem tudja megérteni,
hogyan lehetséges, hogy a Krisztus által megismert szerető Istentől, ill. annak
evangéliomától ilyen hamar elfordultak. Alig néhány év telt el csak azóta, hogy
velük az evangéliomot megismertette, és már mutatkozik közöttük a konkoly-
vetők aknamunkájának szomorú következménye. Ha nincs is még befejezett sza-
kadásról szó, mégis már fenyeget ennek veszélye. Az, hogy elszakadnak Istentől,
aki magát Jézus Krisztus által ismertette meg, mint szerető mennyei Atyát, aki
Jézus Krisztus által hívta el őket és szabadította meg e bűnös világtól. Elhívta
az evangéliom által, amelyet ő hirdetett nekik, és amely szabadulást jelent a
bűnös és magárahagyottan veszendő embernek, amely örömhír a kétségbeesés
idején, amely Istennek hatalma az ember tehetetlenségével szemben. Ez az evan-
géliom, — amelynek jelentése általában örömhír, ezért való jutalom, győzelmi
hír, az újszövetségben örömhír arról, hogy Isten Jézus Krisztus által szabadulást
ígér és ad a megtérő embernek, — csak egy lehet; az, amelyet Páltól hallottak.
Más evangéliom nincsen. Ezért, ha azt, amihez elfordulni akarnak, más evangé-
liomnak mondja is, de mindjárt meg is tagadja ettől a mástól az evangéliom
jellegét; Károli: „holott nincsen más evangéliom.“ Egyelőre még nem mondja,
hogy mi az a más, amihez elfordulni akarnak, csak azt hangsúlyozza, hogy nem
evangéliom. Nem lehet ezt cserélni, mint az emberi meggyőződést, mint a
különböző filozófiai iskolák felfogását. A keresztyénségben nem lehet arról
beszélni, hogy az javított folytatása, tökéletesítése volna a pogány világ emel-
kedettebb szellemi tanításának. Épen Krisztus váltságahalálának hangsúlyozásával,
amely botrány a zsidóknak, bolondság a görögnek (I. Kor. 1, 23.), válik a keresz-
tyénség újjá és szembenállóvá minden emberi felfogással. Felelősségüket csak
kis mértékben enyhíti az, hogy nem maguktól, hanem idegen bujtogatásra inog-
tak meg. Hogy kik ezek a bujtogatók, azt az alábbiakban ismerjük meg. Az egész

levél tulajdonképpen ezek ellen való polémia, ha az apostol személyére vonatkozó védelemtől eltekintünk. Megzavarják őket. Semmi sem könnyebb, mint zavart keltetni, különösen ott, ahol az emberek még nem állanak szilárdan, ahol még nem nőttek bele teljesen az egyetlen evangéliomba, amelyet el akarnak változtatni, megmásítani és ezzel az egész Krisztus Jézusban nyert kinyilatkoztatást meghamisítani. Ezért olyan felindult az apostol, hiszen, amiért *életét* is kész lett volna feláldozni, amiért naponként halálos veszedelemben volt, amely evangéliom az embernek *egyetlen* szabadulási lehetősége a bűn rabságából, azt fenyegeti veszély a galáciai gyülekezetben.

8—9 Így értjük meg a következő átokmondást, amely eltekintve Róm. 9, 3. feltételes önelátkozásától, egyedül áll az apostol irataiban: Mégha ő, tehát Pál, vagy még embernél nagyobb hatalom, mennyei angyal, ami elképzelhetetlen, hirdetne is mást azon kívül, amit tőle hallottak, akkor se higgyenek neki, *átok* legyen az ilyen, tanításon és tanítón egyaránt. Ezt még egyszer megismételi, jelölve annak, hogy milyen halálos komolysággal érti szavait.

Ne higgyenek tehát a tiszta evangéliomtól elcsábítani akaró *embereknek* se, bárkik legyenek is azok. Mindenesetre kisebbek, mint a mennyei angyal, vagy az apostol. Átok ezeken is, mert az evangéliom tisztaságát veszélyezteti álnok fondorkodásuk, és ami azt veszélyezteti, azt el kell átkozni, mert az valójában csak az ördögtől való lehet.

Kik ezek a tévtanítók, az alábbiakból tűnik ki. A *zsidóság* köréből valók, és a zsidósággal akarták az evangéliomot megint elegyíteni. És, amikor ezt az éles szembeállítás és feltétlen elkülönítést látjuk, főként a zsidós irányzattal szemben, akkor tűnik csak ki, hogy mennyire *nem* ismerik Pál apostolt azok, akik napjainkban is a zsidó felfogás képviselőjeként akarják tekinteni. *Hiszen azt, hogy Krisztus evangélioma az azt megsemmisíteni akaró zsidós irányzattól megszabadult, Pál apostol megalkuvást nem tűrő magatartásának lehet köszönni.* Pál és a judaizmus a legnagyobb ellentétek. Pált judaizmussal vádolni annyit jelent, mint a világhosszgot sötétségnek mondani.

Az átok, a héber-araméi „charam“ — ez összevethető a magyar karám szóval — az elkülönítést, a hétköznapi használatból való kivételt jelenti, és pedig vagy azért, mert szent, ez esetben Istené, vagy azért, mert bűnös, és ezért Isten haragja van rajta. Itt az utóbbi értelemben. A zsidóságból való kizáráshoz hasonlóan Isten gyülekezetéből való kizárás, és így Isten ítéletének való átadás értelmében. Azok számára, akik az evangéliomot akarják meghamisítani, emberi megtorlás csekély, azok megértek a legnagyobb büntetésre, Istenországából az ítélet céljából való kivetésre. Szavai apostoli öntudatának és hatalmának nagyságát is mutatják, valamint félelmet nem ismerő bátorságát.

Evangéliomának eredete.

Nem emberektől, hanem Jézus Krisztus kijelentéséből vette.

I. 10—II. 10

Nem emberi tetszést keres, mert Krisztus szolgálja: I, 10—12.

10 „Mert vajjon most emberek helyeslését keresem-e vagy Istenét?
Vagy embereknek akarok-e tetszeni? Ha még embereknek igyekezem
11 *ném* tetszeni, Krisztus szolgálja nem volnék. Mert tudtokra adom
atyámfiai, hogy az általam hirdetett evangéliom, nem ember szerint
12 *való*, mert sem embertől nem vettem azt, sem nem tanítottam rá,
hanem Jézus Krisztus kinyilatkoztatása által való.“

- 10 A 10. v.-ben már hozzákezd annak részletes kifejtéséhez, amit egyfelől a maga igazolása céljából, másfelől a megtévesztett galáciabeliek helyes utra segítése céljából szükségesnek tart.

Mindenekelőtt állást foglal az ellene felhozott *vádakkal* szemben. Ezek egyike az volt, hogy ő rábeszél, vagyis megtéveszt embereket, és nem Istennek szolgál. Mintha ő olyan ember volna, aki hizelgő beszédekkel akarna embereket megnyerni, hogy őket még az igazság rovására is megfogja, tehát úgy forgóldik, hogy tessék nekik. Kérdés formájában veti fel ezt, de a kérdésre a felelet tagadó: Nem embereknek akar tetszeni, hanem Istennek, nem embereket kíván rábeszélni, hanem Istennek szolgálni. Ezt fejezi ki a következő mondat is, amely feltételes módon hangsúlyozza, hogy lehetetlen számára az, hogy embereknek akarjon tetszeni, őket rábeszélni. Ez *Krisztustól* szakítaná el, pedig ő egyedül annak szolgálja, sőt rabszolgája, — a görög szó ezt jelenti. — A rabszolga pedig még csak nem is gondolhat arra, hogy más úrnak szolgáljon. Pál is, aki a levél végének bizonyossága szerint magán viseli Krisztus bélyegét, csakugyan nem akar másról tudni, mint Krisztusról és pedig a megfeszítettről. Ha ekkor még nem írta is le a 2. Kor. levél 11. f.-ének öngazolását, de jórészen már *átélte* az ott összefoglalóan felsorolt szenvedéseket, amelyeket Krisztus ügyéért magáravállalt. Aki pedig úgy tud szenvedni, mint az apostol, az csakugyan nem emberi tetszést keres, hanem, ha szükséges, ezzel szemben szolgál Krisztus evangéliomának.

- 11 Ezért emlékezteti őket arra, hogy az evangéliom, amelyet ő hirdet, nem emberek szerint való — és ezzel az egész levél *témáját* fejezi ki. Az evangéliom Istentől való Krisztus által, és nem embertől. Ezt kell mindenekelőtt megérteniök és megjegyezniök. Nem lehet emberi véleménynek vagy elgondolásnak alávetni, amint ezt a galáciai tévtanítók idejétől fogva napjainkig próbálják. Nem lehet az emberi ízlésnek megfelelően kényelmessé tenni, nem lehet rajta könnyíteni, és nem lehet az evangéliomba földi, emberi törekvéseket belemagyarázni. Az evangéliom nem földi boldogságot jelent, hanem földi nyomorúságok közt való boldogságot; nem örömet jelent, hanem a szenvedések közt való örömet; nem gondtalan megélhetést, hanem a megpróbáltatásoktól nem félő gondtalanságot; nem földi hazát, hanem Istenországa méreteire kibővített, de ebben a földi hazát is megszentelő egyetemes közösséget. Csak ekkor beszélhetünk arról, hogy az evangéliom a Római levél szavai szerint Istennek hatalma minden hívőnek üdvösségére.

- 12 Minderre csak emlékeztetnie kell a galáciabelieket, és ekkor maguk is beláthatják, hogy *megtévesztésnek* áldozatai lettek. Az apostol nem áll emberek szolgálatában, nem emberi tetszésnek kedvező evangéliomot hirdet, mégcsak nem is emberi közvetítéssel vette az evangéliomot, nem is taníttatott rá emberek, korábbi apostolok által, hanem, és itt megismétli az első vers gondolatát, Krisztusnak, emberi közvetítés *nélkül* meghívott apostola. Agoston egyházi atya mondja erre vonatkozólag, hogy, aki az evangéliomot felsőbb megbízás nélkül hirdeti, az hazug, aki emberi közvetítéssel, az még lehet igaz, ha e közvetítés isteni indításra történik. De Pál még ezt az emberi közvetítést is elutasítja. Mégcsak *nem is taníttatott* az evangéliomra, mint más igehirdetők. Ez után egyik legfeltűnőbb megállapítása, de olyan félre nem érthető határozottsággal mondja ezt, hogy szavainak értelme tekintetében nem lehetünk kétségben. Amit ő az evangéliomról tud, azt Istentől tudja Krisztus által. Ez természetesen nem az evangéliom külső történetére és eseményeire vonatkozik, hanem lényegére és jelentőségére. Ezt Jézus Krisztus kijelentéséből vette, ott Damaszkusz kapui előtt megtérése alkalmával, amelyre itteni igéi is utalnak. Ez a kijelentés kinyilatkoztatása, felfedése annak, ami *eddig is* megvolt, de rejtve az emberek előtt, és amit

emberi erővel felfedni nem is lehetett volna. Erre egyedül Krisztus képes, aki Istent kinyilatkoztatja és aki ezen isteni kinyilatkoztatásnak örök tartalma.

**A nyert kinyilatkoztatás után nem Jeruzsálembe megy,
hanem Arábiába: I, 13—17.**

13 „Mert hallottatok az én korábbi zsidó életfolytatásomról, hogy
14 szerfelett üldöztem Isten gyülekezetét és pusztítottam azt, és meg-
előztem a zsidóságban sok kortársamat az én népemben, igen nagy
15 mértékben buzgólkodván az atyai hagyományaimért. Amikor azonban
retszett annak, aki elválasztott engem anyámnak méhétől fogva és
16 elhívott az ő kegyelme által, hogy kinyilatkoztassa az ő Fiát én ben-
nem, hogy hirdessem a róla szóló evangéliomot a pogányok között.
17 nem tanácskoztam azonnal testtel és vérrel, nem is mentem fel Jeru-
zsálembe azokhoz, akik előttem lettek apostolok, hanem elmentem
Arábiába és ismét visszatértem Damaszkuszba.“

18 A Csel. k.-éből is ismeretes, és most ő maga is megerősíti, hogy korábban a túlzó *farizeusi* párthoz tartozott, mint annak buzgó tagja — az apostol egész ember volt életének minden idejében —, amely párt Krisztus halála és általuk elhallgattatni szeretett feltámadása után főhívatását abban látta, hogy állást foglaljon Krisztus és követői ellen, és pedig *nemcsak* elméleti úton; üldözték is a híveket, a zsidó közösségből kirekesztették, sőt halálra keresték, mint azt István vértanu megköveztetése is bizonyítja. Pál nyíltan beismeri, hogy ő is így cselekedett, és a zsidó eredetű hívekkel szemben ezt az eljárását *nemcsak* jogosnak, hanem Isten előtt kedvesnek tekintette, vallási túlbuzgóságában megelőzve zsidó kortársait. A farizeus szó jelentése: *elkülönített*. Pál azon mélyebb értelemben is farizeus volt, mert a szöveg szerint megtérése után tudatában van annak, hogy őt Isten már születésétől fogva, sőt anyjának méhétől fogva elkülönítette, jövendő szent munka végzésére szánta. *Ilyen értelmű* előreelrendelés nála épenúgy Isten akarata, mint pl. Jeremiás prófétánál, és minden ellentétes életfelfogása és beállítottsága ellenére is, amikor Isten elérkeztetnek látta az időt a vele már régen elhatározott szándékának felfedésére, földre sujtja Damaszkusz kapuja előtt a megdicsőült Krisztus megjelenése által és a híveket üldöző Saulusból az az apostol lett, aki többet dolgozott az evangéliom ügyéért, mint az apostolok mindnyájan, de szerényen hozzáteszi: nem én, hanem az Istennek velem való kegyelme. (I. Kor. 15, 10.) Isten tehát szuverén módon *rendelkezik* az ember életével és akaratuk ellenére is eszközzé teheti őket az evangéliom szolgálatában. Pál apostoli megbízatása egyrészt a feltámadott Krisztus valóságát hirdeti, másrészt a többi tanítvány munkájának a pogányokra való kiterjesztését. A „ki a nagyobb“ az apostolok között kérdés annyiban nincsen helyén, mert mindegyikük által Krisztus működik. De apostoli méltóságuk megkülönbözteti őket minden későbbi kor vallási hőseitől. Ágoston is, Luther is az ő nyomdokukba lép; Isten választott eszközei, anélkül, hogy apostolok volnának.

14 Így válik az *atyai hagyományokban* — a törvényt magyarázó későbbi rendelkezésekben, az ú. n. „halachá“-ban zsidó kortársait buzgóság tekintetében megelőző farizeus csakugyan Isten „elkülönítettjévé“, választott eszközzé az evangéliom hirdetésére a pogányok között.

15—16 Az arra való visszaemlékezés, hogy korábban üldözte Istennek anyaszentegyházát, később is fájdalmas volt a számára (I. Kor. 15, 9.; I. Tim. 1, 13.), de ez

annálkább ösztönzi arra, hogy az isteni megbízatás vétele után „hirdesse azt a hitet, amelyet egykor pusztított“. Épen mert meghívásával kapcsolatban a természetfeletti isteni tényező *valóságával* kell számolnunk, azért e fordulatot emberi vizsgálódással megérteni, vagy boncolgatni nem lehetséges. A teremtő isteni ige: Isten szólott és előállt, nyult be itt is az emberi életbe, hogy kijelölt emberét szent szolgálatába állítsa. Mint farizeus előtt Krisztus, a Messiás kereszt-halála volt a legnagyobb *botrány*. Farizeusi felfogás szerint az istenkáromlással egyenlő azt vélni, hogy a Messiás keresztalált, a bűnösök halálát halja. A Messias szerintük általában *nem* halhat meg. (Ez mutatja, hogy a Krisztus-korabeli farizeusi messiásvárásokból hiányzott Ezs. 53. alapján a Messiás szenvedésének és halálának gondolata.) Ezért tartotta Pál is korábban szent vallási kötelességének, hogy azokat, akik egy keresztfán meghalt embert Messiasnak tekintenek, üldözze, mint istenkáromlókat. És ekkor történik vele a nagy csoda, Damaszkusz kapui előtt. Az, akiről azt gondolta, hogy közönséges ember, sőt legalább is zsidó viszonylatban bűnös ember, akit méltán ítéltek halálra, az megjelenik előtte égi dicsőséggel, mint hatalmas *Messias*. Tehát akkor mégis *Messias*! A kereszt-halál ellenére is! Sőt ekkor a *keresztalál* is hozzátartozik messiási művéhez, mint annak középpontja! Így válik az ő teológiája a kereszt teológiájává.

Ilyen módon jön létre lelkivilágában a nagy változás; ez az emberi oldala a damaszkuszi élménynek. Csak az így értett „belső fejlődésnek“, amelyről régebbi idők teológusai olyan sokat tudtak szólni, van helye megtérésénél, Krisztus által történt meghívásánál. De ez csak az által vált lehetőség, hogy valóban a megdicsőült Krisztussal találkozott és ő állította szolgálatába. Az *emberi* oldal mellett nem feledkezhetünk meg a damaszkuszi élmény *isteni* oldaláról sem, mert enélkül az apostol életváltozását megérteni sehogy sem tudnánk. A Gal. levél egyik magyarázója — Dehn — mutat rá arra találóan, hogy megtérése *nem* a szokott értelemben vett megtérés, bűnös életnek megutálása és elhagyása. Intenzív vallásos életet élt előbb is, és távortartotta magát a bűnös világ befolyásától. Inkább lehetne megtérését egy kegyes títán bukásának nevezni, aki igenis megtér, de nem világi bűnökből, hanem hamis vallási erényeiből. E tekintetben Luther közelebb áll hozzá, mint Ágoston. Ő tényleg nem tanácskozott testtel és vérrel, sem magával, sem másokkal. Az előtte megjelent megdicsőült Krisztus fénye vakította el testi szemeit, de nyitotta meg lelki szemeit. Összedőlt eddigi hitének temploma, de a széthullott építőkövekből emeli azt a csodás templomot, amelyben felretéve az emberi érdemet, *egyedül* Krisztusnak épít oltárt és áldoz azon a Krisztus halálában megnyilatkozó irtalmas Istennek, aki kegyelemből, hit által fogadja magához és igazítja meg a megtérő hűnőt.

- 17 Ama vád visszautasítása végett, hogy emberi közvetítéssel jutott volna el az evangéliom ismeretére, utal arra, hogy megtérése után *nem* ment mindjárt Jeruzsálemba, amint azt várni lehetett volna, hogy ott mintegy nyilvánosan bejelentse megtérését, feloldozást kapjon eddigi magatartásáért és további utasítást a tennivalók tekintetében. Ehelyett elmegy Arábiába, az Aretasz király fennhatósága alá tartozó birodalomba; hogy miért, azt nem mondja. Kettős oka lehetett. Az egyik, hogy itt kezdje meg missziói tevékenységét. Vannak magyarázók, akik első missziói útjaként ezt tekintik, ha nem is tudunk ennek eredményéről közelebbit; ezt a felfogást erősíti az a tény, hogy megtérése egyben meghívás is volt, ill. megbízatás. Most válik tudatossá előtte az, amiről a 15. v.-ben szól, hogy Isten eszköze, akit már születésétől fogva kiválasztott magának. De arról is lehet szó, hogy az Arábiába való visszavonulás azt a célt szolgálta, hogy az átélte hatalmas élmény tovább érlelje lelkivilágát és rendeződjék benne az elkövetkezendő idők munkaterve és anyaga. Mennyi ideig tartott ez a visszavonulás,

nem tudjuk. Mindenesetre azon három évbe kell elhelyeznünk, amely megtérésétől fogva jeruzsálemi útjág eltel, beleértve a Damaszkuszba való visszatérését is.

Első jeruzsálemi útja: I, 18—24.

18 *Ezután három év mulva felmentem Jeruzsálembe, hogy meg-*
 19 *látogassam Kéfást, és nála maradtam tizenöt napig. Mást pedig az*
apostolok közül nem láttam, hacsak nem Jakobot, az Úrnak testvérét.
 20 *Amiket pedig írok néktek, íme az Isten előtt (mondom) nem hazudok.*
 21,22 *Azután mentem Szíria és Cziliczia tartományaiba; ismeretlen valék*
pedig személy szerint a judeai gyülekezetek előtt, akik a Krisztusban
 23 *vannak. Ők csak hallották, hogy, aki üldözött minket egykor, most*
evangéliom gyanánt hirdeti azt a hitet, amelyet egykor pusztított, és
dicsőítették bennem az Istent."

18 A megtérése utáni harmadik évben, ha a régi időszámítási módot, amely a kezdőévet is teljesnek veszi, követjük, látogatás céljából elmegy Jeruzsálembe. Hangsúlyozza a látogatás jelleget, amit a tizenöt nap is bizonyít, hogy így is kifejezésre juttassa, hogy nem tanulás, nem az evangéliomnak az ősapostolok által való megismertetése végett ment fel. Pétert kívánta látni, akiről már eddig is hallott. Aramei nevén, melyet az Úrtól nyert, nevezi Kéfásnak. Ha a két hét elég is ahhoz, hogy ez alatt gondolataikat kicseréljék, de semmiképen sem volna elég ahhoz, hogy valaki az evangéliom lényegébe oly mértékig behatolhasson, mint Pál, hacsak már előbb is birtokában nem volt az. Hangsúlyozza azt is, hogy
 19 mást az apostolok közül *nem is látott* — bizonyára a vidéken voltak az evangéliom szolgálatában. Egyet említ csak meg a vezető emberek közül, aki azonban nem volt apostol, Jakobot, akiről hangsúlyozza, hogy az Úrnak testvére volt és aki a feltámadott Úrnak előtte való megjelenése után (I. Kor. 15, 7.) lett hívővé. Jakab, mint a második fejezetből is kitűnik, a jeruzsálemi zsidó-keresztény gyülekezetnek volt egyik vezető embere, a zsidó túlzásokat azonban aligha osztotta, mint ez a későbbi apostoli konventen való magatartásából is kitűnik, valamint leveléből is.

20 A mondottak fontosságát és igazságát az ezt esetleg kétségbevonó zsidó
 21 vádaskodókkal szemben *esküszzerűen* bizonyítja. Isten színe előtt mondom, nem hazudom. Ezután megy el Szíria és Cziliczia vidékeire — a sorrendet itt felcserélve közli a földrajzi távolság alapján, hangsúlyozván, hogy személy szerint ismeretlen volt a judeai zsidó-keresztény gyülekezetek előtt. Bár hallani hallottak felőle, ami azután Pálnak is fülébe jutott, hogy az, aki egykor, nem is olyan régen, üldözte a híveket, most az evangéliomot hirdeti. Ebben, ellentétben az apostolt a galáciabeliek előtt rágalmozó hamis atyafiakkal szemben a szent Isten közbelépését ismerik fel, és dicsőítették érte nevét. Figyelemreméltó, hogy megtérésében a keresztény hívek is *Isten* művét látják, tehát isteni meghívásnak tekintik.

A Csel. k.-ének Pál apostol életének ezen időszakára vonatkozó közleményei bizonyos fokú *eltérést* mutatnak az itteniekhez viszonyítva. Ezt azonban Luther Mártonnal a középkor sok hiábavaló harmonisztikus törekvéssel szemben nyugodtan nézhetjük. A történetíró, tehát idegen forrásokra támaszkodó Lukács, és önéletének eseményeit fontosság tekintetében mégis csak jobban ismerő, ill. értékelő Pál visszaemlékezései közötti eltérések egyszerű tudomásulvétele mellett a hangsúly a *lényegben* való megegyezésen van, meghívása isteni jellegén, az emberi közvetítés kikapcsolásán, a pogányság számára való apostoli mun-

kájának elismerésén. „Mindenre“ egyik irat sem gondol, ami kitűnik abból, hogy a 2. Kor. levélben az apostol még egy damaszkuszi élményéről emlékezik meg, hogy Aretasz király emberei elől hívei a kőfalon át egy kosárban eresztették le és így menekült meg. (11,33.)

22—23 A 22—23. versek szólnak az apostolnak a judeai gyülekezetekhez való viszonyáról. Figyelmet érdemel ezek megnevezése: a Krisztusban való judeai gyülekezetek. Az „ekklézsia“, mint a keresztyén közösség számára már az evangéliumból ismert kifejezés — szemben a zsidó közösséget jelentő „zsinagóga“ szóval, az ötvenes években már közismert és használt kifejezés volt. Arról, hogy az apostol itt Judeában is hirdette az evangéliumot, nem hallunk, de valószínűnek tarthatjuk, hiszen a Római levélben szól arról, hogy az evangéliumot hirdette Jeruzsálemtől Illyriáig. A palesztinai gyülekezetek érthetően nagy örömmel veszik tudomásul Pál apostoli tevékenységét, de jellemző módon elismerésüket nem irányában fejezik ki, hanem „dicsőítik“ érte Istent.

Az önigazolás és védelem folytatása (2. jeruzsálemi útja).

Pál a jeruzsálemi-apostoli-konventen: II. f. 1—10. v.

1 „Azután tizennégy év *mulva* ismét felmentem Jeruzsálembe Barnabással, magammal *vive* Titust is. Felmentem pedig kinyilatkoztatás
2 következtében és eléjük adtam az evangéliumot, amelyet hirdetek a pogányok között, de a tekintélyeseknek külön, hogy valamiképen
3 hiába ne fussak, vagy futottam legyen. De még a velem lévő Titust
4 sem, jóllehet görög volt, kényszerítették a körülméltetésre. A belopózott hamis atyafiak miatt azonban, akik alattomban jöttek
közénk, hogy kikémleljék a mi Krisztus Jézusban lévő szabadságun-
5 kat, hogy rabszolga sorra juttassanak, ... akiknek egy órára sem
rendeltük magunkat alá, hogy az evangéliom való lényege megmarad-
6 jon számotokra. Azoktól pedig, akik tekintélyeseknek tüntek fel, —
hogy milyenek voltak egykor, azzal nem törődöm, Isten nem személy-
válogató, — engem ugyanis a tekintélyesek semmire sem köteleztek,
7 hanem ellenkezőleg, látván, hogy rám bízott a körülméltetlenség
8 evangélioma, mint Péterre a körülméltetésé, mert, aki erős volt!
Péterben a körülméltetés apostolságára, az erős volt bennem is a
9 pogányok között; — és megismervén a nékem adott kegyelmet, Jakab
és Kéfás és János, akiket oszlopoknak tartanak, a közösség jobbját
nyújtották nekem és Barnabásnak, hogy mi a pogányok számára, ők
10 pedig a körülméltetek számára (hirdessük az evangéliumot), azzal
a hozzátevással, hogy a szegényekről megemlékezzünk, amit igyekeztem is megcselekedni.“

1 A megkezdett munkát Isten megbízása alapján több, mint egy évtizedig zavartalanul folytatta. Ez időre esik az ú. n. első missziói út is, amelyre Barnabással és János Márkussal megy Ciprus szigetén át Kisázsziába, de beletartozik az az idő és hely tekintetében ismeretlen működés, amelyről csak így közvetve van tudomásunk. Ezen idő után a szöveg szerint megint felmegy Jeruzsálembe, tizennégy évvel az első útja után. Ha megtérését a 31. évre tesszük, amire meg van minden jogunk, akkor 48. évre esik ez a második fővárosi útja, amelyre

szavai szerint *kinyilatkoztatás* folytán határozza el magát. Utitársként vele megy Barnabás, eddigi munkatársa, e ciprusi lévita, aki Antióchiában ismerteti meg Pált a gyülekezettel, valamint Titus, szintén hűséges munkatársa, általa megterített kiszásiai pogánykeresztényen. Magával viszi őket, tehát most már ő a szellemi vezér. A szöveg bizonyossága szerint nem a maga jószántából megy, mintha valamit még tanulnia kellene, hanem kinyilatkoztatás folytán, tehát isteni ujjmutatást lát ez útjában, hogy az ellene áskálódó hamis atyafiak aknamunkájának véget vessen, és a maga eddigi, valamint további munkájának sikerét biztosítsa. Az egész gyülekezetet érti azon, hogy „elébük“ rakta az evangéliomot, amelyet a pogányoknak hirdetett, de a „tekintélyeseknek“ még külön is, részletesen, hogy a vezető emberekkel minden fontos kérdés tekintetében megegyezésre jusson. Tehát *nyilvános* és *zárt* tárgyalásokról van szó. A „tekintélyesek“ nemcsak látszanak ilyeneknek, hanem tényleg vezető emberek, mégha Péter ingadozó lát is, és Jakab az Úr életében még nem volt hívő — hogy milyenek voltak egykor, ezzel nem törődik, hiszen Isten nem személyválogató, hiszen ő is üldözte korábban az egyházat. Pál nemcsak tárgyal velük, még János apostolt is külön megnevezvén, hanem teljes *megegyezésre* jut velük, ellentétben a jelzett hamis atyafiakkal. De, ha „oszlopok“ is, ez nem jelenti azt, hogy személyük felette áll az evangéliomnak, épúgy szolgái az evangéliomnak, mint Pál I. Kor. 3, 5. értelmében.

Mi volt e tárgyalások anyaga, általában miért ment fel a fővárosba? Azt mondja, kinyilatkoztatás folytán, hogy valamiképpen hiába ne fusson, vagy futott légyen. Tehát az evangéliom *tisztaságát* félti, és ennek alapján egész eddigi munkáját, de nem a vezető emberektől, hiszen ezekkel teljes megértésre jutott, hanem bizonyos túlzó, zelóta, keverékvallást hirdető tévelygőktől, akiket *hamis atyafiaknak* nevez; ezek léptek fel ellene Galáciában, zavart idézve elő az ottani hívek között, és bizonyára a jeruzsálemi ősapostolokra hivatkozva tévesztették meg a híveket. Hogy ezeknek aknamunkáját lehetetlenné tegye, azért megy fel Jeruzsálembe, de ez is mutatja, hogy itt kell keresnünk e tévтанítók fészket, akik az itteni vezető körök tekintélyével takaróztak. Mivel a levélírás idején is folyik alattomos, lélekmérgező munkájuk, hiszen a levelet is *ellenük* írja, nyilvánvaló, hogy nagyon is veszedelmes, az evangéliom tisztaságát fenyegető tévтанítókról van szó, akikkel való megegyezésről szó sem lehetett — egy órára sem rendeltük magunkat alájuk. Az evangéliom való lényege, szabadsága forog kockán. E ponton pedig nem lehet engednie; a szabadság nem tekinthető szabadosságnak. A keresztény ember szabadsága Istenhez, de csak Istenhez való kötöttség az evangéliom által. Nem az „eb ura fakó“, a „csak azért is“ dacos függetlenség értelmében, hanem a mindenektől és mindentől való szabadságot Isten előtt való alázatos meghajlásban látva, aki Jézus Krisztus által közli szent akaratát.

3 Mit akarhattak e tévтанítók? Azon mondatból, hogy „de Titust sem, aki velem volt, görög létére, kényszerítették a körülméltkedésre“, — következett 4 hetünk e konkolyhintők közelebbi jellegére. *Zsidós* irányzat képviselői, akik a pogányoktól is megtérésük alkalmával követelték a zsidóvá levést, ennek külső bizonyosságát, a körülméltkedést. De viszont, hogy a jeruzsálemi vezetők Titust nem kényszerítették erre, nyilvánvaló, hogy a jeruzsálemi vezetők *nem* osztották e tévтанítók véleményét. Nem kell zsidóvá lennie a pogánynak előbb, hogy keresztényé lehessen. Világosan megkülönbözteti tehát a hivatalos vezetőket e tévelygőktől, akiket hamis atyafiaknak nevez, vagyis olyanoknak, akik az igazság ürügyével hamisságot, hazugságot hirdettek. Azt mondja róluk, hogy belopózkodtak, — Károli „futkározó hamis atyafiaknak“ nevezi őket —, tehát alattomosan, mint tolvajok jöttek, hogy meglopják a híveket, elidegenítsék őket

a mindennél drágább evangéliomtól, kikémeleljék a Krisztusban való szabadságukat, hogy újból szolgává tehessék őket, a zsidó törvény rabszolgáivá.

Így bontakozik ki lassanként egyfelől a jeruzsálemi találkozás jelentősége, másfelől e hamis atyfiak igazi képe. Az apostoli konvent *jelentőségét*, és főként ezen Pál apostol magatartását nem lehet eléggé sokra értékelniünk. Az *első* döntő tanácskozás volt ez a felelős tényezők részéről, amelyen, ha nem álltak volna szilárd alapon, ezt az evangéliom ügye sínylette volna meg. De Pál, aki egyébként szívesen alkalmazkodott az emberek felfogó képességéhez, (I. Kor. 5, 19—22.) a *döntő* kérdésekben egy pillanatig sem ingadozott. Egyáltalában eszébe sem jut, hogy a tévtonítóknak engedjen. Azt, hogy a keresztyénség megmaradt, és tiszta keresztyénség maradt, ezen apostoli konvent döntésének, és ezen Pál határozott magatartásának kell tulajdonítanunk. A judaista tévtonítókkal szemben, akik az evangéliom szabadsága helyett megint a törvény megkötöttségét akarták érvényre juttatni, evangéliom helyett törvényt, vagy legfeljebb evangéliom mellett törvényt, történt itt döntés. Nem lehet megalkuvásról, kiegyezésről szó, félig zsidó, félig keresztyén irányzatról, amely sem ez, sem az, és így *meghamisítása* Krisztus evangéliomának. Vallási téren nincs arany középut, amint ez Luther példájából is világos. Hiszen, ha a tévtonítók felfogását fogadták volna el, akkor a keresztyénségből legfeljebb a Krisztusban hívő *zsidó szekta* lett volna. Szavai, hogy egy óráig sem engedett e tévtonítóknak, mutatják, hogy vele is próbáltak alkudozni, de eredménytelenül. E ponton Pál sziklaszilárdan áll. Itt Jeruzsálemben épügy, mint a galáciai hívek között és levelében. Sok tekintetben hasonló körülmények között mondta Luther is, hogy e ponton nem lehet engedni, ha ég és föld összedőlné is, és remélem, hogy, ha Isten úgy akarja, fejem keményebb lesz, mint összes ellenségeimé.

Az apostol belső felindultságát mutatja, hogy még évek múlva, leveléből is kiérezhető ez. Izgatott hangja, szakadozott, szinte akadozó stílusa, épen e versekben háromszor is tapasztalható szabálytalan mondatszerkesztése, a megkezdett gondolat abbahagyása és új gondolatra való áttérés mind ezt mutatják.

6 Csak a 9. v.-ben nyugszik meg és fejeződik be mondatszerkezetileg is szabályosan a tévtonítókkal szemben való állásfoglalásról és a jeruzsálemi konventről szóló visszaemlékezése. A 6. vers így egészíthető ki: A tekintélyesek *semmire* sem köteleztek (semmit sem tettek elém), t. i. abból, amit a hamis atyfiak elérni akartak. Tehát követeléseiket a vezetők sem helyeselték. A következő mondat: „hogy milyenek voltak...”, közbevetett mondat, amelyben azt hangsúlyozza, hogy a múlt, az emberi képesség nem számít, Isten tette őket vezetőkke. Isten nem személyválogató. Ha a jeruzsálemi ősapostolokkal is közölt drága értékeket, ezzel nem emelkedtek — nem is akartak — az evangéliom fölé. Másokat is, őt Pált is szolgáivá tette, kizárólagosságról tehát nem lehet szó.

7—10 A 7. v. szerint a vezetők nemcsak, hogy nem kifogásolták Pál működését, hanem megbizonyosodván arról, hogy a pogányok között való munka épenúgy rábízott, mint Péterre a zsidók között való, teljesen egy véleményre jutottak, és ennek jeléül *kézadással* pecsételték meg a köztük levő harmóniát, amelyet gonosz kezek akartak megzavarni. Ezen egységre jutás után, amely tehát mégis bizonyos tárgyalás eredménye volt, szívesen enged a szeretetben való szolgálat, és így a közösség kérdésében. A jeruzsálemi szegényekről, az ő számukra való gyűjtésről van szó, amelyre felkéri Pált, és amit vállal is, nemcsak a tényleges nyomorúságon való enyhítés céljából, hanem a pogány és zsidó keresztyén gyülekezetek között való egység, ill. összetartozás kifejezésre juttatása végett. (I. Kor. 16; II. Kor. 8.)

A jeruzsálemi tanácskozásnak azért is nagy jelentősége van, mert mutatja,

hogy a keresztyénség *párhuzamosan* terjedt zsidók és pogányok között, Péter és Pál egyidejűleg működnek a kijelölt munkaterükön. A népi és faji sajátosságok figyelembevételével ugyan, de az *egyetlen* evangéliomról van szó, és a konkolyhintők mesterkedése, egységbontó aknamunkája nem sikerült; helytelen azért a 19. sz.-ban sokáig uralkodó felfogás, amely a zsidó és pogány keresztyének között éles, szinte késhegyig menő ellentétéről vélt tudni.

Pál szempontjából pedig azért is fontos e hely, mert mutatja, hogy *egyenrangú* munkásnak ismerik el a jeruzsálemi ősapostolok, ami a részletekben egyéni vonásokat feltüntető Csel. k.-e.-beli (15. f.) közlésből is kitűnik.

Evangéliomának tartalma. A hit által való megigazulás.

II. 11–IV. 5.

Az antióchiai találkozás: II, 11–14.

11 „Amikor pedig Kéfás Antióchiába jött, szemtől szembéálltam vele,
12 mert elítéltetett. Mert mielőtt Jakabtól jöttek volna egyesek, együtt
evett a pogányokkal, mikor pedig megérkeztek, alakoskodott és el-
13 különítette magát, félvén a körülmetélkedés közül valóktól. És együtt
képmutatáskodtak vele a többi zsidók, úgy, hogy Barnabást is maguk-
14 kal rántották képmutatásuk által. De, amikor láttam, hogy nem járnak
egyenesen az evangéliom való lényege szerint, így szóltam nyilvánosan
Kéfáshoz: „Ha te zsidó létedre pogányul és nem zsidó módra élsz,
hogyan kényszerítheted a pogányokat, hogy zsidó módra éljenek.”

11 E találkozásról való megemlékezésnek kettős célja van. Egyfelől rámutat a jeruzsálemi megállapodás kötelező jellegére és egyetemes érvényére; másfelől elének állítja az apostolnak egyedül az evangéliom igazsága által vezérelt magatartását, amennyiben még a tekintélyes Pétert is, akinek ingadozó magatartását az evangéliomból is ismerjük, nyilvánosan megdorgálja képmutató magatartása miatt. „Isten nem személyválogató.”

Kérdés, hogy mikor történt ez az antióchiai epizód? A szíriai Antióchia, amelyet a Csel. k.-ének bizonyossága szerint István vértanu megölése után Jeruzsálemből idekerült hívek második központtá tettek, ahol az első pogánykeresztyén gyülekezet alakult, ahol először nevezték a híveket keresztyéneknek, és ahonnan Pál missziói útjaira kiindult, a jeruzsálemi anyagülekezettel elég szoros kapcsolatban állott, amit e jelenet is bizonyít. Idő tekintetében talán lehetne arra gondolni, hogy korábban történt, mint a jeruzsálemi megegyezés, amelyet Péter is elfogadott. De egyfelől, ha korábban történt, miért mondja el akkor az apostol későbbben, másfelől Péter ingadozó természete korábbi magatartásából is ismeretes. Helytelen magatartásáért az Úr is megdorgálja majd kemény szavakkal, majd néma szemrehányással. Helyesebb tehát idő tekintetében a jeruzsálemi találkozás *utáni* időre gondolni.

12–13 Ez az antióchiai jelenet első részében mutatja, hogy Péter a jeruzsálemi megállapodást *igyekezett* megtartani, és nem lát nehézséget abban, hogy a zsidó és pogány keresztyének együtt étkezzenek. Voltak azonban a fővárosban a megegyezés ellenére is túlzók, a szöveg Jakab környezetéhez tartozóknak mondja őket — bár maga Jakab aligha osztotta véleményüket, hiszen Pállal a lényeges pontokban ő is megegyezett; e túlzók bizonyára a fennebbi hamis atyafiak befolyására különültek el a pogány keresztyénektől. Péter gyengesége, sőt bűne abból állott, hogy jobb meggyőződése ellenére *engedett* e túlzóknak,

és visszahúzódik a pogánykeresztyénekkel való asztalközöségtől. Példája rossz hatással volt a többi zsidó keresztyénre is, sőt magára Barnabásra is.

Figyelmet érdemel a 12. v. kifejezése: *elítéltetett*. Körülírva ezt így fejezhetnők ki: mert magatartása által maga mondott ítéletet maga felett, és Pál ezt csak kifejezésre juttatja. (Jn. 3, 18: Aki nem hisz, már elkárhozott.) A közös étkezés, mint asztalközösség az úrvacsorai közösséget is jelenti, aki tehát az előbbit kétségbevonja, az utóbbit is megtagadja, és ez már az egység teljes felbontására vezet.

- 14 Ha Pál máskor megelégedett volna azzal, hogy négyszemközt intse meg Pétert, 6, 1. alapján, de mivel Péter *nyilvánosan* képmutatóskodott, és példája rossz hatással volt sokakra, ezt most nem tehette meg. Nyilvános botrányt nem lehet titokban jóvátenni. (Pelagius középkori teológus szavaival élve.) Vádolnia kell Pétert, hogy kétszínű magatartásával az antióchiai gyülekezetben zavart támasztott. Ha Péter nem gondolta is meg eljárásának következményét, különben bizonyára nem tette volna meg, ez nem von le eljárásának helytelenségéből, sőt hűnőségéből. A vád kérdés alakjában az, hogyha először jónak látta, hogy a pogány keresztyénekkel együtt étkezzék, tehát pogánykeresztyénekhez hasonlóan éljen, hogyan lehetséges, hogy most meg fordít a dolgon és eljárásával a pogánykeresztyéneket kényszeríti — erkölcsi értelemben —, hogy zsidó módon éljenek. Későbbi magatartása tehát szemben áll a korábbi helyessel. Ezért tartja Pál szükségesnek, hogy nyilvánosan, tehát a gyülekezet előtt, megdorgálja; az apostolnak megint az evangéliom egységét és tisztaságát kellett megvédenie, és pedig most magának Péternek eljárásával szemben, amit tekintet nélkül Péter korára és apostoli tekintélyére habozás nélkül megtesz, hiszen még égi angyalra is átkot mondana, ha az egyetlen evangéliomtól eltérőt hirdetne.

Péter védekezéséről semmit sem hallunk, jelölül annak, hogy maga is belátta eljárásának helytelenségét és kénytelen volt elfogadni Pál részéről a nyilvános helyreutasítást.

E jelenet elvi fontosságát a mondottakon felül még abban találhatjuk, hogy az, ill. az erre való visszaemlékezés szolgáltat az apostolnak alkalmat arra, hogy kifejtse az evangéliom lényegét. A következő verseket úgy tekinthetjük, mint amelyek tárgyi folytatásai Péterhez intézett szavainak, de már *elvi és egyetemes* vonatkozásban.

Az evangéliom lényege: II, 15—16. v.

- 15 „*Mi természet szerint zsidók és nem pogányok közül való bűnösök (vagyunk), de tudjuk, hogy nem igazul meg az ember a törvény cselekedeteiből, hacsak nem a Krisztus Jézusban való hit által, — így mi is Krisztus Jézusban hittünk (jutottunk hitre), hogy megigazítottunk a Krisztusban való hit által és nem a törvény cselekedeteiből, mert a törvény cselekedeteiből nem igazul meg egy ember sem.*“
- 15—16 *Ez az evangéliom lényege, amelyet Pál kijelentésből nyer, amelyet hirdet, amelyért harcol, és amelyből nem enged egy óráig sem és egy hajszálnyit sem. Az evangéliom lényege, amint azt az ő útmutatása alapján Luther is felismeri és reformációi tanításának középpontjába teszi. Luther szerint Isten a megigazítási aktusban kezdi meg az ember teljes megújítását, amely egykor teljesen célhoz ér. A megigazulásról szóló cikkelynek, mondja más helyen, életünk végéig tanítványai maradunk. Melanchton pedig azt mondja, hogy e tanítás hirdetése által hozta Luther újból napvilágra Krisztust és az apostolokat szennyes és sötét börtönükből.*

A hit által való megigazulás egyetemes törvényét fejezi ki, amely ha vonatkozik a természet szerint zsidókra, de vonatkozik a „pogányok közül való bűnösök“-re is, hiszen, ha a zsidó a törvény birtokában is a hit által igazulhat csak meg, méginkább áll ez a pogányokra, akiknek a törvény sincsen birtokukban. Zsidó és pogány között való különbség csak *emberi* különbség, ha mindjárt a zsidó nép, akinek számára a törvény és még előbb az ígéretek adtak, vallási büszkeségét bizonyos mértékig osztja is, hiszen magát is beleérti a meghatározásba: Mi természet szerint zsidók és nem a pogányok közül való bűnösök. Nem abszolút, hanem csak viszonylagos különbségről van szó a törvényhez való magatartás alapján. De annál súlyosabb jelentősége van szavainak, ha mint természet szerint zsidó állapítja meg azt, hogy az ember nem igazul meg a törvény cselekedeteiből, hanem a Jézus Krisztusban való hit által.

Mielőtt a megigazulásra vonatkozó felfogásának ismertetésére térnénk át, meg kell állapítanunk, hogy ezen alapvető bibliai és reformációi tanítás mintha napjainkban elsikkadna igehirdetésünkéből és vallási gondolkodásunkból. Megelégszünk az *istenhit* hangsúlyozásával. Pedig ez nem elég. Az ördögök is hisznek Istenben és rettegnek tőle Jakab levele szerint (2, 19). A természetben magát kijelentő Isten helyett inkább beszélhetünk elrejtőzködő Istenről, és ez még nem a bibliai istenismeretnek megfelelő. Még a teremtő Istenről való igehirdetés is *nélkülözi* a keresztyén alapvonást, amíg a Jézus Krisztusban *megváltó* Istenről nem beszélünk.

A *megigazulás* az Isten előtt igazságrajutásnál a súlypontnak az emberről Krisztusra való áttolása. Ha büszkén valljuk is a reformáció örökségeként az egyedül hit által való megigazulást Isten kegyelméből, mindennapi vallásos életünkben még sokat kísért holmi rejtett vagy tudatalatti visszahajlás a zsidó cselekedetbeli kegyességhez. Nemcsak a római egyházban. *Nálunk* is. Szeretnénk megalkudni, egy kis jogot, egy kis érdemet a magunk számára biztosítani, és így végül zsidó minta szerint magából a hitből is érdem lesz. Amikor világi tudásunkkal, egyházunk, népünk, vagy az egész emberiség érdekében végrehajtott „érdemeinkkel“ dicsekszünk, amikor a *faji* keresztyénségnek végeredményben szintén zsidós színezetű elgondolásával hozakodunk elő, amikor „mi“ akarjuk az egyházat megmenteni, és „mi“ akarunk Krisztus számára új meg új területeket és népeket megnyerni, akkor már benne vagyunk az álcázott, tudatos, vagy tudatlan „érdem“-keresztyénségben, a jó cselekedetek emberileg értékelt kegyességében. (Dehn.) A hit által való megigazulás ezzel szemben egészen Istennek rendel alá bennünket. Ő minden, én semmi. Még a hit is az Ő ajándéka a Szentlélek által.

Az igazság alapvető, zsidó teológiai fogalom. Ebből indul ki az apostol, hogy a zsidóság előtt ismert, sőt *szent* fogalom fejtegetésével a közös kiindulási alap révén az ismert fogalom új, evangéliomi értelmezésével az evangéliomot a zsidó számára is megközelíthetővé tegye, ill. a csökönyös, farizeusi felfogás teljes tarthatatlanságát kimutassa. Alapvető zsidó theol. felfogásból indul ki az apostol, és mégis e ponton a leghatározottabb az elkülönülése a zsidó felfogástól, sőt e ponton *töri* össze a zsidó-farizeusi teológiát teljes egészében. Ezzel kapcsolatban kell utalnunk megint a fent már érintett gondolatra, hogy milyen vérszegény, a való helyzetnek egyáltalában meg nem felelő korunk egyes irányzatainak Pálról való felfogása, amikor „zsidó“ teológusnak akarják *odaállítani* azt, aki tulajdonképpen a zsidó teológiai felfogást összetörte.

A zsidó tévelygéssel szemben az igazság fogalmának *ellentétes* értékelésével mutatja ki a zsidóság önámításával szemben az evangéliomnak a zsidó kegyességi felfogástól elvi ellentétben álló igazság fogalmát. De nemcsak a zsidósághoz való viszonyban, hanem *egyetemes emberi* szempontból mondhatjuk, hogy az

igazság, mint Isten előtt való megállhatás, centrális vallási probléma, és ezért, mikor Pál az igazságról beszél, és ennek evangéliomi jelentését kifejti Jézus tanítása értelmében, akkor tulajdonképpen teológiájának lényegéről beszél, akkor teológiájának *centrumához* éreztünk el, és nem lehet azt gondolnunk, hogy ez csak egy út a sok közül, amelyet az apostol felszabadít, hogy az ember Istenhez jusson. A megigazulás nem „*mellékkra*ter”, mint Schweitzer teológus mondja. Hanem valóban az apostol teológiájának centruma, aminthogy általában a vallásos embernek legfőbb, szinte azt mondhatjuk egyetlen törekvése.

Nem lehet itt szó arról, hogy a megigazulási „tan“-nak az újszövetségen kívül, prófán, ószövetségi, zsidós felfogását részletezzük. Még az Újszövetség Pálon kívüli felfogásának részletes ismertetése sem tartozik itt feladatunk körébe. E végett a bibliai teológiák összefoglaló fejtegetéseire kell utalnunk, amelyek e *kegyelem* jellegével bír, *fejlődő*, *birtokunkban* levő és mégis *eschatológiai* fogalomnak minden vonását fejlődéstörténeti sorrendben kifejtik. Itt csak a fővonásokra lehetünk figyelemmel.

A zsidó ember azt vélte, hogy ha saját cselekedetei révén, a törvénynek megfelelően élve, az előírt követelményeknek eleget tett, akkor *követelheti* Istentől, hogy igaznak elismerje, és az üdvösségben részesítse. A törvény a mózesi törvény, szűkebb értelemben a tíz parancsolat, tágabb értelemben az egész tóra. *Elvi* szempontból Pál is aláírja ezt a tételt. Ha betöltik a törvény követeléseit; ekkor, de csak ekkor követelhetnek Istentől. Azonban az épen a zsidó *felfogást* lehetetlenné tevő tragikus valóság, hogy az ember *nem* tudja betölteni a törvény követeléseit, és ennél fogva az üdvösségre jutásnak ez az elméletileg helyes útja, gyakorlatilag *járhatatlan*. A zsidók is érezték azt, hogy minden tekintetben nem tudnak eleget tenni a törvény követeléseinek, de bizonyos számtani művelettel sikerült megnyugtatniok magukat, nevezetesen, hogy a teljesített követelések száma mégis csak nagyobb, mint a be nem tartottaké, és így megállapítottak a maguk számára bizonyos *pluszt*, amelynek alapján követelték Istentől az elismerést. Pál azonban ezt nem fogadja el — Jézus alapján. Komolytalan *játéknak* tekinti. Hangsúlyozza, hogyha a törvény cselekedetei alapján akarnak megigazulni, akkor *nem* lehet szó arról, hogy válogassanak a törvény követelései között, és saját tetszésük szerint állapítsák meg azt, hogy többet töltöttek be, mint amennyit áthágtak. „Bizonyosságot teszek pedig minden embernek, — mondja az 5. f. 3. v.-ében, hogy, aki körülméltkedik, köteles az egész törvényt megtartani.“ A Róm. 1. 10, 5.-ben is azt olvassuk: „Mert Mózes a törvényben való igazságról azt írja, hogy, aki azokat cselekszi, él azok által.“ És Jakab is azt írja levelében: „Mert, ha valaki az egész törvényt megtartja is, de vét egy ellen, az egésznek megrontásában bűnös.“ (2, 10.) A törvényt, mint Isten rendelését, nem lehet felaprózni és a nekem tetsző részek betartásával ellensúlyozni az áthágtott rendelkezéseket. A törvény, *egységes és oszthatatlan*.

És, amikor Pál ezt hangsúlyozza, nem is kell arra gondolnunk, hogy a 613 §-ból álló törvény helyett a sok ezer rendelkezésre kibővített kötelező hagyományról volna szó; sőt még az egész tórára sem kell gondolnunk; elég, ha a *tíz* parancsolatot tartjuk szem előtt, és már ennek követeléseinél látjuk szavainak igazságát. Már ezeknél kitűnik az ember gyarlósága, sőt tehetetlensége. *Ezeket* sem tudja az ember a maga erejéből betölteni, ha Krisztus értelmezésében vesszük őket, mint ez a Hegyibeszéd igéiből, és parancsolat magyarázataiból kitűnik. Nem tudja betölteni, mert a törvényt csak követel, vagy tilt, de *erőt* a megtartáshoz nem tud adni, az ember pedig magától erőtelen. Mint a Róm. 1. 7. fejezetében olvassuk, amely a *legmegrázóbb* leírás az ember hiábavaló vergődéséről és a rajta uralkodó bűn hatalmáról, — az ember szive szerint, a *belső* ember, helyesli ugyan a törvényt, és így elismeri annak igazságát, de a *külső*

ember még sem tud a szerint élni, mert a bűn rabszolgaságában van. A bűn megfosztotta igazi erejétől és rabjává tette, úgyhogy nincsen már szabad akarat. Ezért mondja Pál apostol, hogy a törvény cselekedeteiből *nem* igazul meg egy ember sem, hiszen a *bűn* erejét vette, a törvény erőt nem ad, érzéketlen személytelenséggel követel, vagy tilt, és épen ezáltal felébreszti az emberben a tiltott dolog utáni *vágyat*, és ismétli meg minden ember életében sokszor a bűneset tragédiáját. Minderről a Római 1. szől részletesebben, itt csak röviden foglalja össze az apostol erre vonatkozó mondanivalóját, aminthogy ez a vers (16.) joggal tekinthető úgy, mint a Római levél nagy gondolatcsoportjai összefoglalása, Zahn szavaival élve.

Nem a törvény cselekedeteiből, hanem a Jézus Krisztusban való *hit* által, igazul meg az ember.

A hit által való igazságrajutás nem az mint a törvény alapján való, még ha lehetséges volna is ez utóbbi. Mert ez esetben az, aki a törvényt betölti, igenis *követelhetné* Istentől, hogy őt igaznak elismerje. A hit által való igazságrajutás esetében azonban az ember *nem* követelhet, mert kegyelmi adományról van szó, hiszen maga a hit is Isten kegyelmi adománya (Róm. 12, 3.; I. Kor. 2, 5.; Ef. 2, 8.) a Lélek által (Gal. 5, 22). Ezért itt az igazság nem az ember által elért és az Isten által kijelentett, ill. elfogadott állapot, hanem Isten kegyelmi adománya. Az Istentől származó és az ember által elsajátítandó *üdvjő*, amelynek birtokában az ember nem büszkélkedhetik és nem követelözhetik Istennel szemben, hanem Isten kegyelmének láttára alázattal és hálával viseltetik iránta.

Tehát Isten kegyelméről van szó és nem emberi érdemről. Isten e kegyelme a szabadulásnak *egyetlen* útja. És, amint a vízbefulóra nézve nem érdem, ha megragadja a feléjedobott mentőkötelet, hanem a szabadulás egyetlen lehetősége, azonképen a hit által, Isten kegyelméből megigazuló ember számára sem érdem ez, amellyel büszkélkedhetnének. hanem egyetlen mód a szabadulásra, amelyért szíve egész teljességéből kell hálát adnia a rajta könyörülő Isten végtelen kegyelmének. Összefoglalóan Schrenk gondolatainak felhasználásával is (Theol. Wörterbuch zum Neuen Testament) az „Isten igazság“ lényegét a következő ellentétpárokból foglalhatjuk össze: Isteni *tulajdonság*, amennyiben Isten igaz, de isteni *cselekvés*, amennyiben Isten megigazít; egyrészt Isten lényegét alkotó *tulajdona*, másrészt az emberszámára való *adománya*; *formailag* meg egyezik a zsidóság vallási alapfogalmával, de *tartalmilag* attól ellentétesen eltérő; mert a zsidó felfogás szerint Isten megigazítja azt, aki a törvényt betartja, tehát, aki *igaz*; Pál szerint az evangéliom alapján Isten megigazítja azt, aki *nem igaz*. Ez épen a megigazulási tannak lényege. A „iustificatio iniusti“, a bűnös megigazulása, bizonyos feltétel mellett, amely a *hit* meglétét követeli. Az Isten igazság kapcsolatban áll a golgothai *kereszt*tel, és mutatja egyfelől Isten igazságát, mint *bírói* igazságot, de másfelől, mint megbocsátó *atyai* kegyelmet, mert Krisztus szenvedése és halála mutatja egyrészt a bűnt gyűlölő *szentségét*, másrészt a megtérő bűnösnek megbocsátó *kegyelmét*. Egyrészt jog, másrészt kegyelem. Isten igazsága egyrészt *kijelentő*, deklarativ, igaznak jelenti ki a bűnöst, másrészt *igazzátevő*, birtokába adja az embernek kegyelemből az igazságot, tehát nemcsak úgy tekint az emberre, „mintha“ igaz volna. Egyrészt *jogi* forma, másrészt *kegyelmi* aktus. A bűn és így büntetés felfüggesztése, de mégis *több*, mint egyszerű bocsánat. Ez esetben Krisztus megváltói működésére *nem* lett volna szükség. *Bocsánat*, amely Isten szent igazságában gyökerezik a *hit* feltétele mellett. Megállapítható a továbbiakban, hogy az igazság egyrészt *jelenidejű*; a hívő már most igaz, másrészt *jövő-idejű*, az ítélet alkalmával lesz véglegesen az. Ha az ember birtokába jut, állapot, de *nem nyugalmi* állapot, hanem *motorikus* hajtóerejű Isten akaratának teljesítésére. *Bizakodóvá* teszi a hívőt,

de egyben állandóan ösztönzi Isten akaratának teljesítésére, ezért bár a hívő állandóan gondol a bekövetkező *ítéletre*, nem fél attól, mert életét Isten akaratának megfelelően formálja. Isten ajándéka, de a hit által feltételezett. Az ember a hit által ragadja meg, de a hit is kegyelmi *adomány*. Eltekint az emberi *érdemtől*, de követeli a megfelelő keresztyén *szent életfolytatást*, amely az ítélet mértéke lesz. Egyrészt *felmentő ítélet*, másrészt *életújító hatalom*. A megigazító ítélet fokozatosan válik azzá az életújító hatalommá, amely a bűnt legyőzi. A felmentő ítélet átvezet az új életigazság állapotába. Mindezen ellentétek azonban nem atomizálják az Isten igazság gazdag tartalmát, hanem annak különböző oldalait mutatva be, zárt egységbe foglalják.

Ezt az igazságot, mint az Istentől származó és az ember által elsajátítandó kegyelmi ajándékot Isten az apostol bizonyossága szerint — amellyel megegyezik az egész Újszövetség, egyetlen feltételhez kötötte: a *Jézus Krisztusban való hithez*. A Krisztus szó Jézus mellett eredetileg állítmánykiegészítő. Krisztus a Jézus, vagyis Messiás. Ez volt az első keresztyének hitvallása. Ő és senki más. A hit, amelyről szó van, a Jézusban, mint Krisztusban, mint Megváltóban való hit, sőt mint az *én* Megváltóban való hit, aki engem váltott meg életével, szenvedésével, halálával és feltámadásával, és pedig a bűnnek, halálnak és ördögnek hatalmából.

Amikor az apostol a Jézus Krisztusban való hitről szól, akkor jut el a közös alapról kiindulva a zsidó felfogáshoz viszonyítva a keresztyénség *abszolút új*, a zsidósággal teljesen ellentétes jellegéhez. De nemcsak a zsidósághoz való viszonyban, hanem minden egyéb valláshoz való viszonyban. A Jézus Krisztusban való hit és ezen hit által Isten előtt való megigazulás a keresztyénségnek minden egyéb vallástól *kizáró* módon megkülönböztető sajátossága. Joggal állította ezért Luther ezt a reformáció középpontjába, joggal hangsúlyozzák ennek jelentőségét generációról-generációra a hitbeli újjáébredések idején, napjainkban is, a két világháború szörnyű tapasztalatai és ezzel a 19. sz.-nak az ember határtalan fejlődési képességébe vetett balgatag hitének összeomlása után. Ez csakugyan az „*articulus stantis ac cadentis ecclesiae*“, az a hittétel, amellyel áll vagy bukik az egyház. Áll, ha megtartja, bukik, ha elhagyja.

A Jézus Krisztusban való hit megint egy olyan *gazdag* fogalom, amelyet, amikor egy konkrét íráshely magyarázatáról van szó, teljes egészében *nem* részletezhetünk. Csak a fogalom jelentőségének megértése kedvéért fogjuk röviden össze az Írásból, főként az apostolnál megtalálható különböző jellemvonásait.

Ez a hit nem egyszerű *elhívés*; mint láttuk, Jakab szerint az ördögök is hisznek és rettegnak; nem *tantétel*, nem hitigazságok összefoglalása; nem is *érdem*, mint ahogy a hitte! a zsidó elgondolásban találkozunk, hogy az a cselekedeteket kiegészítő, érdemjellegű emberi tevékenység. Róm. 3, 28.; és ezért nem lehet dicsekedni vele Róm. 3, 27.; mint feljebb láttuk, Isten *adománya* Gal. 5, 22.; több, mint egyszerű *remény* Róm. 4, 18.; bár a jelen mellett a *jövőre* is vonatkozik, 2. Kor. 5, 7.; Gal. 5, 5., feltétlen *bizalom* Isten kegyelmében, amely Krisztus által nyilvánul meg, Róm. 4, 5.; Isten iránti *engedelmesség*, Róm. 1, 5.; *egyetemes* jellegű, Róm. 3, 30. 31.; 9, 30.; *élő*, növekvő, Róm. 4, 19.; a *szereket* által tevékeny, Gal. 5, 6.; 1. Kor. 13, 2. *Krisztusra* vonatkozik, és pedig az érettünk meghaló és feltámadó Krisztusra, Róm. 3, 25.; Gal. 3, 1.; vigyázni kell rá, mert megtartása nem könnyű, el is *veszthető*, 1. Kor. 16, 13.; gyökerei visszanyulnak *Abrahám* idejére és magatartására, Gal. 3, 6.; Róm. 4.

Még folytathatnánk e sort, hogy e rendkívül gazdag és páratlanul fontos teológiai fogalom jellemvonásait részletezzük, de ez már ezen íráshely magyarázatán messze túl vinne bennünket. Az itt közölt jellemvonásokból is láthatjuk *egyedülálló* jelentőségét, hogy nevezetesen nélküle keresztyénségről *nem* beszél-

hetünk. Ezt itteni íráshelyünk is kiemeli, amikor legfontosabb jellemvonásáról emlékezik meg, hogy a Jézus Krisztusban való hit. Az a hit, amelynek tárgya Jézus Krisztus, mint Megváltónk, akinek élete, szenvedése, halála és feltámadása által Istennek irányunkban megnyilvánuló bűnbocsátó, és ezzel embermentő szeretete nyilvánul meg.

Ez a Jézus Krisztusban való hit azt jelenti, hogy az én számomra bizonyos, hogy ő az én Krisztusom, Megváltóm, aki megszabadít engem, és én ebben nem kételkedem, hanem megragadom a felém nyújtott jobbát és megszabadulva a bűn hatalmától alázattal és hálával viseltetem Isten iránt végtelen kegyelméért.

E tételnek igazolására saját példáját említi meg. „Mi is a Krisztus Jézusban hittünk — jutottunk hitre —, amelyben most is állunk.“ A hangsúly azon van, hogy „Krisztus Jézusban“, és senki másban, semmi más úton, sem a magam által vélten, sem emberek által ajánlotton. A tárgyi igazság megállapítása mellett itt is bizonyos *polémia* található azokkal szemben, akik az ő apostoli méltóságát kétségbevonták, mintha ő nem Jézus meghívott apostola volna, hanem emberi közvetítés útján lett volna csak később apostollá, tehát a judista tévtanítókkal szemben, akikkel való *polémiát* még itt az elvi fejtegetések során is megtaláljuk.

Pál, a zsidó származású farizeus állapítja meg és hangsúlyozza, hogy a Jézus Krisztus által néki kegyesen adott és most is birtokában levő hit által és nem a törvény cselekedetei által igazult meg. Az ige alakja — szenvedő jövő idejű alak — itt is mutatja egyfelől ezen igazságnak a jelen mellett a jövőre vonatkozó jellegét, másfelől azt, hogy annak birtokába az ember nem a maga erejéből, hanem Isten *kegyelméből* jut. Hit által és nem a törvény cselekedetei alapján. Szavainak éppen azért van rendkívül átütő ereje, mert egy fajilag most is zsidó mondja ezt, aki farizeusi származású, tehát a zsidóságon belül a leg-túlzóbb irány képviselője, amely irány hívei esküdtek a törvényre, benne látták minden büszkeségüket, ha mindjárt az a zavartalan öröm a törvény birtokában, amelyről a zsoltárok tudnak (119. zs.) már nem is volt meg. És most a volt farizeus tesz arról bizonyosságot, hogy amit egykor lehetségesnek tartott, az most, miután Krisztust megismerte, lehetetlennek tűnik fel előtte; Róm. 7, 9—25. megrázó bizonyossága annak, hogy milyen szörnyű helyzetbe kerül az ember, miután felismerte, hogy a maga erejéből nem tud a törvény követeléseinek eleget tenni, és kénytelen jobb meggyőződése ellenére is a rosszat tenni, amelyet nem akar. Krisztus nélkül *nincsen* is kivezető út e szörnyű dilemmából. Csak a keserves felkiáltásig jut el az ember: ó én nyomorúlt ember, kicsoda szabadít meg engem ennek a halálnak a testéből? Róm. 7, 24.; a hívő Pál tudja, hogy Jézus Krisztus.

A judaista ellenvetés visszautasítása: II, 17—18.

17 „*Ha pedig azon törekvésünkben, hogy megigazuljunk Krisztusban, mi magunk is bűnösöknek találtatunk, vajjon akkor Krisztus a bűn szolgája-e? Távol legyen, mert ha, amiket lerontottam, újból felépítem, magamat teszem (bűnössé) törvény áthágójává.*“

17 Formailag e vers főgondolata, az igazságra törekvés, a 16. v. gondolatát ismétli. Nem a törvény alapján, hanem a Krisztusban való igazságról van szó. Tartalmilag azonban e vers úgy tekinthető, mint az apostol logikai okfejtését nyomon kísérő ellenfélnek a *közbeszólása*. Azt is mondhatnánk, hogy a dialektikailag iskolázott Pál a maga okfejtésének minden fontosabb szakaszánál megáll, és felveti maga előtt a kérdést, vajjon mit felelhet erre az ellenfél; és az ellenfél lehetséges feleletét megformulázva mindjárt válaszol is rá. Itt is ez a helyzet.

Miután az ember kénytelen belátni, hogy a maga erejéből nem tud megigazulni,

mert nem tudja a törvény követeléseit betölteni, kénytelen elismerni azt, hogy bűnös, de — és itt vág közbe az ellenfél — ha az evangéliom által, amelyet te Pál hirdetsz, nemcsak a pogányok közül való bűnösök, hanem mi természet szerint való zsidók is bűnösöknek találtatunk, akik magunkat eddig a törvényt betöltő igazaknak tartottuk, vajjon akkor nem kell-e azt mondanunk, hogy Krisztus a *bűn* szolgája-e, vagyis, hogy Krisztus a bűn szolgálatában áll, sőt, hogy Krisztus tesz minket bűnösökké?

Nem arról van szó, hogy Krisztus a bűnösökért jött, hogy a bűnösök szolgája. Pál ezt mindig is nyomatékosan hangsúlyozta; az ő javukért jött, Jézus saját szavai alapján. Mt. 20, 28. De más a bűnösök szolgája és más a bűn szolgája kifejezés értelme. Ez utóbbi azt az elviselhetetlen gondolatot foglalja magában, hogy Krisztus a bűn szolgálatában áll, tehát, hogy Krisztus teszi az embert bűnössé. Ezt állítják a zsidók és ezt utasítja vissza az apostol a minden megalkuvást kizáró „távol legyen“ tiltakozással. Hogyan lehet ilyenmire még csak gondolni is! Hogyan lehet abból, amit Pál mondott, ilyen következtetésre jutni! Hiszen ez a 18. v. szerint azt jelentené, hogy visszatérünk oda, ahonnan kiindultunk, ill. utólag megbánjuk azt, amit cselekedtünk, és újból felépítjük azt, amit lerontottunk. A visszafelé való következtetést így tehetjük meg: Ha Krisztus a bűn szolgája azért, mert a zsidókra nézve nem tesz kivételt, és őket is bűnösöknek mondja, akkor természetesen neki is, tanításának is hátat kellene fordítani, mert igaz zsidó — mondják a judisták — ilyent nem fogadhat el, de akkor nincsen más mód, mint visszatérni a kiinduló ponthoz, magához a judaizmushoz, a törvényből való igazság tanításához. Már pedig előbb láttuk, hogy a törvény útja járhatatlan, hiszen az apostol lerontotta a törvényből való igazság hamis várát. És ha ezt most újból fel akarjuk építeni, akkor még fokozottabb mértékben leszünk bűnösök, mert azt cselekedszük, aminek *helytelenségéről* mi magunk is meg vagyunk győződve. Csak rosszakaratú félremagyarázás foghatja úgy fel az apostol szavait, hogy ez által a szent élettől akarja visszatartani vagy felmenteni az embert. (Rm. 6, 1, 15.) Ellenkezőleg, a ker. szent életfolytatás *fontosságára* akar felhívni és arra rásegíteni, mint ez ezen levélnek is második részében, a gyakorlati intésekben megtalálható (5—6. f.). Balgatag tévtanítók tehát azok, akik a Krisztushoz jövő pogányokat először zsidóvá akarják tenni, a törvényhez kényszeríteni, hogy azután legyenek hívőkké. Ezzel tulajdonképpen azt építik fel, amit sikerült az apostolnak az útból eltávolítania, és eljárásuknak az volna a látzata, hogy megbánták a Krisztushoz való térésüket.

A boldog következmény: II. 19—21.

19 *Mert én a törvény által a törvénynek meghaltam, hogy Istennek*
20 *éljek. Krisztussal együtt megfeszítettem; élek pedig de többé nem*
én, hanem él bennem a Krisztus. És az az élet, amelyet most élek
testben, azt az Istenfiában való hitben élem, aki szeretett engem és
21 *halálra adta magát értem. Nem teszem Isten kegyelmét hiábalóvá,*
mert, ha törvényből való volna az igazság, akkor hát Krisztus hiába
halt volna meg.“

19 A megigazulás személyhez kötöttségét mutatja, hogy az általános értelmű többes szám helyett itt már egyes számot használ, mint ahová a megigazulás fejtegetése közben el kell jutnunk. A legszemélyesebb kérdésekről van szó, a saját magam ügyéről, és pedig üdvösségéről.

Nem szállhatok le újból a törvény fokára, hiszen *meghaltam* a törvénynek. Az az a törvénynek nincs már követelni valója tőlem, többé nem a törvényben és a törvény által keresem az igazságot. A törvény számomra nem az igazságra vezető út. Ezért tehát az igazságra és így üdvösségre vezető úton, mert erről van szó, a törvény nem lehet irányadó a számomra; a törvény idegen ránk nézve, és ezt fejezi ki az apostol merész képpel, hogy meghaltam a törvénynek. A halál ellentétes képének nagyságával fejezik ki itt a törvénynek az üdvösségrejutás céljából való illetéktelenségét, ill. alkalmatlanságát.

Figyelemreméltó, hogy az apostol szerint e változást, nevezetesen, hogy a törvény számára meghaltam, *maga* a törvény hozza létre bennem. A törvény által tudja meg az ember, hogy a törvénynek meghalt. Hogyan értendő ez? Alább még szó lesz arról, hogy a törvény a Krisztusra vezérlő mester; itt is az a gondolat, hogy a törvény *túl* mutat magán. Aki a törvényt igazi értelme szerint fogja fel, az nem is a törvényben és a törvény által keresi az üdvösségnek útját. (Róm. 3, 20.; 7, 7.) Anélkül, hogy ezt a kérdést részleteznék és rámutatna arra, hogy milyen eredménnyel járt az ember lelki életére a törvény uralma, csak a végső következtetést vonja le. Épen a törvény igazi lényegének megismerése teszi kétségtelenné az ember előtt, hogy nem a törvény az üdvösségrejutás útja, sőt hogy épen a törvény által halt meg a törvénynek. Ami az üdvösségrejutás igazi útjának feltárása mellett egyuttal polemikus élű megállapítás is a farizeusi törvény felfogás ellen.

Szomorú volna azonban mind az ő, mind általában az ember helyzete, ha csak erre az eredményre lehetne eljutni, mint végső célra. Ha hosszú, kínos vergődés és keserves élettapasztalat után csak arról tudna meggyőződni az ember, hogy ez az út zsákút, ezen nem lehet célhoz jutni, hiába fáradt szinte emberteletti erővel. Azonban az apostol előtt nem mered már fel áthághatatlan sziklaorom, nem gátolja továbbhaladásában az utat kettétörő nagy szakadék. A törvény által a törvénynek meghalás nemcsak azt eredményezte, hogy a törvény útján való igazságra jutás lehetetlen, hanem azt is, hogy figyelmét másra, Istenre irányította, és *Istenben* találta meg az élet útját és ennek végén magát az életet: „Hogy éljek Istennek.” A törvény így vezet a maga helyes lényegének feltárása által az élethez, azáltal, hogy magán túl, Isten kegyelmére utal.

20 Ennek az új, az Istenben való életnek feltétele azonban a Krisztussal való *együtmegfeszítettetés*. E nehéznek látszó gondolattal az apostolnál többször is találkozunk. Értelmét a következőkben állapíthatjuk meg: Krisztus megfeszítése, tehát halála váltság jellegű. Azonban hatása csak akkor tapasztalható, rám nézve csak akkor lesz érvényes, ha azt elsajátítom, ha azt annyira a magamévá teszem, hogy az apostol képies nyelvén szólva azt mondhatom magamról, hogy megfeszítettem együtt a Krisztussal, hogy annyira egyesültem vele, hogy korábbi életemnek teljesen meghaltam. Amint előbb szolt is a törvény által a törvénynek való meghalásról; itt pedig arról van szó, hogy Krisztus által a korábbi, bűn alatt való életnek meghaltam. És ezzel az én régi bűnös énem, az ő ember halt meg; úgy hogy ha én mégis élek, akkor immár nem én élek, hanem Krisztus él én bennem. De ezt nem lehet *misztikus*, vagy *eksztatikus* értelemben felfogni. Hiszen a misztikában a hívőnek Istenével olyan fokú egybeolvadásáról kell beszélnünk, hogy az *én* önállósága megszűnik, és személytelenül beleolvad Istenbe; már pedig Pálnál mindig halljuk a *személyi* önállóságot, öntudatot, felelősséget, és aláhúzza mindennek a Krisztusban való élet idején is szem előtt tartandó valóságát. A hit, amely közvetíti és lehetővé teszi ezt a Krisztusban való életet, maga tételezi fel és követeli a legteljesebb emberi személyiség megmaradását és ennek, mint keresztyén személyiségnek kimunká-

lását. Az ekstázis pedig az *öntudat* kikapcsolását jelenti, amely szintén nem jellemezheti a ker. ember Krisztusban való életét. A hívőt Krisztus eleveníti meg, Krisztus támasztja fel, ezért mondja boldogan: e testi életünk Istenfiában való hívő élet, aki szeretett engem és meghalt értem. Testi, földi életünk csak az által lesz élétté, hogy *Krisztus* él bennünk. De Krisztus az által él bennünk, hogy mi benne, mint Istenfiában való hitben élünk. Benne, aki szeretett minket, és ennek kézzelfogható bizonyosságaként meghalt értünk, hogy megszabadítson a bűnnek és halálnak hatalmából. Földi életünk tehát csak akkor érdemli meg az élet nevet, ha az értünk meghaló és ezzel irántunk való végtelen szeretetét **21** mutató Istenfiában hiszünk, és így a vele való életkapcsolatot elszakíthatatlanná tesszük. A hívő tudja, hogy Krisztus eljövetele a törvény vége. Aki tehát most is a törvény alatt akar élni, az Krisztus eljövetelét és munkáját teszi hiábavalóvá.

Hogyan feledkeztek meg a galáciabeliek arról, hogy miként lettek hívőkké? III. 1—4. v.

1 „*Ó balgatag galáciabeliek! Kicsoda varázsolt el titeket, akiknek*
 2 *szeme elé Krisztus úgy rajzoltatott oda, mint megfeszített? Csak azt*
 3 *az egyet akarom tőletek megtudni, hogy vajjon törvény cselekedetei-*
 4 *ből vettétek-e a Lelket, vagy hitnek hallásából? Ennyire balgatagok*
 5 *vagytok-e? Amit Lélekben kezdtetek, azt most testben fejezitek-e be?*
 6 *Annyit szenvedtetek-e hiába? Ha ugyan hiába!”*

1 Az üdvösségrejutás egyetlen módja a hit által való; aki ezt nem fogadja el, egyáltalában *nem* juthat üdvösségre. Ez áll elsősorban a futkározó hamis atyafiakra, akiknek nagy bűne nemcsak az, hogy önmagukat csalják meg, hanem hogy másokat is, közelebbről a galáciabelieket is, akik pedig jól indultak a hitnek útján, de még nem jutottak el a lelki nagykorúságra, megtévesztettek. Míg az első fejezetben önmagát, ill. az általa hirdetett evangéliom igazságát védelmezte a judaista támadással szemben, itt az első fejezet bevezető verseihez hasonlóan figyelme újból a galáciabeliekre irányul, mint, akiket elsősorban fenyeget a veszély, hogy a konkolyhíntők áldozatává lesznek. Ezért a lelkiatyának a megtévedt gyermekei iránti féltő szeretetével szól hozzájuk, dorgálva őket. Az ige, amelyet használ, annyit jelent, mint megigéz, megbabonáz, megbűvöl. Ebben kifejezésre jut az apostolnak az a meggyőződése, hogy nem igazi úton, nem elvi meggyőződés útján, nem öntudatosan hajoltak el az evangéliomtól, hanem hogy valami megigézés, megbűvölés hatása alatt. A sátán működése folytán a konkolyintés nem volt eredménytelen, és tényleg fenyegeti a veszély őket, hogy elhajolnak az evangéliomtól, Krisztustól, akinek halála nem kiegészítése a törvénynek, mint e tévelygők vallják, de nem is tragédia, amelyben az igaz hős áldozatává lesz az emberi gonoszságnak, nem is mártírhalál, a hirdetett tanítás igazsága mellett halálig való tanubizonyosságtevés, hanem váltságshalál; nem az emberi gonoszságnak és bűnnek diadala a jó felett, hanem Isten kegyelmének és szeretetének a megvalósulása; nem a középkori teológia egyik főképviseleljének Anselmusnak nehézkes jogi meghatározásaival erőszakolt magyarázata, hanem az ember szabadulásának *egyetlen* útja.

Kiérezhető az apostol szavaiból a *féltő* szeretet melegsége, amellyel veszélyben levő híveihez szól, a nehéz, de még nem reménytelen helyzetben. Még tán jóvá lehet tenni a tévtanítók által okozott lelki kárt. E célból arra emlékezteti őket, hogy gondoljanak az evangéliom első hirdetésekor tapasztaltakra. Hiszen annyira világosan és meggyőzően szólt nekik Krisztusról, hogy szinte eléjük rajzolta, és pedig, mint megfeszítettet, akinek halála a törvény útján, de minden

- 2 egyéb úton való megigazulás lehetetlenségét bizonyítja. Leghatalmasabb tapasztalatuk ekkor a *Lélek* vétele volt, és ezzel a keresztyén élet legbelsőbb megnyilvánulása. Emlékezzenek vissza, hogy mi volt a *Lélek* vételének a feltétele, minek alapján nyerték el azt, a törvény cselekedetei alapján, vagy a hit hallása révén? Nyilván, hogy az utóbbi révén, amely nem az ember érdeméről, hanem Isten kegyelméről szól, arról, hogy az ember semmi és Isten minden. Ha elhagyják ezt az utat, akkor vége Isten szuverénítésának, és feltétlenségének. A hit hallása = hitteljes hallás; a törvény cselekedetei = a törvénynek megfelelő cselekedetek. Az apostol felindultságát megértjük, ha arra gondolunk, hogy a
- 3 *Lélek* vétele már az evangéliumi élet *benső* lényegéhez tartozó kegyelmi adomány, és ime mégis csalódnia kell bennük; fenyegeti őket a judaizmusba való visszaesés veszedelme. Olyan emberekre hallgattak, akik az evangéliom igazságának megismerése tekintetében az általuk elért fokra egyáltalában nem jutottak el. Hogyan lehetséges mégis, hogy hallgattak rájuk? Azt mondhatná Pál, hogy józan megfontolással ezt nem teheték, ezért szól arról, hogy *mezbabonázták* őket. De bízik abban, hogy e lelki kábultságból fel tudja őket rázni, ha öntudatosítja előttük azt, amit átéltek, amit az ő révén nyertek, — ekkor majd megszűnik a varázslat ereje és maguk fogják a jövőben visszautasítani a judaista tévelygéseket, mert lehetetlennek tartja, hogy annyira balgatagok legyenek, hogy testben fejezzék be, amit *Lélekben* kezdettek, tehát, hogy az evangélium fokáról *visszasülyedjenek* a törvény fokára. A *Lélek*, mint Isten szent Lelke, mint Krisztus lelke (Róm. 8, 9.) a bizonyossága annak, hogy Krisztuséi, hogy Krisztus lakozik bennük.
- 4 A 4. v. intése: hiába szenvedtetek-e annyit, tényleges nehézségekre, sőt üldöztetésekre mutat és szavainak értelme az: Lám még az üldöztetések között is megálltatok, és most szakadnátok-e el? Erre utalva mondja: Hát hiába szenvedtetek-e annyit? A reményt azért nem veszti el: ha ugyan hiába; tán mégsem hiába, remélem, hogy nem hiába.

A *Lélek* elnyerésének módja: III, 5.

- 5 „Aki tehát nyújtja nektek a *Lelket*, és (csodás) erőmegnyilvánulásokat cselekszik köztetek, vajjon törvény cselekedetei, vagy hit hallása következtében (cselekszi-e)?“
- 5 Változott formában a 2. v. gondolatának ismétlése. Az értelme az, hogy a *Lélek* nyújtásának és köztük hatalmas dolgok cselekvésének a feltétele a *hitteljes hallás* volt és nem a törvény alapján való cselekvés. A mondat alanya Isten. Ő nyújtja nekik ezt a Krisztusban való hitnek a feltételével. A kérdés megint olyan, hogy kénytelenek az apostolnak igazat adni. A törvény alatti élet nem eredményezte azt, amit a *Lélek* kitöltése révén nyertek.

Az írásra való utalás. Az igazság hitből való már az Ószövetség szerint is. III. 6—9. v.

- 6 „Miként „Abrahám hitt Istennek és tulajdonították ez néki igazság gyanánt“; ismerjétek fel tehát, hogy, akik hitből valók, azok
- 8 Abrahám fiai. Előre látván pedig az Írás, hogy hit által igazítja meg Isten a pogányokat, előre hirdette örömhír gyanánt Abrahámnak,
- 9 hogy „Bened áldatnak meg mind a pogányok“. Úgyhogy, akik hitből valók, áldatnak meg a hívő Abrahámmal.“

- 6 Ne gondolják, hogy, amit nekik a hitről mond, az valami új, soha nem hallott dolog. Hiszen már Izráel mult történetében, az ősatya, Ábrahám életében így volt. Nem ő hirdet újat, hanem a tévtanítók. Ezzel tér át a hit által való megigazulásnak írásbeli megalapozására. Ábrahám pedig, akire, mint nemzeti életük ősatyjára, szívesen hivatkoztak és büszkélkedtek vele, véleményükkel ellentétben nem nekik, hanem az apostol felfogásának ad igazat, és azt erősíti meg. Genezis k.-ének 15. f. 1—6. v.-ének ismeretes közlésére utal, amely szerint Ábrahám, aki a köv. fejezetek szerint közel száz esztendő volt, *hitt* Isten ígéretének, hogy fia születik. A hit, mint *feltétlen* bizalom, mint Isten ígéretének kételkedés nélküli elhívése volt az alapja Ábrahám magatartásának. És az ószöv.-i idézet szerint ez tulajdonították neki igazságul. Ezért segítette meg Isten Ábrahámot. Ez volt az eredménye hitteljes magatartásának. Ábrahám példájára nemcsak azért utal, mert a zsidónép ősatyjának életéből tud rámutatni a hitnek a törvényt megelőző meglétére, hanem annál fogva is, mert a zsidók éppen ősatyjuknak, Ábrahámnak élete példája alapján szerettek a cselekedetek alapján való kegyességre és megigazulásra hivatkozni. Utalással arra, hogy Ábrahám Isten parancsának engedelmeskedve lett volna hajlandó fiát, Izsákot feláldozni. Azonban eltekintve most attól, hogy Ábrahám e készsége is *hitbeli* engedelmesség, e tény megelőzi Gn. 15, 6., ahol a szöveg maga mondja: „És hitt az Úrnak és tulajdonították az őnéki igazságul.“ Így tehát a hit *korábbi* a cselekedetekenél már Ábrahám életében, akire pedig a zsidók úgy szerettek hivatkozni, mint a cselekedetbeli kegyesség példájára.
- 7 Ebből tűnik ki, hogy a judaista tévtanítók *magával* az ószövetséggel és abban az ősatyával, Ábrahámval vannak ellentétben. És amennyiben Ábrahám hite kielégítő és egyetlen alapja volt annak, hogy Isten előtt igaznak tartassék, vonja le ebből a következtetést, hogy az Ábrahám igazi fia az, aki szintén hitből való. Ez a megállapítás egyben a védelemből a *támadásba* való átcsapás; a judaisták a hamis atyafiak, akik a cselekedetbeli kegyességet hirdetik, és ezért nem tekinthetők Ábrahám igazi fiainak.
- 8 A 8. v. megszemélyesíti az írást. Az írás előre látta, vagyis Isten az írás bizonyossága szerint, hogy a pogányok hit alapján igazíttatnak meg. Az Ó- és Újszövetség szerves összefüggése, Isten üdvtervének mindkét szövetségre való kiterjedése jut itt erőteljesen kifejezésre. És ezt az örömhírt hirdeti *előre* az írás, hogy a pogányok is megáldatnak Ábrahám hitével, szemben a szűkkeblű zsidó felfogással. (Gn. 18, 18.)
- 9 Ennek következményét a 9. v. vonja le. Mivel Ábrahám a mondottak alapján a hitnek hőse, tehát a benne való megáldatás a hit, Ábrahám hite alapján történik. Nyilvánvaló ugyan, hogy Ábrahám hitét *még nem* lehet azonosítani a keresztyén hittel, mert hiányzik abból annak lényege, a Krisztus, mint a hitnek tárgya. De annyiban Ábrahám hite megfelelő történeti előfeltétele a ker. hitnek, amennyiben az, ami a hitet általában hitté teszi, az Isten iránt való feltétlen *bizalom* és neki való *engedelmesség*, jellemezte Ábrahám hitét is. Pál azt kívánja hangsúlyozni, hogy nem a testi leszármazás, hanem a hitbeli közösség alapján lehet arról beszélni, hogy valaki Ábrahám gyermeke. Az Ábrahámval való lelki összefüggés mellett a ker. hit *univerzalizmusának* hirdetése az, amelyre a Gal. 1. már itt is, még inkább 3, 28.-ban nyomatékosan rámutat; ez egyben felelet a korunkban divatos fajhoz kötött keresztyénség tanítására. A testi leszármazás *semmit* sem jelent, hiszen már a Keresztelő mondomta, hogy Isten a kövekből is tud fiaikat támasztani Ábrahámnak.

Mi a törvény következménye? III. 10. v.

10 „Mert (ezzel szemben), akik törvény cselekedeteiből valók, átok alatt vannak; meg van ugyanis írva; hogy „átkozott mindenki, aki nem marad meg mindabban, ami írva van a törvénykönyvben, hogy azokat cselekedje.“

10 Mint már fentebb mondtuk, az átlag zsidó örvendett a törvénynek. Büszke volt rá és boldog a birtokában, az első és száztizenkilencedik zs. bizonyosága szerint. Hogyan írhatja tehát Pál azt, amit itt ír? Pál nem az átlagember felfogása szerint gondolkodik. Megvonja a gondolatok végső következményét, és ilyen végső következmény, amiről itt szó van. Már az apokrifus Esdrás 4. könyve is tud erről, de Ágostonnak példája és Luther küzködése, aki szerint emberi nyelv nem írhatja le azt, amit az ember e küzködés között szenved, bizonyítja, hogy Pál, aki Róm. 7, 19. szerint csak a jónak akarását, de nem végrehajtását ismeri fel az emberben, csakugyan a helyes úton halad.

Látszólag a mondat első fele félreértésre adhatna alkalmat; abból ugyanis, hogy az emberek átok alatt vannak, mert a törvény alatt vannak, azt lehetne következtetni, hogy Pált a legerősebb antinomizmus, törvényellenesség indítja e tétel kimondására. Szavait szinte úgy lehetne érteni, hogy a választott népet, akivel Isten szövetséget kötött, mondja átok alatt levőnek. A zsidók, akik így értelmezték szavait, a legélesebben tiltakoztak ellene. De az apostol szavait nem lehet az összefüggésből kiragadni. Nem azt mondja, hogy az emberek azért vannak átok alatt, mert a törvény alatt vannak, hanem, mert a törvény alatti élet követeléseinek nem feleltek meg, és ez esetben maga a törvény mondja a leg súlyosabb átkot áthágóira. (Dt. 27, 26.) Alaptévedés a zsidók részéről, ha azt vélik, hogy helyzetük a törvény alatt olyan, mint a biztos várfalak mögött lévő embéré. Ha kitüntetés is a számukra, hogy a választott néphez tartoznak, de ez egyúttal súlyos kötelezettséggel is jár; és mivel Pál meggyőződése szerint az egész evangéliom alaptanításának tekinthetjük azt a tételt, hogy a törvény követeléseit a magunk erejéből teljesíteni nem tudjuk, ezért a törvény feltételes fenyegetései az áthágóira vonatkozólag valódiakká válnak, és tényleg átok alá kerülnek a törvény alatt élők, de nem azért, mert a törvény alatt élnek, hanem, mert a törvény követeléseit nem tudják betölteni. Ám éljenek a törvény alatt, de ekkor töltsék be az egész törvényt, és ne részleteket válogassanak ki belőle.

A törvény és a hit viszonya. III, 11—12. v.

11 „Hogy pedig a törvényből nem igazul meg senki sem Isten előtt,
12 világos, mert „az igaz ember hitből él“. A törvény pedig nem hitből való, hanem „aki cselekszi azokat, él általuk.“

11 A törvény csak akkor igazítana meg, ha be tudnók tölteni. De nem tudjuk. És ez szomorú valóság és nem az apostol kitalálása. Maga a Szentírás, az Ószövetség figyelmeztet az üdvösségrejutás másik, egyedül lehetséges útjára Hab. 2, 4. alapján, melyet Róm. 1, 17.-ben is idéz az apostol és teszi a levél főgondolatává: Az igaz ember hitből él. (Úgyis érthető, hogy a hitből igaz ember él.) Mindkét formulázás esetén a mondat azt jelenti, hogy nem a betölthetetlen törvénykövetelések, hanem a hit az élet feltétele, ha az életet vallási értelemben vesszük, mint Isten előtt való megállhatást, mint örökéletet. Ezt az íráshelyet a zsidók is ismerték, de ők úgy értelmezték, hogy igaz az, aki a törvény követe-

léseit betölti; az ilyenről mondták, hogy hitből él. Azonban a mondás ilyen értelmezése logikai ellenmondás, mert törvéncselekedet és hit nem azonosak, még csak nem is rokonok. Vagy a törvény cselekedeteiből él valaki, vagy hitből. És, ha valaki a törvény cselekedetei alapján keresi az életet, mint a zsidók, akkor nem lehet azt mondani, hogy az hitből való. Ezt a 12. v.-ben kifejezésre is juttatja; a törvény ellentétes jellegű. „A törvény pedig nem hitből való, hanem, aki cselekszi azokat, él általuk.“

A törvény cselekedeteket követel, a hit kegyelmet kér. A törvéncselekvő önmagára tekint, a hit Istenre. Ezért nem hitből való a törvény. Törvény alatt lenni és hitből élni, *tárgyi* ellenmondás. A törvény követel, vagy tilt, de erőt nem tud adni; a hit Krisztusban és által erőt is ad az embernek. A használt ószöv. idézet Lev. 18, 5. v.-e.

Krisztus műve. III. 13—14. v.

13 „Krisztus vásárolt ki minket a törvény átka alól, átokká lévén érettünk, mivel meg van írva: „Átkozott mindenki, aki fán függ“ —
14 hogy Ábrahám áldása a pogányoké legyen Jézus Krisztushan, hogy a Lélek ígérését elnyerjük a hit által.“

13 A törvény alatti élet, ha elméletileg nem, de gyakorlatilag mégis csak azt jelentette, hogy, aki alatta élt, az a törvény átka alatt volt, mert nem tudta a törvény követeléseit teljesíteni. És e reménytelen helyzetből Krisztus szabadít ki minket. Az apostol által használt kifejezés „kivásárlást“ jelent. Tehát Krisztus *kivásárol* minket, azaz megfelelő ellenértéket nyújt, amelyért a megszemélyesített törvény, vagy törvény átka kienged minket hatásköréből, másfelől halálával *meg-törte* a bűnnek erejét. (Elnyeletett a halál diadalra! I. Kor. 15, 54.) A törvény átka alól tehát egyetlen szabadulási lehetőségünk van: Krisztus. Ő szabadította meg a Galácia-beliakat is, és az apostol erre figyelmezteti őket, hogy boldog szabadulásukat a törvény és bűn rabságából kinek köszönhetik. *Nincs* más út a törvény alatti reménytelen küzdelemből való szabadulásra, mint Krisztus, közelebbről Krisztus *halála*. Halálát helyezi itt a törvény megvilágítása alá. A törvényben olvassuk (Dt. 21, 23.), hogy átkozott mindenki, aki fán függ. Vagyis a fán való halál (akasztás, keresztfeszítés) a gonosztevők halálneme volt. Az említett íráshely értelme, hogy akasztott embert éjjelen át nem volt szabad künn hagyni, mert Isten *átka* van rajta, és ez az átok, ha a holttestet künn hagyják, az egész vidékre kiterjed. Nyilvánvaló, hogy az idézet teljes általánosságban veendő. A fára függesztett ember nyilvánosan felállított példa a törvény kérelhetetlen szigorúságára nézve. Aki nem tartja meg, így jár.

Szavainak értelme azonban nem az, hogy a törvény a bűnért halált kíván, tekintet nélkül arra, hogy ki követte el a bűnt és ki halt meg, befejezettnek látná a törvény alatt élő embernek élet-halál processzusát az által, hogy valaki meghalt *helyette*. Ilyen értelmű helyettesítést a törvény *nem* ismer. Aki a bűnt elkövette, az felel érte. Aminthogy élni is csak az él, aki teljesíti a törvény követeléseit. Jézus áldozati halálának gazdag jelentését itt sem fejtí ki minden oldalról, inkább csak annak eredményére mutat rá, hogy nevezetesen kivásárolt minket a törvény átka alól az által, hogy átokká lett értünk, vagyis azt a halált halta, amelyet a törvény a gonosztevők halálának mond, és hangsúlyozza, hogy, aki *ilyen* halált hal, az átkozott. Nyilvánvaló, hogy az apostol szavait csak *formái* és nem tartalmi szempontból szabad venni. Halálát, mint amellyel kivásárolt minket a törvény alól, csak azért nevezi átokkálevésnek, mert a megfelelő íráshely,

amely a halál formai hasonlósága miatt eszébe jut, az ilyen halálnemről mondja azt, hogy átkozott. Arról szó sem lehet, hogy Jézus bűnös; ellenkezőleg, éppen azért, mert büntelen, válthatott ki bennünket. II. Kor. 5, 21.-ből is ez tűnik ki: aki bűnt nem ismert, azt tette Isten bűnné értünk, hogy őbenne Isten igazsága legyünk. És, amint itt a kifejezésnek, hogy bűnné lett értünk, nem az az értelme, hogy ő átkozott; a bűnnek, ill. átoknak *következményét* vette magára. Azt, hogy milyen nagy árat kellett Jézusnak fizetnie azért, hogy minket a törvény átka alól kiszabadíthasson, nevezetesen saját vérét, saját életét. Zsidó felfogás szerint éppen ez, Krisztusnak, a Messiásnak halála volt a botránykő (I. Kor. 1, 23.) Itt a magyarázat helyett csak Isten útjainak csodálatosságára mutat rá. Olvasói igen jól tudták, hogy Krisztus nem azért halt meg, mert bűnös lett volna, és azt is igen jól tudták, hogy a törvény nem fogadja el egyszerűen másnak a helyettesítését az elkövetett bűnért való bűnhődésnél.

Az apostol Krisztus halálának válságjelentőségét csak egy bizonyos szempontból nézi, a törvényhez való viszony szempontjából. A törvény áthágóját a törvény ítélete sújtja. Az ember egyetemlegesen a törvény áthágója. A törvény kárhóztató ítélete alá kellene kerülnie. A bűn zsoldja a halál. (Róm. 6, 23.) Újabb özönvíz, vagy más egyetemes pusztulás volna e szerint jogosult. De nem válnak-e ekkor érvénytelenekké Istennek már az Ószövetségből ismert kegyelmes ígéretei? Lehet-e ekkor megváltásról beszélni? Így jutunk a helyettesítésnek nem a merev jogi értelmezéséhez, amelyről nem lehet szó, hanem a *vallási értékeléséhez*. A fejedelem képviseli a népet, a Megváltó az emberiséget. Ami rajta történt, az az emberiségen történt. A törvény többet nem követelhet. Krisztus halála egyaránt mutatja a bűn mélységét, de a kegyelem magasságát is; a veszendő ember nyomorúságát és Isten szeretetének végtelenségét. Krisztus halála a szabadulás egyetlen lehetősége, Isten bűnbocsánatának ország-világ előtt való kinyilvánítása, embermentő akaratának diadala. Nem a megsértett igazság általi követelt jogi jóvátétel — ez nem is volna jogi értelemben lehetséges —, hanem a halálos veszedelemben levő ember megszabadításának egyetlen lehetséges, de egyben feltétlenül biztos módja. II. 19. 21. v.-ekben mondottakon felül itt még a következőkre mutathatunk rá: Krisztus halála döbbsenti rá az embert a bűn végtelen komolyságára, és arra, hogy anélkül mi várna rá. Megmutatja igenis Isten végtelen szeretetét (Róm. 8, 32.), és ennek láttára az ember, aki eddig bűnének tudatában félt Istentől, most *bizalommal* fordul hozzá, hiszen úgy szeretete Isten a világot, hogy az ő egyszülött Fiát adta, hogy mindenki, aki hiszen őbenne, el ne vesszen, hanem örökéletet vegyen. (Ján. 3, 16.) És Krisztus halálában meglátván és megértvén azt, hogy Isten csakugyan meg akar bocsátani neki és meg is bocsát, ha megtér hozzá, háladatos és alázatos szívvel járul Isten elé, és az első ember, Ádám által bekövetkezett szakítás, a bűneset jóvátétele így következik be a második Ádám, Krisztus műve által. És ez nem egyszerűen az elvesztett paradicsom visszaszerzését jelenti, hanem ennél többet: Istennel Krisztusban és Krisztus által való boldog közösséget.

14 A két vers Krisztus halálának *életető* jelentőségét zsidókra és pogányokra egyaránt kiterjeszti. Ábrahámban az egész világnak ígéri Isten az áldást; és ez Krisztusban valósul meg. Így válik a hívő Izrael közvetítőjévé Isten kegyelmének és viszont, amiről Róm. 11, 25—26. szól, a megtért pogányok után és révén Izrael is a maga egészében Krisztushoz fog fordulni, amiben egyúttal az apostol a földi fejlődés végét is látja. (Róm. 11, 15.) Ezt a Krisztusban való diadalt, amely az egész világra vonatkozik, a Lélek ígérete teszi számunkra bizonyossá, amelyet a galáciabeliek is elnyertek hit által.

Az ígélet olyan, mint a végrendelet. III. 15—16. v.

15 „*Atyámfiái emberi módon szólok. Íme (még) egy embernek megerősített végrendeletét sem teheti senki érvénytelenné és nem fűzhet*
16 *hozzá semmit. Már pedig az ígéletek Ábrahámnak és „az ő magvának”*
szóltak. Nem mondja (az Írás): „utódainak”, mint soknak, hanem
mint egyre vonatkozólag: „és a te magodnak, aki a Krisztus.”

15 Ha látszólag rapszodikus is az apostol gondolkozásmódja, maga a főgondolat világos, nevezetesen, hogy az ígélet és így a hit Ábrahám személyében meg-előzi a törvényt; ezt a gondolatot most egy más szempontból kívánja alátámasztani. Az „*emberi módon*” kifejezés az apostolnál többször is előfordul olyan esetekben, amikor felvilágosító példát használ, de, amikor egyúttal figyelmeztetni is akar arra, hogy emberi módon, azaz gyarlón szól, hogy azt, amit mond, nem lehet minden vonatkozásban értékelni, csak egy bizonyos értelemben.

A hasonlat, amelyet használ, a polgári életből, közelebbről a *végrendeletkezés* területéről szól. Zsidó területen is, méginkább Galáciában a római örökösödési jog volt érvényben. E szerint a kellőképpen lezárt, hitelesített végrendeleten *semmiféle* változtatást sem lehet eszközölni; amíg a végrendeletkező életben volt, ő változtathat rajta, de itt arról van szó, hogy a végrendelet érvényben van, és nem lehet változtatni rajta, mert a végrendeletkező már meghalt. A használt görög szó nemcsak végrendeletet, hanem ószövetségi alapon szövetségkötést is jelent. Tehát Ábrahámmal kötött szövetségre is utal a kifejezés. Az Ábrahám és Isten között kötött szövetség, amelyet végrendelethez hasonlít, nem értelmezhető úgy, hogy, aki azt kötötte, Isten, meghalt; — ebben rejlik éppen az emberi 16 módon szólás. A gondolat az, hogy a kötött szövetség, az adott ígélet *ereje* éppen olyan nagy, mint az érvényes végrendeleté. Nem lehet rajta változtatni. Nem változtathat rajta nevezetesen a később adott törvény. Az ígélet pedig tartalmilag arról szól, hogy az Ábrahámnak és az ő magvának, mint *egynek*, tehát Izsáknak és az ezen ágon való utódoknak szól, végsősorban e sorrendet lezáró Krisztusnak, ill. Krisztusban. Tehát a „*benned áldatnak meg a népek*” értelme: *benned és a te magodban, aki a Krisztus*. Tehát már az Ábrahámnak adott ígélet Krisztusra utal, és nem mint a zsidók vélték, a test szerint leszármazott utódokra (Róm. 9, 6—7.), Krisztusra vonatkozó jövendölés, messiási prófécia.

A korábbi ígélet és a későbbi törvény egymáshoz való viszonya.

III. 17—18. v.

17 „*Azt mondom pedig, egy az Isten által előre megerősített vég-*
rendeletet (rendelkezést) a 430 esztendő mulva történt törvényadás
18 *nem tesz érvénytelenné, hogy lerontsa az ígéletet. Mert, ha törvény-*
ből való az örökség, akkor többé nem ígéletből. Ábrahámnak pedig
ígélet által ajándékozta azt Isten.”

17 E versekben a végrendeleterejű szövetségkötés *másik* következményét vonja le. A törvény nemcsak azért nem változtathat az ígéleten, mert négyszázharminc esztendővel későbbi (2. Móz. 12, 40. a LXX görög fordítása szerint), hanem, mert annak lényegével teljesen *ellentétes*. Ígélet és törvény ugyanis szembenállanak egymással. Az ígélet kegyelem, a törvény pedig jog. Az ígélet Istenre tekint, a törvény az emberre. Az ígélet hitből való, a törvény cselekedetből. „*Hitt Ábrahám és tulajdonították ez néki igazságul.*” Ezért áldatnak meg benne és az ő magvában az összes népek. Viszont a törvény cselekedeteket követel és pedig

átok súlyának terhe alatt. A törvény által csak az él, aki teljesíti követeléseit, és pedig *maradék* nélkül. Erre pedig az ember képtelen. Ezért nyilvánvaló a galáciai tévtanítók felfogásának helytelensége; hiszen törvény és ígélet szemben-
18 állanak egymással. Ha törvény által van az örökség, akkor többé nem ígélet által. Az ellentétes későbbi törvény nem rontja le a korábbi ígéletet. Ábrahám tehát, mint *típus* áll előttünk. Nem az a fontos, hogy pátriárka, hanem, hogy a hit embere, aki végeredményben Krisztusra mutat, hirdetve az üdvtörténet szakadatlan láncolatát, az Ószövetségnek Isten kijelentéséhez való szerves hozzátartozását, amelyet napjainkban épúgy nem lehet a többé-kevésbé jogosult antiszemitizmus alapján kiküszöbölni, mint ahogy érvényben maradt magának a „választott” népek életében annak minden hitetlensége és keménynyakúsága ellenére is.

Mi akkor a törvény? III. 19—20. v.

19 „*Mi akkor a törvény? Az áthágásokért fűzetett hozzá, amíg eljön a Mag, akinek az ígélet tétetett; angyalok által rendeltetve, közben-
20 járónak kezében. A közbenjáró pedig nem egyé, Isten pedig egy.*”

19 A kérdés felvetése természetes. Még ha nem gondolunk is arra, hogy Pál maga előtt látja azokat, akikkel vitatkozik, és akiknek a felhozható ellenérveit is mindjárt közli, hogy megcáfolhassa őket, — akkor is szükség volna a törvény értelmének megállapítására, mert az eddig köztudatban levő értelmét *nem* fogadja el. A zsidók azt vallották, hogy a törvény az útja az igazságrajutásnak. Ha most Pál ezt tagadja, akkor nyilván meg kell mondania, hogy *mi* a törvény. Pál, aki a gondolatokat mindig a legvégső következményekig gondolja végig, nem riad vissza itt egy olyan megállapítástól, amely szinte istenkáromlásnak tűnik fel a zsidó hallgató előtt: a törvény az *áthágásokért* adatott. (Róm. 4, 15.) Ahol nincs törvény, a Római levél szavai szerint, ott nincsen annak áthágása sem. Amíg nincsen megállapítva valamely cselekedetnek tilossága, addig annak végrehajtása nem tudatos véték. De azzá válik, amikor a kötelező erejű törvény tilalomfájába ütközik. Az apostol azonban e mindenki által elfogadható megállapításon túl menve mondja, hogy a törvény épen *ezért* adatott; vagyis, hogy, ami előbb nem volt bűn, azt a törvény áthágássá, tudatos bűnné tegye. Az öntudatlan véték lesz tudatos áthágássá a törvény által. Mert általa tudja meg az ember, hogy mi szabad és mi tilos, és így ez utóbbinak cselekvése áthágássá lesz, beszámítható vétékké.

Amikor az apostol ezt megállapítja, a törvénynek *egyik* céljáról szól csak. Más célja is van, és a Róm. levélből tudjuk (7, 12., 14.), hogy a törvény szent, a parancsolat szent igaz és jó. De egyik célja igenis az, hogy az ember vétkét ilyen tudatossá tegye. Miért? Azért, hogy az ember önérdemét, lelkiögójét, büszkeségét letörje. Mint Róm. 3, 20.-ban mondja, hogy minden száj bedugassék; hogy az ember belássa a törvény útjának járhatatlanságát; ha már félreértve a törvényadás igazi célját, ezen az úton próbálja meg az igazságrajutást, ám próbálja meg. Saját tapasztalatai alapján kénytelen meggyőződni arról, hogy önmagában erőtelen, és kész legyen Isten kegyelmének Jézus Krisztusban való elfogadására. Az apostol okfejtése egyúttal *ítélet* minden olyan törekvéssel szemben, amely saját erejéből kíván üdvözülni, vagy általában felfelé haladni. A világháború előtti idealizmus, amely pedig Kant óta a legnemesebben gondolkodók világnézete volt, kerül itt ítélet alá. A felfelé haladás nem töretlen; bizonyos fejlődés után mindig bekövetkezik egy szomorú visszaesés. Amire a világháború utáni teológiai újjáeszmélődés mutat rá, azt már itt az apostol világosan hirdeti.

A törvény ezen jellegénél fogva érthető, hogy érvénye csak *addig* terjed, amíg eljön a Mag, azaz Krisztus, akinek az ígéret tételét, nevezetesen, hogy benne áldatnak meg a pogányok. A törvény tehát korlátolt célú és idejű intézmény. Az ígérethez viszonyítva *másodrangú* jellegét mutatja az is, hogy amíg az ígéretet maga Isten adja, addig a törvény közvetett úton adatott. Mint a szöveg mondja, angyali közvetítés által. Ezzel azt a zsidó kiszínezést használja fel, amellyel a törvényadás jelentőségét kívánták fokozni (Csel. k. 7, 28—53.; Zsid. l. 2, 3.), de amely valójában az apostol szerint a törvény másodrangú jellegét bizonyítja. Az ígéret közvetlen, a törvényadás közvetett. Mellékesen, közben adatott, és a hívek már nincsenek uralma alatt. Isten első és utolsó szava a

20 kegyelem. Amint a törvényadásnál Istent az angyalok képviselik, úgy a népet Mózes. A nép nem járulhat közvetlenül Isten elé. Mózes a közvetítő, aki az egész népet képviseli, tehát nem eggyé, Isten ellenben egy. A gondolatot úgy is lehet érteni, hogy, ha az nyilvánvaló is, hogy a nép a maga egészében nem járulhatott Isten elé, ezért volt szüksége közvetítőre, de Isten egy, és, ha mégis közvetítőket, angyalokkal helyettesítette magát, ez mutatja, hogy a törvényadás a korábban és közvetlenül adott ígérethez viszonyítva kisebb és más célú.

De, ha így áll a dolog, akkor úgy tűnhetnék fel, hogy a törvény Isten ígérete *ellen* való. Ezt a kérdést, vagy mondjuk zsidó ellenmondást és a reá való feleletet találjuk meg a következőkben.

A törvény nem képes megeleveníteni: III. 21—22. v.

21 „Tehát akkor a törvény Isten ígéretei ellen való? Távol legyen!
Mert, ha adatott volna olyan törvény, amely képes volna megelevení-
22 teni, akkor csakugyan a törvényből való volna az igazság. De az Írás
mindent a bűn alá rekesztett, hogy az ígéret a Jézus Krisztusban való
hit alapján adassék a hívőknek.“

21 Abból, hogy a zsidó közbevetést a kizáró: „Távol legyen“ tiltakozással utasítja vissza, válik nyilvánvaló, hogy következtetésük *helytelen*. Helytelen és elvetendő az a gondolat, hogy a törvény Isten kegyelmi akaratával ellentétben egy olyan utat mutatott volna, amelyben saját erőnkéből, Isten kegyelme nélkül üdvözülhetnénk. Nem Istentől független, vagy éppen ellentétes szellemi hatalmak (angyalok) adománya, hogy a kegyelemmel szemben egy másik utat mutasson. Ellentétről csak akkor volna szó, ha egyenrangú, célú és idejű isteni intézkedés volna, de láttuk, hogy nem az. Isteni eredete ellenére is hibásan állapítják meg célját, ha azt vélik, hogy az igazságra segítheti el az embert. Viszont, ha nem tekinthető is a törvény ígéretnek, azért megvan a maga nagyon is határozott és fontos célja, amelyről feljebb már szóltunk, és amelyre nélkülözhetetlenül szükség volt Isten emberüdvözítő tervében. Az, hogy az ember önigazságát, büszkeségét és kérkedését lehetetlenné tegye, és kimutassa, hogy ezen az úton, a maga erejéből nem tud eljutni az óhajtott igazságra. Így lesz a törvény isteni *manifesztáció* az ember bűnösségéről.

A 21. v. második fele nem válaszol közvetlenül a felvetett kérdésre, hogy miért nem áll ellentétben a törvény az ígérettel, hanem egy elhalgatott kérdésre felel, hogy a törvény nem az igazság elérésének útja-e. Ha adatott volna olyan törvény, akkor igenis lehetne azt mondani, hogy ellentétben van az ígérettel az üdvösség megszerzésének útján. De ilyen célú törvény *nem* adatott. A törvény nem tud megeleveníteni, nem tud erőt adni. Tehát a törvény nem egyenrangú ellentétes tényező az ígérethez viszonyítva. Az üdv elnyerése céljából nem szaba-

don választható két lehetőség az ígélet és a törvény. Más a célja mindkettőnek. 22 A 22. v. szerint az írás mindent bűn alá rekesztett, hogy az ígélet a Jézus Krisztusban való hit alapján adassék a hívőknek. Bűn alá rekesztett, azaz nem volt lehetséges a bűn alól szabadulni addig, míg a törvény alatt volt az ember. Sőt annyiban a *bűn* uralma volt a törvény uralma, mert a törvény felkelti és tudatosítja a bűnt, mert a törvény az áthágásokért adatott. Mivel senki sem tudott eleget tenni követeléseinek, és így mindenki bűnös volt, azért rekesztett mindent a bűn alá. Azonban ez nem lehet a törvény végső célja. Ez esetben a törvény a sátán szolgálatában állana, mert a sátán akarja az embert végképen elveszíteni. Az, hogy az írás mindent a bűn alá rekesztett, csak eszköz a törvény számára, a szent cél elérésére, arra, hogy az ígélet Jézus Krisztus által adassék a hívőknek. Az ember belátván a törvény alatti élet eredménytelenségét, hiábavaló küzdelmét, és így bűnösségét, *elfogadja* az igazságrajutásnak másik, immár lehetséges és pedig egyedül lehetséges útját, a Jézus Krisztusban való hit általi utat, amely célhoz segít.

A törvény a Krisztusra vezérlő mester: III. 23—25. v.

23 „Mielőtt pedig eljött volna a hit, a törvény alatt őriztettünk egy-
24 bezárva az eljövendő hit kinyilatkoztatása számára. Úgy, hogy a
törvény a Krisztusra vezérlő mesterünk lett, hogy hitből igazuljunk
25 meg. Miután pedig eljött a hit, nem vagyunk többé a vezérlő mester
alatt.“

23 A hit, amelyről itt szó van, már a *Krisztusban* való hit, és nem ennek ószövetségi előképe, Ábrahám hite. Jézus eljöveteleig tehát a törvény alatt egybezárva őriztettünk. Ez volt a törvénynek igazi célja. Az, hogy a bűnt megsokasítsa, csak az ember önigazságának letörése céljából való volt. Pál magáról is mondja, mint zsidóról, hogy a törvény alatt mintegy börtönőr által bezárva őriztettünk. A törvény összetartó kapocs a zsidóság számára — ez is isteni rendeltetése, — de egyúttal börtönőr is; nem szabadulhattak szigorú felügyelete alól.

24 A törvénynek ezen jellemvonását a „paidagógosz“ munkájához hasonlítja, aki előkelő görög-római családoknál volt alkalmazva a kiskorú gyermekek mellett, nem a mai nevelő értelmében, aki a gyermek szellemi fejlődését irányítja és ellenőrzi; megbízása inkább arra terjedt ki, hogy a rábízott gyermekeket megőrizze balesetektől, vigyázatlanság következtében beállható szerencsétlenségektől. Vigyázott tehát a gyermekre, hogy kár ne essék benne. Nem jó szóval, hanem szigorúsággal járt el, és szigorúsága közismert volt. De megbízása csak bizonyos időre szólt, az atya által kijelölt ideig; amikor a gyermek felserdült, a rendszeren a rabszolgák közül származó paidagógosz, *vezérlő mester* megbízása véget ért.

Ennek a munkájához hasonlítja az apostol a törvény tevékenységét. Korlátozó, óvó, külső veszedelmektől megtartó, de időhöz kötött feladata volt, amelyet a törvény is nagy szigorúsággal töltött be. Megóvta a zsidót nagyobb veszedelemtől, egyben megmutatta saját gyengeségét és így őrizte a Krisztus eljöveteleig, nem engedvén meg, hogy idegen bálványimádás vegyen erőt rajta, és így keltette fel benne a *vágyat* Krisztus elfogadására, aminthogy a vezérlő-mestertől is igyekezett, ill. vágyódott a rábízott gyermek a szabadulásra. A törvény is megmutatván a zsidónak saját erőtelenségét, elkísérte, mint a pogány nevelő tanítványát az iskolába, Krisztushoz, hogy a benne való hit által igazuljon meg. Ez a törvény igazi célja. Ezt azonban csak hívő ember láthatja meg teljesen

egésében. Ilyen céltudatosan nevelte, készítette elő Isten évszázadokon át a zsidóságot, általában az embert a Krisztusban megjelent kegyelem elfogadására, és amikor a törvény előkészítő ideje lejárt, akkor érvényessége sem volt tovább
 25 fenntartható. Amikor pedig elkövetkezett a hit, vagyis az idő teljességében lehetségessé vált a hit Krisztusban, mint Isten kegyelmi adománya a Lélek által, mint megbizonyosodás a felől, hogy Krisztus tényleg Isten bűnbocsánatát hozza és biztosítja, *akkor* szűnt meg a törvénynek ez a nevelő szerepe.

Krisztusban lehullanak az elválasztó sorompók: III. 26—29. v.

26 „Mert mindnyájan Isten fiai vagytok a Krisztus Jézusban való
 27 hit által. Mert ti mind, akik Krisztusra keresztelkedtetek meg, Krisz-
 28 tust öltöttétek fel. Nincs (itt) többé zsidó sem görög, nincs többé
 szolga, sem szabad, nincs többé férfi, sem nő, mert mindnyájan egyek
 29 vagytok a Krisztus Jézusban. Ha pedig Krisztusé vagytok, tehát
 Abrahám magva vagytok, az ígéret szerint örökösök.“

26 A Krisztusban való hit, mint a megigazulás egyetlen útja Isten fiaivá teszi az embereket, mert e hit által ismerik meg Istent úgy, mint az őket Krisztus által szerető mennyei Atyát, akinek ennek folytán fiaivá lesznek. De azért nem kerülnek egy sorba Krisztussal, aki egyetlen értelemben Istenfia. A kellő különbséget szem előtt tartja. Nem azt mondja, hogy Krisztusok vagytok, hanem hogy Krisztusé vagytok. A felöltözés kifejezés is mutatja, hogy nem misztikus átalakulásról van szó. A hívő Isten fia, de ismeri azt a nagy különbséget, amely közte és az Isten Fia, Krisztus között van.

27 Azonban nem elégséges ennek a hitnek belső átérése. Ennek külső kifejezésre juttatására is szükség van. Ez történik a *kereszttség* által. A keresztelni szó görög jelentése annyi, mint alámeríteni. Az első időben a vízalámerítés formájában történt a kereszttség. A vízalámerítés jelezte az óembernek, a régi életnek való meghalást és az új életre való feltámadást, itteni szavaival Krisztus felöltözését, Krisztussal való belső kapcsolatot. Hogy az egyház később miért tért át a gyermekkeresztségre, és a vízalámerítés helyett a vízzel való meghintésre, annak oka egyrészt az a meggondolás, hogy felnőtt korig ne nélkülözzék a kereszttség szentségét, másrészt Európa nagy részének klímája a szabadban, vízalámerítéssel végzett kereszttséget nem igen tett lehetővé. Egyébként is a víz a *külső* jel, a fő, ami a kereszttséget szentséggé teszi, a láthatatlan *kegyelmi* adomány a Lélek részéről.

28 A végrehajtott kereszttség az embereket egy összefogó és boldogító *nagy* egységbe foglalja össze, amely mellett minden egyéb különbség eltölpül, vagyis az üdvösségrejutás szempontjából mellékessé válik. Még a szövegben jelzett nagy különbségek is, mint a nemi, faji, társadalmi állásbeli különbségek. A kegyelem az ismert feltétel mellett *egyetemes*. Zsidóra és pogányra, úrra és szolgára, férfiúra és nőre egyaránt kiterjed. Természetes azonban, hogy e különbségek eltölpülése csak az üdvösség szempontjából értendő. Egyébként Isten által rendelt feladatuk és hivatásuk van. Így értékelendő napjainkban is a fajszerű keresztység aktuális programja, és hazánkban is érezhető megszorítás és az egyenlőség elvének félretevése. A zsidókérdés minden aktuális komolysága és nemzeti, valamint gazdasági szempontból való akut jellege ellenére sem engedhetünk az Írás tanításából, hogy az üdvösségrejutás szempontjából *eltölpülnek* a jelzett különbségek, ha a Krisztusban való hit maradék nélkül megvan és ennek megpecsételése a kereszttség megtörtént. Az univerzalizmus hangsúlyozása mellett

az egyes *nemzeti* egyházaknak is megvan természetesen Isten rendelte feladatuk, hogy fajuk, nemzetük sajátosságait legjobban ismerve, az evangéliomot úgy hirdessék, hogy azt minél teljesebben megérthessék és elsajátíthassák. Kiérezhető az apostol szavaiból boldog öröme az evangéliom e népeket és fajokat átfogó egyetemességének láttára. Egyébként nehézkes mondatai itt lendületessé válnak, és szinte ihletett erőt mutatnak. Visszautasította és semmivé tette a szűkkeblű judaista felfogást, és kimutatta a galáciabeliek előtt, hogy *nem* kell nekik a Krisztushoz való tartozás céljából először zsidóvá lenniök. A faji különbségek eltörpülnek a kegyelem végtelenségéhez viszonyítva. Mindnyájan egyek vagytok a Krisztus Jézusban. Visszautasítva a zsidók gögös önteltségét, egyben a fennebbi megállapítás az ókor másik két nagy problémáját is megoldja az evangéliom segítségével. Először a *rabszolga*-kérdést. Krisztusban eltörpül az úr és szolga különbsége. Testvérek a Krisztusban. És ha Pál visszaküldi is az általa megtérített szökött rabszolgát, Onesimost régi gazdájához, Filemonhoz, — nem egyéni és erőszakos úton, hanem az evangéliom belső átalakító hatása változtat ezen a szörnyű emberi bűnös berendezésen —, már nem mint szolgát, hanem mint *testvért* az Úrban küldi hozzá, tudván, hogy Filemon is a helyes keresztyén érzülettel fogadja vissza szolgáját (I. Fil. levelét). És amint megszűnik e tekintetben az elnyomás, megszűnik az ókor másik nagy bűne, a *nő* elnyomatása és kihasználása. Megszűnik a különbség, ill. alárendeltség a nő és férfi között. Megszűnik a nőnek a pogányvilágból ismert megalázó helyzete. Váltság szempontjából egyaránt rászorulnak Isten kegyelmére. A háború utáni években szemére vetették az egyházaknak, hogy a népek szociális nyomorúságait nem látta, ill. nem tudott rajtuk segíteni. De épen e versek mutatják, hogy Pál nyomán nemcsak látta, hanem a megoldásra is eljutott. Az, hogy nem értették meg, vagy nem követték, *nem* az egyház hibája; ezért nem lehet felelőssé tenni, hiszen földi, végrehajtó hatalom az egyház kezében nincsen. A helyzet romlásáért tehát nem lehet az egyházakat felelőssé tenni, ha látva a bajokat és rámutatva a gyógyulás útjára, az emberek ezt nem követik, és továbbra is az önzés kizsákmányoló útján haladnak előre.

29 A 29. v. a megállapított boldogító tényt még az Ábrahámhoz való viszony szerint is értékelné kívánja. Fennebb láttuk, hogy Ábrahámnak és az ő magvának, aki a Krisztus, adatott az áldás; benne áldatnak meg a pogányok. Ha most viszont itt azt bizonyítja, hogy a Krisztusban való hit által mindnyájan egyek, ebből következik, hogy akik Krisztuséi, azok Ábrahám magva, a *Lélek* szerinti Izráel, szemben a testi leszármazására büszke *testi* Izráellel.

Krisztus eljövételével véget ér a lelki kiskorúság. IV. 1—5. v.

1 „*Mondom pedig, hogy, amíg az örökös kiskorú, semmit sem*
 2 *különbözik a szolgától, holott mindeneknek ura, hanem gyámok és*
 3 *felügyelők alá van rendelve az atya által meghatározott ideig. Így mi*
 4 *is, amikor kiskorúak voltunk, e világ elemei alá voltunk vetve szol-*
 5 *gáknak. Amikor pedig eljött az idő teljessége, elküldte Isten az ő Fiát,*
 6 *aki asszonytól született, törvény alá helyeztetett, hogy a törvény alatt*
 7 *levőket kivásárolja, hogy a fiúságot elnyerjük.*“

1—2 Az előző fejezetnek a törvényre vonatkozó utolsó megállapítása az volt, hogy az a Krisztusra vezérlő mester. Ennek a képnek a hatása alatt szól a 4. f. első verseiben is arról, hogy az atya halála után még *kiskorú* örökös, bár elvileg mindenek ura, felügyelők és gyámok alatt áll az atyától megállapított ideig. A két kifejezés közül az elsőnek jelentése: felvigyázó, gyám, a második: sáfár,

intéző. Az egyik tehát az örökös *életére*, a másik *vagyonára* vigyáz. Ennek folytán felette állanak, ha mindjárt az örökös fiú mindennek ura. De ez a feljebb-állásuk és a gyermek felett való rendelkezésük csak meghatározott ideig szól, amit az atya rendelkezésileg jónak látott. Ez azonban nem a római jog világába visz bennünket, mert ott a nagykorúság egyetemlegesen volt szabályozva. Galáciában volt-e ez a gyakorlat, vagy az apostol csak általában *elvi szempontból* szól a kérdésről, már nem állapítható meg. Nem is annyira a képen, mint inkább az értelmén van a hangsúly, amely a vallási téren úgy állapítható meg, hogy a gyám és sáfár a törvényt, a fiú az embert jelenti, az atya pedig az Istent. Isten tehát az embert egy időre gyámok és sáfárok alá helyezte, a *törvény* alá, és a fiúnak, az embernek engedelmeskednie kellett neki, mert övta veszélytől és vigyázott javaira. Erre szükség is volt, hiszen a kiskorú még nem rendelkezik a kellő belátással. A többes első személybe az apostol ugyan magát is belefoglalja, de itt azért gondolhatunk a pogány eredetű galáciabeliekre is, amit az „e világ elemei“ kifejezés is mutat. E szokatlan kifejezést a 9. v. úgy részletezi, hogy napoknak, hónapoknak, időszakoknak és éveknek megfigyelése. Ezzel pedig a pogányságban is találkozunk. Már pogányságuk idején is jellemezte ez életüket, és Pál attól is tart, hogy a keresztyénségből a zsidóságba való visszastüledésük folytán ezeknek is újból a hatalmuk alá kerülnek. Tehát zsidók és pogányok egyaránt fenyegetve vannak általuk. A kifejezés jelenti a világot annak elemei szerint, de jelent továbbá természeti erőket, nevelési alapismereteket, és jelent asztrális vonatkozásban *csillagokat*, ezek szellemeit. E szerint a csillagok járása és képe határozza meg az emberiségnek és az egyes embernek sorsát, akinek nincsen hatalma arra, hogy szabaduljon tőlük. E fatalisztikus felfogásban tehát a *sors*, a fátum lép Isten helyébe. Ilyen csillagimádás volt a pogányoknál, de előfordult a zsidóknál is a régi asszír-babilonai csillagimádás hatása alatt. Ennek alapján volt meg a jó vagy rossz napok között való különbségtéves, a napok között való válogatás még a zsidók között is (szombat, páska, újév...), a csillagok járásától függően. Saját korunkra utalva ma is fenyeget az, hogy a keresztyén ünnepek helyébe az egyes népeknek pogányságuk idejéből származó népi, helyesebben pogány ünnepeit tesszük a nemzeti vagy faji vallásokban. Ez el- len is felhasználható az apostol intése. Mind a zsidó, mind a pogány meggyőződhetett e gyakorlat helytelenségéről (I. Kor. 2, 6–8.; Kol. 2, 16–20.), és ennek folytán méginkább vágyódhatott a szabadulásra, amelyre Krisztus szabadítja meg az embert. Hogyan akarhatnak tehát a galáciabeliek megint visszastüledni ide! (Az evangéliom elfogadására való hajlandóságot a Róm. 1, 1–2. f.-ben az egyetemes bűnösség gondolatával kapcsolatban fejt ki.)

4 Amikor azonban letelt az Isten által meghatározott idő, amikor eljött az *idő teljessége*, akkor megszűnt ezeknek uralma. Az idő teljessége, amikor az ember hosszú előkészítés után nagykorúvá vált, megérett az Istenfia evangéliomának elfogadására. Megérett és a hosszú nevelő iskola keserves tapasztalatai után hajlandó lett az Isten által mutatott szabadulási út elfogadására. Az idő teljessége magában foglalja azt a bibliai és ennek alapján keresztyén meggyőződést, hogy Krisztussal tényleg *egyedülálló* jelentőségű idő következett el, amelynél nagyobbat nem várhatunk; nevezetesen nem várhatunk az ember fejlődésében, kulturális, tudományos, vagy bármely más tekintetben való előrehaladásában. Töretlen fejlődés, mint láttuk, az idealizmusnak szép, de a valóságnak meg nem felelő ábrándképe, amellyel szemben ott van a bűn valósága, és ebből semmiféle emberi haladás sem menti ki az egyest, hanem csak egyedül az „idő teljességében“ eljött Krisztus. Ekkor küldte el Isten az ő Fiát; elküldte, tehát már *előbb* meg- volt, és ez bizonyítja korábbi létét, amint mondani szokták preexisztenciáját. A Fiú név tehát már ekkor megilleti az Atyával való legbelsőbb egység *képies*

kifejezéseként. Elküldése, földrejövetele születés által történik; erre utal az „asszonytól lett“ kifejezés, valamint a „törvény alatt volt“, amelyek egyrészt emberi oldalára mutatnak rá az előbbi isteni oldal mellett, másrészt hangsúlyozzák, hogy a Fiú a zsidóság, a „választott nép“ körében kezdte meg működését.

5 Szó van a továbbiakban a Fiú küldetésének céljáról is. E cél az volt, hogy *kivásárolja* a törvény alatt levőket. Kivásárolja, kiváltsa a szolgaságból, amelyben voltak. A zsidóságból való kivásárlás figyelmeztesse a galáciabelieket, akik pogány származásúak, hogy az evangéliomban megnyilvánuló isteni akarat ellen cselekesznek akkor, ha ők meg a tévtanítók hatása alatt oda akarnak visszasülyedni, ahonnan Krisztus a benne hívő zsidókat kiemelte, kivásárolta és pedig *élete árán*. Ez itt is úgy tűnik fel, mint Isten végtelen szeretetének ténye. A törvény átka alól való kivásárlás feltételezi a megfelelő ellenérték nyújtását, és ez Krisztus halálraadása, amelynek célja a mondat befejezése szerint az, hogy a *fiúságot* elnyerjük, fiúvá fogadtassunk. Ez az adopcio a teljes fiúi jogokba helyezést jelenti vallási értelemben, mint a legmagasabb vallás-erkölcsi célt, amely felé az ember törekedhetik.

II. FŐRÉSZ.

Őrizzék meg tisztán az evangéliomot.

(IV. 6—V. 12.)

A fiúság boldog következménye: IV. 6—7. v.

6 „Hogy pedig fiak vagytok (nyilvánvaló, mert) elküldte Isten az
7 ő Fiának lelkét a mi szívünkbe, aki így kiált: Abba, mi Atyánk; úgy,
hogy többé nem vagy szolgál, hanem fiú, ha pedig fiú, akkor örökös
is Isten által.“

6 A vers fordítása már tulajdonképen magyarázat. Nem azért küldte el Isten a Lelket, mert fiak, hanem *abból* nyilvánvaló a fiúságuk, hogy Isten elküldte az ő Fiának lelkét a mi szívünkbe, aki így kiált... E versek a keresztyén élet-állapot alapjáról és a keresztyén állapotban való továbbberősödésről szólnak, ami a *Szentlélek* által történik, akit e vers jellegzetesen Istenfia lelkének nevez. Ennek is Isten végtelen szeretete a forrása. A Szentlélek, ill. általa mi kiáltunk: Abba, azaz Atya, mi Atyánk. Az „abba“ szó mutatja, hogy az apostol zsidó eredete még a galáciabeliekhez való viszonyban is kifejezésre jut. (Az imádságot az ember mindig anyanyelvén végezi; az „abba“ szó zsidó-aramei.) Maga a felkiáltás emlékeztet a Miatyánk kezdetére. Nem lehetetlen, hogy erre való utalás található itt is. Mindenesetre azon tényben, hogy a Lélek közlése által Istent Atyánknak nevezhetjük, benne van a fiúvá fogadás minden ezzel járó joggal,
7 így az is, hogy Istent, aki fiúvá fogadott minket, Atyánknak nevezhetjük. Azt, hogy Istent az egész nép atyjának nevezi, az Ószövetségben is megtaláljuk, de hogy az egyes ember is így szólhasson Istenhez, ez az *Újszövetség* drága ajándéka, amely egy szóba foglalja össze annak boldogító tartalmát. Ezt fejezi ki a 7. v. következtetése: ha tehát Istent atyánknak nevezhetjük, akkor tényleg nem vagyunk többé szolgál, hanem fiak, tehát szabadok. De még ennél is többet jelent ez, mert a fiúság nemcsak a szabadságot foglalja magában, hanem az örökösödési jogot is; a fiú tehát *örökös*; örököse Isten ígéreteinek, Isten által a fiak számára készített országnak. Több kézirat magyarázó értelmezésként hozzáfűzi: Jézus Krisztus által.

Ezért nem szabad visszasülyednünk a régi szolgaságba: IV. 8—11. v.

8 „Akkor ugyan nem ismerve Istent, szolgáltatok azoknak, amelyek
9 természet szerint nem istenek, most azonban ismerve Istent, még-
inkább ismerve Istentől, miképen fordultok megint vissza az erőtelen
és gyenge elemekhez, amelyeknek ismét újból szolgálni akartok.
10 Pontosan megtartjátok a napokat, hónapokat, ünnepi időket és éve-
11 ket; féltetek, hogy valamiképen hiába ne fáradoztam légyen értetek.“

8 Ezen boldog állapotból visszafelé tekintve, szegényesnek és nyomorúságosnak tűnik fel korábbi magatartásuk, bálványimádásuk és így szolgaságuk. És mégis az a szomorú helyzet, hogy *fenyegeti* őket ez a veszély; az, hogy Isten igaz ismeretétől elszakadva, megint bálványoknak szolgálnak, legyenek ezek a törvény, vagy e világ elemei, vagy bármi más. Előrehaladás helyett tehát visszasülyedés fenyegeti őket. Ebből látható a tévtanítók mesterkedésének szomorú következménye. Fejtegetéseiből az is kitűnik, hogy, ha a keresztyének szabadok is a gonosz démonok hatalmától, ezek nem semmisültek meg, és, ahonnan Isten jelenléte nem űzte ki őket, ott megvan életrontó, gonosz hatalmuk, amint ez az evangéliumi demonikusok, ördögösök történeteiből világos, és amint ezt erősíti az apostol fejtegetése az I. Kor. levél 10. f.-ben.

9–10 A ker. állapotból visszafelé tekintve, ha megérthető is, hogy *egykor*, amikor nem ismerték Istent, olyanoknak szolgáltak, akik nem voltak istenek, de milyen *szegényesnek* tűnhetik fel ez most előttük, hiszen a sötétség ellentéte a fény által válik még élesebbé. Ha egykori tévelygésük megbocsátható is, de *nem* bocsátható meg az, hogy most, amikor az igaz Istent megismerték, és Isten is meg- és elismerte őket, fiává fogadta a Jézus Krisztus által (I. Kor. 8, 3.; 13, 12.), megint visszasülyednek a gyenge és erőtelen elemekhez, legyenek ezek néma bálványok, vagy megszemélyesített csillagok. Az ünnepi időszak tán a sabbátévre (Lev. 25.), esetleg az újévi ünnepre való utalás. Ez a zsidóságba való visszasülyedést jelenti, utalva egyúttal arra is, hogy e tekintetben a *zsidóság* is pogányság. A napok megkülönböztetése, mint szerencsés, vagy szerencsétlen napok, a *pogányoknál* található meg, és ez ellen foglal állást az apostol. Ünnepek igenis vannak a keresztyéneknél is, az egyházi év elemei visszanyulnak az apostoli korba; vasárnap és a váltáságmű ünnepei drága alkalmak a Krisztus által nyilvánvalóvá lett isteni kegyelem érzékeltetésére. A nemzeti ünnepek jogosultsága ellen sem használhatók fel az apostol szavai; mert ezek kifejezetten a pogány világszemlélet ünnepei ellen szólnak, amelyek eltávolítanak a ker. életszemlélettől. Korunk pogány előidőkbe visszanyuló „népi” ünnepei ezen nézőpontból értékelendők. l. 1–5. magyarázatát.

A veszély nagyságát mutatja az apostol aggodó szava: féltetek titeket. Tehát, ha még nem is következett be a végleges visszasülyedés, az apostolt a vett hírek alapján nehéz aggodalmak gyötrik, hogy közöttük való munkája, amely pedig olyan szép eredményt mutatott fel, a végén mégis csak hiábavaló lesz. Nagy az apostol szíve fájdalma, hiszen nem földi értékek forognak kockán, hanem az Isten képére teremtett embernek, akit Krisztus által megváltott, újabb, immár véglegessé válható elvesztése.

Miután így kimutatta ingadozó magatartásuknak esztelenségét, Isten iránt való hálátlanságát, a továbbiakban a szorosabb értelemben vett theol. fejtegetés végeztével saját példájára való utalással, és szívhez szóló kéréssel fordul hozzájuk.

Saját példájára való utalás: IV. 12—20. v.

12 „Legyetek olyanok, mint én, mert én is olyan lettem, mint ti,
13 Atyámfiai, kérlek titeket (soha) nem bántottatok (még) meg. Tudjátok pedig, hogy testi betegségem folytán hirdettem nektek korábban
14 az evangéliomot, és ti a kísértést, amelybe testi állapotom folytán kerültetek, nem vetettétek meg, sem nem köptetek ki előttem, hanem úgy fogadtatok, mint Istennek angyalát, sőt, mint magát Krisztus
15 Jézust. Hol van hát a ti boldog örömtök? Mert bizonyosságot teszek

*néktek, hogyha lehetséges lett volna, szemeiteket is kivájján, nekem
16 adtátok volna. És most ellenségetek lettem, mert igazat mondok?
17 Nem javatokra versenyeznek értetek, hanem ki akarnak zárni titeket,
18 hogy érettük buzgólkodjatok. Szép dolog a jóban fáradozni minden-
19 kor, és nem csak akkor, ha veletek vagyok. Gyermekeim, akikért
újból szülési fájdalmakat érzek, amíg Krisztus ki nem ábrázolódik
20 köztetek, nagyon szeretném, ha nálatok lehetnék most és megváltoz-
tathatnám hangomat, mert tanácstalan vagyok miattatok.”*

12 Szavainak értelme, hogy gondoljanak magatartásuk szomorú következmé-
nyeire, és ne engedjék magukat félrevezettetni a tévelygők által. Előttük a példa
az apostol személyében, legyenek azért olyanok, mint ő, aminthogy ő is igyeke-
zett minden tekintetben gondolatvilágukba és szívük érzésébe behatolni. Mint
I. Kor. 4, 16.-ban, itt is mondja, kérlek titeket, legyetek utánczóim. Ha az elmélet
terén volnának is bizonyos nehézségeik, ezt legyőzhetik a gyakorlat által, ha az
apostol életében előttük álló keresztyén életfolytatást gyakorolják. A *példaadás*
a legvilágosabb magyarázat. Ezt kövessék. Legyenek nevezetesen szabadok a törvénytől;
13 eddig még nem okoztak neki nagyobb szomorúságot, amíg a tév-
tanítók meg nem zavarták őket, a jövőben se okozzanak. A megható kérdés hang-
ját még bensőségebbé teszi az elmúlt időkre való utalás, amikor olyan odaadó
szeretettel fogadták be őt, hogy nem tekintették testi betegségét, annak láttára
nem köptek ki előtte a démon elűzése céljából, ill. undorból. A betegséget, főként
bizonyos fajtáját mind a zsidók, mind a pogányok a gonosz démonoknak tulajdo-
nították. Tehát már túl voltak ezen a fokon, és úgy tekintették őt, mint Istennek
angyalát, sőt, mint magát Krisztus Jézust. Hogy milyen betegségről volt szó,
azt nem részletezi. Egyesek II. Kor. 12, 7. alapján valami idegbetegségre gondol-
tak, esetleg epilepsziára, de ez nem bizonyítható; inkább az alábbi versek szerint
valami *szembetegségre* gondolhatunk, amely talán 6, 17. alapján (Jézus Krisztus
jele) kapcsolatban lehetett a megtérése alkalmával való időleges megvakulásával.

Gyengélkedésének ezen idejében, amely nem tette számára lehetővé, hogy
tovább menjen, hirdette közöttük az evangéliumot. Mivel 1, 6. bizonyága szerint
még nem régen utazott el Galáciából, jelenlétére és szavaira tehát még élénken
emlékezhetnek. Példája is bizonyítja, hogy Isten a testileg *gyengéket* is fel-
tudja használni szolgálatában, a törékeny cserépedényeket, hogy általuk annál
nyilvánvalóbb legyen hatalma.

14 A 14. v. szerint nem fordultak el tőle betegsége láttára, hanem *ellenkezőleg*
úgy tekintették, mint Isten angyalát, sőt mint magát Jézus Krisztust. Tehát
személye és tanítása volt rájuk ilyen nagy hatással. Pál bizonyára megmagya-
rázta nekik, hogy ilyen azonosításról természetesen nem lehet szó, aminthogy
annak idején Lisztrában is tiltakozott az ellen, hogy Barnabást Zeüsszel, őt meg
Hermesz-Merkuriusszal azonosítsák. (Csel. k. 14, 12.) Szavai azt is mutatják,
15 hogy *mi* volt tanításának fő tartalma: Jézus Krisztus, akinek az Isten angyala
16 a hirdetője már születésekor. Szomorúan mondja azonban, hogy ez az első
szeretetük ideje elmúlt. Hol van hát a ti boldog örömtők? Akkor boldognak
mondták magukat, és odaadó szeretetük nagysága akkora volt, hogy még a
legdrágábbat, szemük világát is odaadták volna érte, ha lehetett volna, és ha
16 ezzel segíthettek volna az apostol baján. Pálnak irányukban való magatartása
nem változott, ezért kérdezi, hogy vajjon tán azért lett ellenségük, mert az
igazat mondja nekik, nevezetesen a törvénytől való szabadságot hirdetvén.

17 A 17. v.-ben használt ige: buzgólkodnak, körülrajongnak, mutatja, hogy

a judista tévtanítók milyen nagy igyekezettel akarták a galáciabelieket megnyerni. Pedig céljuk *nem* tiszta, sőt romlásukat okozó. A „kizárás“ az igazságból való kizárásra vonatkozik, amelyre pedig szerettek volna eljutni, de éppen a tévtanítók aknamunkája folytán fenyegette őket az a veszedelem, hogy onnét
 18 kiesnek. Hízelegnek nekik, hogy megrontó munkájuk könnyebb legyen. A buzgólkodás csak akkor helyes, ha *nemes* célért folyik, amint ez Pálnál megvolt és megvan, de nem a tévtanítóknál, akik zavart keltve köztük, tovább mennek sorsukra hagyva őket, nem úgy, mint Pál, aki távollétében is állandóan gondolt velük. Lám most is a korábbi kemény szavak után *gyermekeinek* nevezi őket, hiszen lelki atyjuknak tekintheti magát. Már ott léte alkalmával küzdenie kellett értük, most levelében és imádságában újból harcol értük, és ennek nagyságát a használt kifejezés mutatja: Újból vajúdik értük, mintha újból világra, a lelki világra kellene őket hoznia. Igyekezete az, hogy Krisztusnak rajtuk elhomályosult képét újból láthatóvá tegye.

20 A 20. v. szerint szeretne jelen lenni közöttük, mert érzi, hogy még a legbensőségesebb levél sem tudja a *személyes* érintkezés közvetlenségét pótolni. Hangját, a dorgáló, kemény hangot is megváltoztatná, hiszen nagy aggodalomban, tanácstalanságban van miattuk. E versek is mutatják, hogy milyen melegen érző szíve volt az apostolnak, és most, hogy veszedelem fenyegeti őket, az elvi fejtegetés után milyen megható, meleg, meggyőző hangon tud hozzájuk szólani.

Utalás Ábrahám életére. A szolgáló fia és a szabadé: IV. 21—31. v.

21 „Mondjátok meg nekem, akik a törvény alatt akartok lenni, vaj-
 22 jon a törvényt nem halljátok-e? Mert meg van írva, hogy két fia
 23 volt Ábrahámnak, egy a szolgáló leánytól és egy a szabadtól. De a
 szolgáló leánytól való test szerint született, az pedig, aki a szabad
 24 nőtől született, ígéret szerint. Mindezt képiesen kell érteni. Mert e két
 asszony két szövetségkötés: egyik a sinai-hegyi, szolgaságra szülő;
 25 ez Hágár. Hágár pedig a Sínai hegy Arábiában; vonatkozik pedig
 26 a mai Jeruzsálemre, mert szolgaságban él gyermekeivel együtt. A felső
 27 Jeruzsálem azonban szabad, és ez a mi anyánk. Mert megvan írva:
 „Örvendj te meddő, aki nem szülsz, ujjongj és kiálts, aki nem vajudol,
 mert többen vannak az elhagyott gyermekei, mint azé, akinek ura
 28 van.“ Ti pedig atyámfiai Izsák szerint az ígéret gyermekei vagytok.
 29 De, amint akkor a test szerint való üldözte a lélek szerint valót, úgy
 30 most is. De mit mond az Írás? „Üzd ki a szolgálóleányt és annak fiát,
 31 mert nem fog örökölni a szolgálóleány fia a szabad nő fiával“. Azért
 atyámfiai nem vagyunk a szolgálóleány fiai, hanem a szabadé.“

21 E szakaszban megint az Írásra való hivatkozással szól a Krisztusban hívők „törvényes“ leszármazásáról. Ábrahám életéből vett példa alapján teszi ezt, képiesen magyarázza azt, ami ott természet szerint történik. Pál ezt megtehetette. Nála nem fenyegetett még az allegorikus írásmagyarázattal való visszaélés, amely a későbbi időben hihetetlen elmagyarázásokra vezetett. Ezért fordult Luther e magyarázat ellen, és követelte a szó szerinti szöveg szem előtt tartását. Pál a képies magyarázatot itt azért használhatta, mert fennebb már képies beszéd nélkül világosan szólt a hit által való megigazulásról, és a törvénybe való vissza-

- súlyedés veszélyéről. A kifejtett igazság megerősítésére pedig már veszély nélkül alkalmazható az allegorikus írásmagyarázat. Ilyen értelemben Luther is használta.
- 22—23 Szavaiból kiérezhető némi enyhe ironia. Ők, akik a zsidóságba akarnak visszaszülyedni, az Írást nem olvassák-e? Magatartásuk tehát *magával* az Ószövetséggel áll ellentétben. Ábrahám két fiáról szól; az egyik a szolgáló leánytól, Hágártól született, Izmael; a másik Sárától, Izsák. Megállapítása az, hogy a zsidók a szolgáló leány utódai, míg a hívek a szabad Sára fiától, Izsáktól származnak. Más szóval Pál szerint — *ellentétben* a zsidó büszkélkedéssel, — Izmael a zsidók, Izsák a keresztyének tipusa. (Gen. 16, 15.; 21, 2.) Test szerint Izmael is Ábrahám fia, de Izsák felette áll, mert születése isteni ígéret szerint történik. (Gen. 18, 10, 14.; Róm. I. 9, 9. v.)
- 24 A zsidóság és keresztyénség *tipusát* látva a két fiúban, a gondolatot még tovább folytatja, és a két anyában a két szövetségkötést látja. A Sinai hegy alatti törvényadást Hágár jelképezi, mert Hágár szolgálóleány és a Sinai hegy alatti törvényadás is szolgálatot jelentett. Még a Pál idejebeli Jeruzsálem is ehhez tartozik, mert szintén a törvénynek szolgál. Ez utalás, ill. vágás Jeruzsálem judaizáló törekvésével szemben, és egyúttal utalás arra, hogy innét valók a galáciabelieket zavaró hamis atyafiak. A hasonlatot azonban nem fejezi be, bár a folytatás magától értetődő: az Újszövetség pedig Sára; e helyett bizonyos gondolatugrással szól arról, hogy a *felső*, tehát mennyei Jeruzsálem szabad, és ez a mi anyánk. Tehát Sára ezt jelképezi. A felső, mennyei Jeruzsálem képével többször találkozunk az Újszövetségben is (Zsid. 1. 12, 22. Jel. k. 3, 12.; 21, 2—9.; 22, 5.). Ismert fogalom a zsidóság körén belül is. (Baruch apokalipszise, Dániel végrendelete; az Ószövetségben is hallunk róla Ezs. 66.) A földi Jeruzsálem ennek csak gyenge mása.
- 25 A 25. v. különböző szövegformákban maradt ránk. Annyi biztosan megállapítható, hogy *földrajzi* megjegyzés kíván lenni. Nevezetesen arról, hogy a Sinai hegy Arábiában van, és hogy Hágár erre vonatkozik. A Hágár szó — arabul hadzsar — jelentése közikla; nem lehetetlen, hogy a Sinai hegység egyik csucsának neve lehetett — napjainkban is, bár erre már befolyással volt
- 26 a bibliai hely. A mennyei Jeruzsálem zsidó felfogás szerint is a messiási birodalom fővárosa. Mivel Pál szerint a messiási birodalomban Krisztus alatt az ő hívei, a keresztyének vannak, tehát a mennyei Jeruzsálem mint mindnyájuk anyja, őket illeti meg.
- Az allegorikus kép vázlatos értelme tehát a következő: Hágár a szolgálóleány, és gyermeke Izmael jelképezi a törvényadást, a mostani Jeruzsálemet, általában a zsidóságot és ezzel a törvény alatti szolgaságot. A szabad Sára és gyermeke Izsák a hitbeli szövetséget, a jövőd, mennyei Jeruzsálemet, a törvénytől való szabadságot, a keresztyénséget. Tehát — és ez a tanúság a galáciabeliekre: Maga az *Írás* tesz különbséget a testi és lelki Izráel között, a zsidók és keresztyének között. És a galáciabeliek mégis megtévesztve a tévtanítóktól, az Írás szellemével ellentétben a testi Izráel, tehát a szolgaság gyermekei akarnak lenni, holott már itt a földön fiai lehetnének a mennyei Jeruzsálemnek
- 27 A 21. v. idézetét Pál Ézs. 54, 1-ből veszi. Értelme: Ujjongj Jeruzsálem, aki most olyan vagy, mint a meddő, ... tehát, ha most ilyen szomorúnak látszik is a helyzete, a gyönyörű jövőd megvigasztalhatja; épígy a most nehéz helyzetben levő hívek is gondoljanak a rájuk váró dicső jövőre.
- 28 A 28. v. a 26.-nak gondolatát folytatja: Ti Izsák szerint az ígéret gyermekei vagytok, nem szabad tehát megint a szolgaság gyermekeivé lennetek. Tehát Ábrahám igazi fiai nem a zsidók, hanem Krisztus hívei.
- 29—31 A 29—31. v. az allegória *vigasztaló* tartalmú lezárása. Amint egykor üldözte a test szerint született a lélek szerint születettet, tehát Izmael Izsákot,

úgy kell most is szenvedniök a híveknek a test szerint való Izráeltől. De amint az Írás bizonyosága szerint az igazságszolgáltatás akkor is bekövetkezett, és a szolgáló fiával együtt kiűzetett, úgy most is; a következtetés levonását a hívekre bizza: diadalmaskodni fognak. Örüljenek tehát, hogy a szabadság fiai, és ne törődjenek a szolgálással, a törvény nem lehet már úr felettük. Ellenkezőleg üzzék ki azokat, akik félre akarják őket vezetni.

Az igazi lelki szabadság és ennek következményei. Álljanak meg benne.

V. 1. v.

1 „*A szabadságra szabadított meg minket Krisztus. Álljatok meg hát, és ne tőrjétek, hogy megint szolgaság igájába fogjanak titeket.*“

1 Nem a szolgaságnak, hanem a szabadságnak a fiai a hívek, álljanak meg hát ebben szilárdan. Krisztus szabadította fel erre őket. Szabadságról, de nem szabadosságról van szó. Elszakadás a törvénytől és a bűnös élettől, de elfogadása Krisztus igájának. A keresztyén ember szabad, de mégis Krisztus *szolgája*; e dialektikus ellentétnek a megértése, ill. feloldása a keresztyén nagykorúság jele. Szabadságban állanak, de a szabadsággal nem élhetnek vissza. A törvény nem úr felettük, de Krisztust el kell fogadniok úr gyanánt. A szabadságról szólva az ókori rabszolga szabadításokra gondol az apostol, még pedig az ú. n. *szakralis* rabszolga szabadításokra. Ez rendszeren valamely istenség nevében történt, úgy, hogy a felszabadítandó rabszolgáért fizetendő összeget az illető istenség számára templomi perselybe tették, és innét kapta meg az összeget bizonyos levonásokkal a rabszolga volt ura, és nyilvánította ezzel szabadnak volt rabszolgáját, aki ennek folytán úgy tűnt fel, mint az illető istenségnek eladott, ill. általa kiváltott szolga, aki tehát ember helyett a jövőben *istenség* szolgája. Erre gondol Pál is, bár e kép annyiban sántít, mert a rabszolga felszabadításra szükséges összeget *magá* a rabszolga ill. hozzátartozói gyűjtötték össze, és az istenség belekapcsolása csak színleges volt, azért, hogy a felszabadítottat az igazán szabadoktól még így is megkülönböztessék, addig a híveknek felszabadítása nem történhetett emberi erővel, hanem Krisztus által, Krisztus kiontott vére által, és az által, hogy a hívek ennek folytán az ő tulajdonai lettek, jutottak tulajdonképen az igazi lelki szabadságra, amelyben meg is kell állaniok, és nem szabad a szolgaság igájába, a törvény alá visszakivánczkolniok.

Krisztus örömmüzenete lesz hiábavalóvá, ha visszasülyednek a zsidóságba. V. 2—12.

2 „*Íme én Pál mondom néktek, hogyha körülmetélkedtek, Krisztus*
3 *nem használ nektek semmit. De újból bizonyoságot teszek minden*
4 *körülmetélt embernek, hogy köteles az egész törvényt megtartani.*
5 *Elszakadtatok a Krisztustól, akik a törvény által keresitek a meg-*
6 *igazolást, a kegyelemből kiestetek. Mert mi lélek által hitből várjuk*
7 *az igazság reménységét, mert Krisztus Jézusban sem a körülmetél-*
8 *kedés nem ér semmit, sem a körülmetéletlenség, hanem a szeretet*
9 *által tevékeny hit. Jól futottatok; kicsoda akadályozott meg,*
10 *hogy az igazságnak ne engedelmeskedjete? E rábeszélés nem attól*
11 *ugyan a bizalmam irántatok az Úrban, hogy nem lesztek más értelem-*
12 *ben, mint én; de, aki megzavar titeket, az kénytelen lesz ítéletét el-*

11 *viselni, bárki legyen is. Én pedig atyámfiái, ha még a körülmétkedést
hirdetem, miért üldöznek még? Hiszen akkor a kereszt botránya meg-
12 szűnt. Bárcsak ki is metszenék magukat azok, akik nyugtalanítanak
titeket.*“

2 Az „én, Pál“, a beszélőnek a régi pogány iratokban is előforduló hiteles, nyomatékos kiemelését jelenti. Pál máskor is használja (II. Kor. 10, 1.). Körülírással így fejezhetnénk ki gondolatát: Én, Pál, akit ismertek, aki hirdette néktek az evangéliomot, mint boldogító örömmüzenetet, mondom néktek, hogy ez és ennek örök tartalma, a Krisztus, nem használ néktek semmit, ha körülmétkedtek, vagyis, ha a zsidóságba visszasülyedtek. Ekkor hiábavaló lesz Krisztus örömmüzenete, amelyet pedig olyan nagy örömmel fogadtatok. Balgaság azt gondolni, hogy a pogány embernek, ha keresztyén akar lenni, először körül kell metélnie, tehát zsidóvá lennie. De miért nem használ ekkor Krisztus? Mert a 3. v. bizonyosága szerint a körülmétkelt, tehát zsidó ember köteles az egész törvényt megtartani, már pedig fennebb már láttuk, hogy ez *lehetetlen*; a törvényt nem tudja betölteni, Krisztustól elfordult, és így üdvösségét veti el. Krisztus nem használhat az ilyenek, mert a törvényhez való fordulás által a saját erejébe veti bizalmát, és nem Krisztusba. Tehát igenis elszakad Krisztustól az ilyen, és ezért kiesik a kegyelemből. Az igazságot csak a Lélek által a Krisztusba vetett 5 hit alapján nyerhetik el. Tehát a Lélek közvetítése által jutnak a Krisztusban való hithez, és ez esetben várhatják Istentől az igazságot. Szó van tehát kifejezetten arról, hogy a *háromságos* egy Istennek köszönhetik üdvösségre jutásukat. És, mivel a Lélek közlése egyben a ker. nagykorúságot is jelenti, ebből esnek ki. és megint kiskorúságba, gondnokság alá kerülnek, ha a törvényhez fordulnak. Figyelmet érdemel, hogy az igazságról itt mint jövendőben bekövetkezőről szól. Várjuk az igazság reménységét. Az igazság, mint *eschatológiai* igazság, az ítélet alkalmával. De 2, 16. és Róm. 3, 21. szerint a hívő már most is birtokában van. Jelen birtoklás és jövendő teljesség egymáshoz való viszonya megint a ker. élet belső *títkaihoz* tartozik. A ker. ember Luther szavaival élve igaz és bűnös egyszerre; de a Krisztusban való hit által a Lélek közvetítésével kapott kegyelmi igazság révén *remélheti*, hogy Krisztus ítélőszéke előtt majdan megállhat.

6 A 6. v. emlékezteti az olvasót, hogy Krisztusban, tehát a keresztyénségben *nem* lehet sem a körülmétkedésre, sem ennek ellentétére hivatkozni. *Meghaladott* fokozatok ezek a keresztyénségben, amelyekre már csak mint elmúlt időkre lehet és szabad visszatekinteni, és pedig Isten iránti hálával, hogy onnét kiszabadította őket. Krisztusban csak a hit használ, vagyis segít el az igazságra. Nem az önmagunkra támaszkodás, hanem a Krisztusra való. Erről a hitről mondja, hogy az a *szeretet által tevékeny*. A hit tehát nem elméleti ismeret, vagy elismerés, nem is „vallás“, hanem égi eredetű és az ember életében aktív cselekvő, a szeretet által tevékeny *kegyelmi adomány*. Azaz a hívő ember az életével mutatja meg, hogy van hite. A ker. élet a *próbája* a hit meglétének és erejének. Az a ker. élet, amelynek törvénye a szeretet. A szeretet által tevékeny hit. Az apostol e klasszikus kifejezését állandóan szem előtt kell tartanunk, mert ez óv meg bennünket olyan tévelygéstől, amely a hitet nem tartja elegendőnek, hanem követeli a cselekedetet, mint érdemszerzőt. A hit, mint hit *már* cselekszik, és pedig a szeretet által. Olyan hit, amely a szeretet által nem tevékeny, amely nem nyilvánul meg a ker. életfolytatásban, *nem* hit. Így érthető meg Luther találó meghatározása a hitről: „Oh es ist ein lebendig, schäftig, tätig, mächtig Ding um den Glauben; dass unmöglich ist, dass ohne Unterlass sollte Guts wirken. Er fraget auch nicht, ob gute Werke zu thun sind, sondern ehe man fraget, hat er sie getan, und ist immer in Thun.“ Csak az evangéliom *teljes* félreértésével

lehet a hitet a ker. szent életfolytatástól elválasztani, és ezt, mint jó cselekedeteket odaállítani. Ilyen hit nem hit. Az evangéliom örök tartalma, az önérdemre támaszkodó és azzal Isten előtt dicsekedni akaró, valójában eredménytelen cselekvéssel szemben a Krisztusra támaszkodó, a Lélek által közvetített, Krisztus által Isten kegyelmét elfogadó hit, amely Krisztus ereje által a ker. szent életfolytatásban nyilvánul meg. Befelé hit, kifelé szeretet; Isten iránt hit, embertársaink iránt szeretet.

7 Eddig nem is volt panasza a galáciabeliek ellen. Eddig „jól futottak“. Most történt csak megtorpanás. Most botlottak meg. Ki okozta ezt? A kérdést itt csak felteszi, de nem vár feleletet, mert úgyis világos, hogy kikről van szó, a tévelygő hamis atyafiakról. Ezek akarják az evangéliom igazságától eltántorítani, rá-
8 beszélő művészettel elcsábítani, rabulejteni őket. Ez a rábeszélés, mint értelmi kényszer azonban *nem* attól van, aki hívta és hívja őket, nem Krisztustól és az ő
9 apostolától. De vigyázniok kell. A mindennapi életből vett példával mutat rá arra, hogy kicsiny oknak milyen *nagy* következménye lehet. Kicsiny kovász is megkelti az egész tésztát. Ezért egyetlen pontban se engedjenek a tévtanítóknak. A szaggatott, rövid mondatok mutatják megint az apostol felindultságát, féltő szeretetét, kifejezésre juttatván bizalmát, hogy végül mégis csak észre térnek
10 és úgy fognak gondolkodni, mint ő. Ezután megint előnti szívét a harag. Isten ítéletét hirdeti azokra, akik ezen bajok felidézői, és érte felelősek. Hiszen romlasztó kovászuk, az igaz hittől eltántorító tanításuk teljes romlással fenyeget, és ezért Isten ítélete vár rájuk, bárki, vagy bárkik legyenek is.

11 A 11. v. utal az 1. f. 10. v.-ére, ahol az embereknek való tetszésről, mint a körülmetékedés hirdetéséről volt szó. Akkor igenis tetszene az ő tanítása a judaista tévtanítóknak, ha a körülmetékedést hirdetné. A mondat azonban feltételes jellegű. Ha még azt hirdetné, mint megtérése előtt. Lehetne esetleg arra gondolni, hogy a Csel. k.-ének 16, 1–3. v.-eiben közöltekre utal, ahol Timótheus körülmetéléséről van szó, és ezt hozzák fel ellene bizonyásgul, azt mondván, hogy íme más hirdet és más cselekszik. Erre mondja az apostol irónikusán, ha felfogásuk szerint a körülmetékedés embere, akkor *miért* üldözik, és miért akarják a galáciabeliek előtt kisebbiteni. Ismeretes, hogy Timótheus atyja pogány, de anyja zsidó volt, tehát félvér; körülmetékedése az ált. gyakorlatnak megfelelő volt, anélkül, hogy az hitbeli magatartást, vagy vallási következményt jelentett volna. Akkor e kérdés, nevezetesen a pogányok körülmetéltése a keresztyénné léétel előtt, még *nem* is vetődött fel. Bizonyára, ha már akkor vallási konzekvenciákat akartak volna ezen elszigetelt esetből levonni, olyan értelemben, hogy *mindenkinek* körül kell metékednie, ha hívő akar lenni, Pál épen olyan határozottan tiltakozott volna ez ellen, mint most a galáciabelieket zavarók ellen. Egyébként is a Csel. k.-ének helyzetleírásából kitűnik, hogy Pál akkor is a törvénytől mentes *tiszta* evangéliomot hirdette. Hiszen láttuk, hogy a pogány eredetű Titust nem metéli körül és ezt nem is követelték tőle. Az apostol hozzá is teszi eddigi szavaihoz, hogyha még most is a körülmetékedést hirdetné, mint a keresztyénség előfeltételét, akkor tulajdonképpen Krisztus munkáját rontaná le, a kereszt „botrányát“, mert Krisztus nélkül is lehetnek
12 tartaná ekkor az üdvözülést. Erre gondolva, megint felindul és keményen mondja, hogy az ilyen tévelygők menjenek egy lépéssel tovább, és *egészen* csonkítsák meg magukat. Ha olyan férfiatlan módon, alattomosan viselkednek, akkor férfiatlanítsák is meg magukat teljesen, mint pl. a Cybele kultusz papjai. Ha ellenfelei azt hiszik, hogy testi beavatkozással is elérhetik az üdvöt, akkor azt ajánlja nekik, hogy teljesen kasztrálják magukat, hiszen ez több a circumcisiónál, és így többet is használ. E szenvedélyes kitöréssel, úgy látszik, meg is nyugodott, mert a továbbiakban ismét nyugodtan, de meleg biztatással folytatja intő beszédét.

III. FÖRÉSZ.

Gyakorlati intések a helyes keresztyén életfolytatásra.

(V. 13.—VI. 13.)

A törvény betöltése a szeretet: V. 13—15. v.

13 „Mert ti atyámfiai szabadságra hivattatok el, de ne legyen e
14 szabadság alkalommá a test számára, hanem a szeretet által szolgál-
jatok egymásnak, mert az egész törvény ezen egy ige által töltetik be:
15 Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat. De, ha egymást marjátok
és faljátok, meglássátok, hogy egymást meg ne emésszétek.”

18 Ezzel tér át a gyakorlati intésekre. Az elvi tanítás után a helyes keresztyén életfolytatás szükségességének hangsúlyozására. Ez utóbbiról azonban csak akkor lehet szó, ha a keresztyén hit elvi tisztaságában meg van közöttünk. Az apostol szinte minden levelében ezt a sorrendet követi, és erre bizonyára itt is azért volt szükség, mert a tévtanítók vádja szerint a hívek a megfelelő életfolytatást nem hangsúlyozták, és nem is képesek rá. A hit által való megigazulás lényegének meg nem értése esetén ez a vád önként kínálkozik, mint azt Lutherral szemben is érvényesíteni akarták.

Pál viszont nyomatékosan utal arra, hogy a törvény alól felszabadított hívek nem élhetnek törvényellenes, szabados életet. Az eddigiekből nyilvánvalóvá lett, hogy a törvény, mint az üdvösségre vezető út járhatatlan. Ezért volt épen szükség Istennek Krisztusban megnyilvánuló kegyelmére. De miután az ember megismerte Krisztust, és a benne való hit révén vele egységet alkot, most már Krisztus ad néki erőt, Krisztus él benne, hogy a törvénynek eddig általa betölteni nem tudott erkölcsi követeléseit — de nem érdemszerző értelemben — betölthesse. És mert most már betöltheti, be is *kell* töltenie. Tehát nem a zsidó, aki pedig kérkedik a törvényhez való hűségével, tudja azt betölteni, hanem a keresztyén hívő.

És ez a törvény és evangéliom egymáshoz való viszonyának végső megoldása. A kettő ellentétben áll addig, amíg az ember azt hiszi, hogy a törvény útján a maga erejéből is megszerezheti Isten előtt az igazságot és így üdvösséget. De a kettő összetartozik, ha az ember felismeri, hogy csak az evangéliom elfogadása esetén tud a törvény vallás-erkölcsi követeléseinek is eleget tenni Krisztus által, aki nem menti fel őket ez alól, sőt, mint a Hegyibeszédből tudjuk, a törvény betöltését sokkal szigorúbban értelmezi a megszokott zsidó felfogásnál. Így érthető meg Pálnak a ker. szent életfolytatás szükségességére vonatkozó tanítása, annak hangsúlyozása, hogy *mindnyájunknak* meg kell jelennünk Krisztus ítélőszéke előtt (II. Kor. 5, 10.), és hogy Isten megfizet kinek-kinek *cselekedetei* alapján (Róm. 1, 2, 6.). Miután a hívő és csak a hívő Krisztus által képes a helyes életfolytatásra, ezzel kell megmutatnia azt, hogy csakugyan Krisztus igaz híve-e, ez a *próbája* annak, hogy a hit által való megigazulás állapotába tényleg eljutott-e.

Tehát a törvénytől evangéliumi értelemben való szabadság nem alkalom és szabadság a bűnre, mint a judaisták hirdették (2, 17.). A törvény szolgáltságával szemben igenis az evangéliom szabadságában állanak, de annál inkább kell vigyázniok, hogy e szabadsággal vissza ne éljenek, hogy a szabadság alkalmat ne jelentsen a test számára, hiszen épen a Krisztusban való szabadság szabadította fel őket a test zsarnokságától is. A test tehát többé *nem* használhatja fel ürügyül a szabadságot arra, hogy saját kívánságainak megfelelően éljen, hanem ellenkezőleg indulatait erős fegyelem alatt tartja, és nem engedi őket zabolátlanul szabadjukra. Mert a test most is, az evangéliumi szabadság állapotában is *hajlandó* a bűnre, és csak az alkalmat keresi a gonoszra. Ne gondolják tehát a hívek, hogy ők már nincsenek a kísértés hatalmában, helyesebben, hogy a gonosz őket nem kísérheti meg. Megkísértheti, meg is teszi, de, ami eddig lehetetlen volt számukra, azt most Krisztus által megtehetik: *ellentállhatnak* a kísértésnek és nem kell a Róm. 1. 7. f.-ben részletezett szomorú, eredménytelen küzködés, sőt csatavesztés áldozatainak lenniök.

14 A szeretet által szolgáljanak egymásnak, mert az igaz hitből *fakad* a szeretet; a hitből, amely boldog bizonyossággal vallja, hogy immár nincsen *magárahagyatva*, fakad az a szeretet, amely kegyesen fordul felebarátja felé, tudván, hogy Krisztus azért is meghalt. (Róm. 14, 15.; I. Kor. 8, 11.) Az evangéliom egyetemessége is megnyilvánul ebben a szűkkeblű törvényfelfogással szemben, amely még a nép körén belül is *megszorította* a felebarát fogalmát és csak a *párttagra* vonatkoztatta — mását ennek a modern párttag fogalomban és kiváltságban találhatjuk meg. Lám Krisztus nem világrengető elhatározásokat követel, csak *szolgálatot* a mindennapi élet során a felebarát irányában, és ez megint joggal tekinthető úgy, mint a gyökere minden helyes értelemben vett szociális elgondolásnak és intézkedésnek. Az egyház az evangéliom alapján hirdeti a kövendő helyes utat, az államhatalmon és társadalmon fordul meg az, hogy *követi*-e az útmutatást.

Amikor a szeretetről szól, ezt az *önzetlen* felebaráti szeretet értelmében kell venni, a már Jézus által a középpontba helyezett, de ker. értelemben vett *őszö*-vetségi felhívás értelmében. (Mt. 22, 34—40. Mózes 5. k. 6, 5.) A szeretet a minden emberre kiterjedő *egyetemes* felebaráti szeretet, és pedig olyan mértékben, mint az *önmagunk* irányában megnyilvánul. Magát mindenki szereti, és ha ezt a mértéket alkalmazzuk másokra is, akkor a gyűlölet, harag, és mindaz, amit a törvény tilt, eltűnik a mi életünkben, és így csakugyan a törvény valódi betöltésének boldog ideje következik el. Az eszménnyel szemben áll azonban a szomorú jelen. Lám egymást marják, sőt harapják, egymást emésztik meg szeretet nélküli *gyű*-lölködő magaviseletükkel (6, 1.; Róm. 1. 6, 6—23.). Szavai bizonyos *pártoskodásra* engednek következtetni, zavarokra, és ellentétekre a tévtanítók konkolylhíntése folytán. Ezt el kell hagyniok, ha az evangéliom hű fiai akarnak lenni.

Test és lélek. Test cselekedetei, lélek cselekedetei.

Járjatok lélek szerint: V. 16—26. v.

16 „Úgy értem pedig a mondottakat, hogy lélek szerint járjatok
17 és a test kívánságait véghez ne vigyétek. Mert a test a lélek ellen
törekszik és a lélek a test ellen. Mert ezek egymással szemben állanak,
18 hogy azt ne cselekedjétek, amit akartak. De, ha a lélek vezérel ben-
19 neteket, akkor nem vagytok többé a törvény alatt. Nyilvánvalók
pedig a testnek cselekedetei, amelyek paráznaság, tisztátalanság, ki-

20 csapongás, bálványimádás, varázslás, ellenségeskedés, civódás, félté-
 21 kenység, harag, perlekedések, szakadások, pártoskodások, irigység,
 részség, dőzsölés és ezekhez hasonló; amelyekről előre mondom
 néktek, amint előbb mondtam, hogy, akik ilyeneket cselekesznek,
 22 Istennek országát nem öröklik. A lélek gyümölcsei pedig: szeretet,
 23 öröm, békesség, hosszútűrés, jóság, szivesség, hűség, szelidség, ön-
 24 megtartóztatás. Az ilyenek ellen nincs törvény. Akik pedig Krisztus
 Jézushoz tartoznak, azok a testet megfeszítették az ő indulataival
 25 és vágyaival együtt. Ha pedig lélekben élünk, lélekben járjunk is.
 26 Ne legyünk hiú dicsőség kívánói, egymást ingerlők, egymás ellen
 irigykedők.“

- 16 A fejezet e hátralevő összefüggő verseiben a test és lélek szerint való életet részletezi, azzai a felhívással, hogy az előbbitől óvakodjanak, az utóbbit köves-
 sék. Nem az érvénytelennek nyilvánított törvény helyébe lép új törvény, a Sinai
 törvény helyébe a lélek törvénye; nem új tilalomfa a régi helyett, hanem a tör-
 vény rideg követelése helyébe égi segítség. A lélek szerint járás az új élet elve,
 forrása, még ha mindjárt állandó harcra van is szó a testtel szemben. A lélek
 végeredményben Isten szent Lelke által vezérelt lélek.
- 17 A test kívánásai meg vannak a keresztyéneknél is, de ezeket kell a lélek
 erejével visszaszorítani; de azért a test és lélek szembenállását nem szabad úgy
 tekinteni, hogy az ember lényegét alkotó e két rész egymással állandóan hadi-
 18 lábon lenne. A testen a *bűnös* test, a bűnös hajlamok és vágyak fogságában
 levő test értendő, amely még nem áll a lélek vezetése alatt, amint ennek a nagy-
 korú keresztyénségben be kell következnie. Az *ó-* és *új* ember szembenállásáról
 van szó, a *belső* és *külső* emberéről. (Róm. 7. 7—25. v.) A *belső* ember által
 helyeselt lélek útján járjanak, akkor nincsenek többé a törvény alatt. A felhívás-
 nak nyomatékot ad azzal, hogy egyfelől elriasztásul felsorolja a test cselekedeteit,
 19—20 másfelől követendő mintaképpül a *lélekéit*. Mindkettőt *lajstromba* foglalja,
 mint bűn- és erénylajstromot. Többször is megteszi ezt. (Róm. I. Kor. levelek,
 Ef. I., Kol. I., I. Tim. I., Tit. I.) Az Ószövetségben is találunk ilyen felsorolá-
 sokat (Dt. 27, 15—26.), de itt egyes cselekedetokről van szó, Pálnál pedig főként
 gondolatbeli és érzelmi bűnökről. Találunk bűn- és erénylajstromokat a *klasszikus*
 íróknál, főként a stoikusoknál is, de ezekhez viszonyítva sem lehet arról szó,
 hogy az apostol szolgáló utánczó volna. A klasszikus felsorolások az erőt, erélyt,
 fenséget, körültekintést, szabadságot, egészséget, lélek szépségét hangsúlyozzák,
 míg Pálnál a *belső*, *lélekbeli*, *szívbeli* helyes érzésekről és ennek megfelelő maga-
 tartásról van szó. Amíg a görögöknél az érzés nélküli stoikus nyugalom és rendit-
 hetetlenség a tulajdonképeni erény, és a részvét egyenesen gyengeségnek tűnik
 fel, és a bűnlajstromokban van megemlítve, addig Pálnál a Jézus uralma alatti
 lelkiélet kivirágzásáról van szó. Úgyhogy az apostol függetlenségét, és a keresz-
 tyénség által hozott, vallásilag helyesen megalapozott felfogást és életértékelést
 itt is meg kell látnunk, amint erre H. W. Beyer a Göttinger Bibelwerkben is
 rámutat e hely magyarázatánál. Hogy a bűnfelsorolásoknál nem igen van külön-
 ség a pogány világ felsorolásaitól, az érthető, mert a pogány élet visszatartó
 bűnei általában az ember, a meg nem tért ember bűnei. Nemcsak érzéki bűnökről
 van szó, hanem önzésről, a másokhoz való viszony megromlása folytán beálló
 bűnös állapotról és magatartásról.
- 21 A 21. v.-ben az „előre mondom“ jelzi, hogy mi vár rájuk az ítélet alkal-
 mával. Az „amint mondtam“ a szóbeli igehirdetésre vonatkozik. A bűnlajstrom

végén olvassuk az apostol ítéletét: Akik ilyeneket cselekesznek, nem örökölhetik 22 Isten országát, azaz nem kerülhetnek oda be. Ahol viszont a lélek gyümölcsei 23 láthatók, ott nincsen törvény, amely szembenállana a hívekkel. A lélek gyümölcsei csak a híveknél találhatóak, akik Jézus Krisztussal a testet megfeszítették, 24 az ő indulataival és kívánságaival együtt, akik annyira beleélték magukat Krisztus kereszthalálába, és átérzik és élik annak jelentőségét, hogy ez számukra a nyert égi erő révén a bűnös test kívánságainak a megfeszítését, a halálát jelenti. Ezért 25 a záró megállapítás egyúttal felhívás is: Ha lélek szerint élünk, vagyis keresztyének 26 nek vagyunk, a lélek szerint járjunk is, tehát ne pogány módon; ne legyünk azért — összefoglalóan mondja — hiú dicsőség kívánói, egymást ingerlők, egymásra irigykedők.

Egymás terhét hordozzátok. Ki-ki a maga terhét hordozza.

Felelősség egymásért és magunkért: VI. 1—5. v.

1 „*Atyámfiai, ha el fogja is az embert valami bűn, ti lelkiek tereljétek az ilyent helyes útra a szelídség lelkével, vigyázzván magadra, 2 hogy te is kísértésbe ne kerülj. Egymás terhét hordozzátok és úgy 3 töltsétek be a Krisztus törvényét. Mert, ha valaki láttatik valaminek 4 lenni, holott semmi, önmagát csalja meg. A maga cselekvését ki-ki maga vizsgálja meg, és akkor csak önmagára nézve lesz dicsekvése 5 és nem más előtt, mert ki-ki a maga terhét hordozza.*“

1 Folytatja a gyakorlati útbaigazításokat, a ker. életben bekövetkező botlásokat említve meg. Ker. embert is elfoghat valamely bűn, mondja. De az ő számára van szabadulási lehetőség, ha még jobban Krisztushoz fordul. Ezért az ilyent ne keserítsék el, hanem a felkaroló, megóvó ker. szeretet érzületével forduljanak feléje és így térítsék vissza a jó útra. A használt kifejezése: „elfog“, „meglep“ a bűn ravasz terjeszkedési módját mutatja. A hívek sem mentesek tőle, nekik még inkább kell vigyázniuk, mert akkor támadhatja meg őket legkönnyebben, amikor *biztonságban* érzik magukat. Ti „lelkiek“, nagykorú hívek legyetek segítségére a megtévedetteknek, vigyázzván önmagatokra is, hogy kísértésbe ne essetek. Nem a *bűn* szolidaritásáról van szó, hanem a megbotlás egyetemes lehetőségéről. És ezért legyenek megértéssel megtévedt társukkal szemben is, de *nem* a bűnpártolás értelmében, hanem a helyes útra segítség értelmében. Ez a „megtérít“ hívek *etikája*, szemben azzal a *göggel*, amely zsidót és pogányt egyaránt jellemez vélt „erényeinek“ tudatában bűnösnek tartott embertársával szemben.

2 Tehát a felkaroló szeretet által *lehetséges* egymás terhének hordozása. A teher a bűn súlya; ezt segíti hordani a hívő megtévedt társának az által, hogy Isten megbocsátó kegyelmére hívja fel a figyelmet őszinte megtérés esetén. Teszi ezt a szeretet által egymásnak való szolgálat, ill. 5, 6. alapján a szeretet által tevékeny hit által.

Szokatlan a „Krisztus törvénye“ kifejezés. A szembeállítás kedvéért használja. A be nem tölthető és ezért halált eredményező törvény helyett az életet eredményező Krisztus *evangélioma* áll, Krisztus „törvénye“, amely tehát szintén tartalmaz komoly követeléseket, az egész embert akarja, és kívánja annak megfelelő életét, de e követelésekhez erőt is nyújt, úgyhogy azok immár nem betölthetetlen és elérhetetlen követelések.

3—4 A 3—4. v. értelme, hogy ki-ki *magát* vizsgálja meg, mert ki-ki magát ismeri legjobban; és ha ennek a vizsgálatnak eredménye az, hogy a valami helyett

semmi, akkor ne is akarjon valaminek látszani. Ne mutasson többet, mint ami, mert magát csalja meg. Isten ugyanis *igaz* lényege szerint ismeri az embert, és ha az ilyen ember, ahelyett, hogy megváltoznék, csak mutatja ezt, akkor Isten ítéletét nem fogja elkerülni. Ezért csalja meg önmagát. És ha önvizsgálatának eredménye az, hogy magát Krisztus hű követőjének tekintheti, ezzel *ne* dicsekedjék mások előtt, mint a farizeusok még imádságukban is. (L. a farizeus és publikánus példázatát.) Ez megint bűn lenne, lelki gőg. Legfeljebb önmagában adhat hálát Istennek Sámuel szavaival: Mindeddig segítségül volt nekünk az Úr.

- 5 Az 5. v. gondolata nem áll ellentétben a 2. v. felhívásával, hogy egymás terhét hordozzák. Rokon Róm. 14, 12.-vel. Úgy értelmezhető a látszólag szemben álló két felhívás, hogy a hívő igenis törődjék felebarátjának lelki nehézségeivel, de e közben és épen ez által a *magáéról* se feledkezzen meg, hiszen meg van a saját feladata, kötelessége, terhe, amelynek betöltéséért maga felelős. A köteles felebaráti szeretet tehát nem jelentheti azt, hogy magam *tétlenül*, dologtalanul éljek és mindent felebarátomtól várjak. (II. Thess. 3, 6—13.) Így lesz lelkiismerete nyugodt, tölti el belső öröm és csendes boldogság. Nem törődik a világ ítéletével, ki-ki a maga munkakörében végezvén el dolgát, amint ennek jelentőségére Luther is nyomatékosan rámutatott.

Amit az ember vet, azt aratja: VI. 6—10. v.

- 6, 7 „Akit az igében tanítanak, közölje tanítójával minden javát. Ne tévelyegjetelek, Isten nem csúfoltatik meg. Mert, amit vet az ember, 8 azt aratja is. Mert, ha valaki vet a testének, a testből arat veszedelmet, 9 aki pedig vet a léleknek, a lélekből arat örökéletet. A jó cselekvésben pedig meg ne restüljünk, mert a maga idején aratunk, ha meg nem 10 lankadunk. Azért, amíg időnk vagyon, cselekedjünk jót mindenekkel kiváltképen pedig a mi hitünknek cselédeivel.“

- 6 Az Úrnak szava alapján: Méltó a munkás az ő jutalmára (Lk. 10, 7.), és az I. Kor. levél 9. f.-ének fejtegetése értelmében hangsúlyozza itt is, hogy az, akit az igében tanítanak, vagyis a keresztyénség lényegébe beavatnak, ezért lelkitanítóját a szükséges testi javakkal köteles ellátni. Már Barnabás levele hangsúlyozza ezt, mint e helyre vonatkozó legrégebb kommentár. (19, 8.) Az ige-hirdető munkája már ekkor is *fő-* és nem mellékhatás volt. Nem magára gondolt, hiszen a korinthusiaktól sem fogadott el semmit és inkább éjjel dolgozott, hogy nappal az evangéliumot hirdethesse. Voltak tehát munkatársai, akik, ha valahonnét eltávozott, helyetteseiként vigyáztak a gyülekezetre, tanították azt és 7—8 az apostolt is értesítették a mindenkori helyzetről. Ezekről való gondoskodást köti az olvasók lelkére azzal a komoly figyelmeztetéssel, hogy Istent nem lehet 9 félrevezetni. Isten *igaz* bíró, nem lehet kijátszani, vagy épen megcsúfolni. A maga idejében aratunk, a paruzia, az ítélet alkalmával. Itt is a mindenütt megtalálható eschatológiai beállítást találjuk meg, a végső számadásra való komoly utalást és ennek alapján a *földi életnek*, mint erre való kellő előkészületnek az értékelését. *Itt* és *most* dől el az ember számára az ítélet kérdése és ezzel az egész örökkévalóság. A földi élet *egyedül* álló nagy jelentősége.

- A vetés és aratás képét II. Kor. 9, 6—10.-ben is használja. Lehet a Hegybeszéd intésére is gondolni a romlandó és romolhatatlan kincsekkel kapcsolatban. 10 Ha a szeretet által tevékeny hit igyekszik is mindenekkel jót tenni, de természetesen, hogy különösképen teszi ezt a rászoruló hitsorsosokkal, Károli fordításával:

hitünk cselédjeivel. A *belmisszió* munkakörének különböző ágai az apostol e megállapítását joggal írják zászlóikra. Így a *gyámintézet* is. Így folyik egyik gondolat a másikból. Abból indult ki, hogy a lelkivezetőket támogassák. Ezután az egyetemes, majd a különös értelemben vett jó cselekvést hangsúlyozta hitünk cselédeivel szemben, akik, mint cselédek, tehát szegények erre rászorulnak. Ezzel szépen záródik le a levél a gyakorlati kegyességre való utalással. A nagy kedélyhullámnak vége. Lehiggadt, nyugodt hangon adja meg záró utasításait.

Befejezés. Saját kézírású üdvözet. Áldáskivánás: VI. 11—18. v.

11, 12 „Néztétek, milyen nagy betűkkel írtam a saját kezemmel. Azok,
 akik testben akarnak tetszelegni, kényszerítenek titeket a körülmetél-
 13 kedésre, csakhogy Krisztus Jézus keresztyéért ne üldöztessenek. Jól-
 lehet még maguk a körülmetéltek sem tartják meg a törvényt, de
 titeket mégis szeretnének körülmetélni, hogy a ti testetekkel dicse-
 14 kedhessenek. Én azonban nem akarok mással dicsekedni, ha csak nem
 a mi Urunk Jézus Krisztus keresztyével, amely által nékem a világ
 15 és én a világnak megfeszítetttem. Mert sem a körülmetéltség nem
 16 használ semmit, sem a körülmetéletlenség, hanem az új teremtés. És
 akik ezen mérték szerint vándorolnak, béke rajtuk és irgalom, és
 17 Isten Izráele felett. A jövőre nézve pedig senki se okozzon számomra
 gondot, mert én Jézus jeleit hordozom az én testemben...

18 *Ami Urunk a Jézus Krisztus kegyelme legyen a ti lelketekkel
 testvéreim, ámen!*“

11 A befejezésben megindult módon megegyeszer a főgondolatokat foglalja össze. Szavai: Néztétek, milyen nagy betűkkel írok a tulajdon kezeimmel, arra utal, hogy az apostol, aki rendszeresen diktálni szokta leveleit, a záró üdvözlést, mintegy a hitelességnek jeleként maga szokta odaírni. Az utalás, hogy milyen nagy betűkkel ír, arra vonatkozik, hogy nem volt valami szép írása; nagy, tán esetlen betűkkel ír, de ezzel is szeretetét akarja irányukban kifejezni.

12 A 12. v.-től fogva megegyeszer összefoglalóan visszatekint arra, hogy mi is a célja a hamis atyafiaknak. Az, hogy őket az evangéliom állapotából (megint) a zsidóságba, a törvény fokára visszaszorítsák. Nem a lelki, hanem a külső, testi változás a fő előttük. Lássák meg ebből is, hogy milyen méltatlan szerepre vállalkoznak, amikor ilyen emberek tanítványai akarnak lenni, ahelyett, hogy
 13 megtartanák azt, amit Pál mond nekik. Ha külsőleg sikerült őket zsidókká tenniük, akkor ezen hamis atyafiaknak nem kell attól tartaniuk, hogy az igazi zsidók üldözni fogják őket; tartózkodjanak tehát e megalkuvó, félemberektől, akik a legnagyobb dolgokban is az emberek tetszését keresik, valójában azonban maguk sem tartják meg a törvényt, amint nem is lehet, és ezért balgaság megint a tör-
 14 vény alá visszavágyódni. Velük szemben magára utal. Ő nem akar velük dicsekedni. Általában emberekkel nem akar dicsekedni. Egyedül Krisztus keresztyével. De itt is a dicsekvés a boldog bizonyágtetés értelmében veendő. Krisztus keresztyének, halálának, váltságerejének boldog birtokában van. Ezért halt meg a világnak, azaz a bűnnek. A bűnös, hamis világ és az evangéliom *ellentétéről* van szó. Nem szerzetesi eszmény lebeg előtte, mintha el akarna vonulni a világtól. Nem: a hívőnek a világban kell élnie, harcolnia, szenvednie, Krisztus szenvedésének jelét, *stigmáját* magán viselnie, a világ számára állandó tilalomfának lennie,

állandóan az evangéliom felé mutató táblának; törekednie kell, hogy a világot megnyerje, de nem pendülhet egy húron vele. Az evangéliom embereket akar a világból, de onnét kimenteni, és nem azzal szövetséget kötni, vele egységbe olvadni. Majd ha „e világ urának“ ereje megtört, akkor igenis a „világ“-ban is Isten akarata, az evangéliom lesz az uralkodó. De addig a nagy elvi ellentét fennáll.

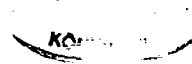
15, 16 E közben elért eredményeivel, emberek megnyerésével sem dicsekedik. Amit tesz, azt tulajdonképpen Krisztus erejével teszi, és Krisztusban ő is, a hívők is általában új teremtmények (I. Kor. 7, 19.), az újjászületés révén, és ez egyénenként végbemenő nagy csoda, amelyet csak az evangéliom híve élhet át. Az ilyen emberek várhatnak a földi életben belső békességet és az ítélet idején irgalmat. Isten Izraele a hívő gyülekezeti közösség.

17 A 17. v. intése: Ne legyetek többé terhemre, úgy értendő, fogadjátok meg szavamot és ne hallgassatok többé a tévitanítókra. A „sztigma“ beégetett pecsét a (szökött) rabszolgákon és bűnösökön. Itt esetleg Isten, ill. Krisztus nevének a kézre tetoválása. Egyiptomi leletekben hallunk ilyenről. Az istenség jegyét égették magukra, annak jeléül, hogy az ő tulajdonai. Pál Jézus tulajdona. Ezek a sztigmák, átvitt értelemben a Jézus szolgálatában nyert szenvedések védik őt. Ezekre gondoljanak, és lássák be, hogy már eleget szenvedett, ne okozzanak neki újabb fájdalmakat ingadozó magatartásukkal.

18 A záró üdvözlésben elnémul a felindulás és harag, és helyét a béke és szeretet foglalja el az *utolsó* szó jogán. Ha haragudott is méltán, már nem haragszik, csak szeret, szereti őket, mint akikért Krisztus szintén meghalt, és bízik abban, hogy nem fogja őket elveszíteni, és kivetik közülök a zsidó tévitanítókat és fondorkodókat.

Ezzel zárul az apostolnak ez az egyik legfontosabb levele, amelyben a törvény és evangéliom, a hit és cselekedetek, önigazság és Krisztus kegyelme alapvető ellentéteiről *először* szól összefoglalóan, a későbbi Római levél megértését is megkönnyítvén, az elméleti cél mellett a gyakorlatit is szem előtt tartván, hogy a galáciabelieket a tévitanítók fondorkodásaitól megszabadítsa.

Célját akkor elérte. Örök aktualitásánál fogva okfejtése *ma is* nemcsak időszerű, hanem nélkülözhetetlen is.

BAROSS-NYOMDA
UZSALY és KONCZ
Híradó-nyomdája
GYŐR.